

Nationaal Coördinator Groningen

Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2017-2021

Colofon

Projectnaam: Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2017-2021

Postadres: Nationaal Coördinator Groningen
Postbus 3006
9701 DA Groningen
Antwoordnummer 700
9700 WB Groningen

Bezoekadres: Nationaal Coördinator Groningen
Paterswoldseweg 1
9726 BA Groningen

Telefoonnummer: 088 041 44 44
(bereikbaar op werkdagen tussen 09.00 uur tot 17.00 uur)

E-mailadres: info@nationaalcoordinatorgroningen.nl

Versie: Definitief

Kenmerk: 16140933

Inhoud

Colofon—2

Leeswijzer—6

Voor we verder gaan—8

1 Opdracht, doelstellingen en speelveld—22

- 1.1 Opdracht—22
- 1.2 Missie, visie, doelen—22
- 1.3 Wetsvoorstel—23
- 1.4 Wijzigingen in wetgeving—24

2 Schadeherstel—28

- 2.1 Doelstelling en Kaders—28
- 2.2 Processen en onderzoeken schadeafhandeling—29
- 2.3 Belangrijkste ontwikkelingen in 2016—31
- 2.4 Wat gaat NCG doen in 2017?—32

3 Risicobeleid en versterken—36

- 3.1 Samenhangend risicobeleid—36
- 3.2 Versterken—39
- 3.3 Belangrijkste ontwikkelingen en lessen van 2016—40
- 3.4 Wat gaat NCG doen in 2017?—43
- 3.5 Versterking specifiek: Wonen en woningmarkt—61
- 3.6 Versterking specifiek: Infrastructuur—65
- 3.7 Versterking specifiek: Agrarische sector—66
- 3.8 Versterking specifiek: Chemische industrie—68
- 3.9 Versterking specifiek: Onderwijs—75
- 3.10 Versterking specifiek: Zorg—80
- 3.11 Cultureel erfgoed en beeldbepalende panden—82

4 Risico- en crisisbeheersing—87

- 4.1 Doelstelling en kaders—87
- 4.2 Belangrijkste ontwikkelingen in 2016—87
- 4.3 Wat gaat NCG doen in 2017?—87

5 Flankerend beleid—89

- 5.1 Energie—89
- 5.2 Economie en arbeidsmarkt—92
- 5.3 Leefbaarheid—99

6 Wat is er nodig: Instrumentarium—104

- 6.1 Doelstelling en overzicht—104
- 6.2 Belangrijkste ontwikkelingen in 2016—110
- 6.3 Wat gaat NCG doen in 2017?—111
- 6.4 Ruimtelijke Kwaliteit—115
- 6.5 Vergunning, Toezicht en Handhaving (VTH)—115

7 Onderzoeken—118

- 7.1 Kennisplatform en onderzoeken—118
- 7.2 Proeftuin Onderdendam—124

- 7.3 Critical review—124
- 7.4 Monitoring & voortgangsrapportages—125

8 Organisatie, sturing en financiën—127

- 8.1 Organisatie—127
- 8.2 Communicatie—129
- 8.3 Klachtenregeling—129
- 8.4 Inkoop—130
- 8.5 Sturing—131
- 8.6 Financiën—132

Bijlage I Afkortingen en begrippen—137

Bijlage II Overzicht concrete beleidsbeslissingen en beleidsbepalingen—139

Bijlage III Procesgang aanvraag Commissie Bijzondere Situaties—145

Bijlage IV Kaarten ronde 1 en ronde 2 Eerste helft 2017—146

Bijlage V Verwijzingen—156

Leeswijzer

Voor u ligt het Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2017 – 2021. Het betreft een actualisatie van het Meerjarenprogramma 2016 – 2020 dat in december 2015 is vastgesteld en de basis heeft gevormd voor het werk van de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) in 2016.

Dit Meerjarenprogramma 2017 – 2021 bevat de volgende onderdelen:

Het inleidende hoofdstuk 'Voor we verder gaan' geeft een korte terugblik op 2016 en gaat in op de veranderingen die noodzakelijk zijn om voortgang te boeken en het vertrouwen terug te winnen.

Hoofdstuk 1 gaat onder andere in op de opdracht, de missie, de visie en de doelstellingen van NCG en het wetsvoorstel over de versterking van de positie van de NCG.

Hoofdstukken 2 t/m 7 geven per thema een korte terugblik op 2016 en beschrijven de belangrijkste activiteiten en te behalen resultaten voor 2017.

Hoofdstuk 2 gaat in op schadeherstel. Daarin is aandacht voor reguliere en complexe schade. In dit hoofdstuk worden ook de externe partijen die een rol spelen bij de schadeafhandeling genoemd.

Hoofdstuk 3 gaat over versterken. Het versterken van woningen, maar ook over versterkingsopgaven in het kader van infrastructuur, agrarische sector, chemische industrie, zorg en cultureel erfgoed.

Hoofdstuk 4 beschrijft het thema risico- en crisisbeheersing.

Hoofdstuk 5 gaat over het flankerend beleid, zoals dat geformuleerd is op de thema's energie, economie en leefbaarheid.

Hoofdstuk 6 geeft een overzicht van het instrumentarium dat is en wordt ontwikkeld ter ondersteuning van de aanpak van NCG in het algemeen en van bewoners in het bijzonder.

Hoofdstuk 7 licht de te ontwikkelen kennisstructuur, de lopende onderzoeken en nieuw te starten onderzoeken toe.

Het laatste hoofdstuk (8) geeft inzage in de organisatie, de sturing en de financiën.

Voor we verder gaan

De winning van het gas in Groningen en de dreiging van aardbevingen hebben grote invloed op het dagelijks leven van de inwoners van het gaswinningsgebied. Het komt bij mensen 'thuis' en beïnvloedt het leefklimaat. Veel Groningers worden dagelijks geconfronteerd met schade en een gevoel van onveiligheid en onrechtvaardigheid. Het onderzoek Gronings Perspectief van de Rijksuniversiteit Groningen maakt dit meer dan duidelijk. De tussenresultaten (oktober 2016) laten zien dat Groningers de besluitvorming rond de gaswinning en de regelingen voor compensatie onrechtvaardig vinden. Het maakt niet uit of ze nu wel of niet met de gevolgen van de gaswinning te maken hebben. Inwoners van de hele provincie Groningen zijn solidair met elkaar.

Deze eerste actualisatie van het Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen (MJP) 2016-2020 vindt plaats op het moment dat het kabinet een nieuw winningsbesluit heeft genomen. In de afweging tussen leveringszekerheid en de veiligheid van de Groningers is besloten tot winning van 24 miljard kubieke meter aardgas in een normaal gasjaar. Een besluit waardoor de risico's worden teruggebracht, maar de kans op schades en veiligheidsrisico's kan niet worden uitgesloten. Het gaat om twee zijden van dezelfde medaille: winning enerzijds en de negatieve effecten anderzijds. Waar in het instemmingsbesluit kaders worden bepaald voor de gaswinning, moeten in het MJP kaders staan voor de effecten van de gaswinning. Aan deze kaders hebben de Nederlandse Aardolie Maatschappij (NAM) – en in het verlengde daarvan Centrum Veilig Wonen (CVW) – zich te houden.

Het MJP 2016-2020 beschrijft de opdracht van Nationaal Coördinator Groningen (NCG): verbeteren van de schadeafhandeling en concrete maatregelen voor het bouwkundig en preventief versterken van woningen, monumenten en andere gebouwen. In combinatie daarmee het energetisch verbeteren van woningen. En het verbeteren van de leefbaarheid in de dorpen en maatregelen voor de versterking van de economie. Die opdracht blijft van kracht. De jaarlijkse actualisatie geeft ons de mogelijkheid om de leerervaringen te verwerken, nieuwe inzichten toe te passen en stappen te zetten in de verdere uitwerking. Deze actualisatie geeft inzicht in de aanpak van NCG voor het komende jaar (2017) en de jaren erop.

Een korte terugblik

Het eerste jaar van de uitvoering van het MJP heeft veel in beweging gezet. De inzet van gemeenten, provincie, Rijk, maatschappelijke organisaties en inwoners heeft verbeteringen tot stand gebracht. De Arbitrer Bodembeweging (voorheen Arbitrer Aardbevingssschade) is van start gegaan en heeft de ongelijke positie van NAM/CVW en de eigenaar/bewoner meer in balans gebracht. Complexe schadegevallen zijn voor bemiddeling naar NCG gegaan en de casemanagers van NCG werken aan het oplossen daarvan. De circa 1.800 schademeldingen aan de randen van het gaswinningsgebied zijn in behandeling genomen en er is dit voorjaar begonnen met 1.450 inspecties van woningen in Loppersum, 't Zandt, Ten Post, Overschild en Appingedam. Inmiddels worden dit jaar nog zo'n 850 inspecties en beoordelingen uitgevoerd in onder meer Appingedam, Delfzijl en Uithuizen. De eerste woningen zijn volgens norm¹ versterkt. Het programma voor versterken en nieuwbouw van scholen is vastgesteld. De middelen voor het programma zijn beschikbaar en met de uitvoering is gestart. CVW is begonnen met de aanpak van ruim 2.000 kwetsbare

¹ Zie paragraaf 3.1 Risicobeleid

gebouwonderdelen zoals schoorstenen of ornamenten, die kunnen vallen bij een aardbeving. De door NCG aanbevolen aanpassingen zijn in het huidige schadeprotocol doorgevoerd. Tal van maatschappelijke organisaties en gemeenten geven invulling aan de leefbaarheidsprogramma's. Op grote schaal zijn lokale werknemers opgeleid, omgeschoold en gecertificeerd voor werk in de bouwsector. Zo is het programma energietransitie gestart onder regie van de provincie Groningen en is begonnen met het zoeken van partijen die snel internet gaan realiseren. Door het loket leefbaarheid worden op grote schaal leefbaarheidsprojecten van inwoners ondersteund.

Samenwerkingsafspraken schieten tekort

Voor veel Groningers zijn het winningsbesluit en de gevolgen daarvan moeilijk te accepteren. Er is bij hen begrip voor het feit dat velen voor hun verwarming en het koken afhankelijk zijn van het Groninger gas. De prijs die daarvoor in termen van schade, overlast, zorg en risico's door hen betaald wordt, is echter onevenredig groot. Daar komt bij dat grote onvrede bestaat over het feit dat NAM, als wettelijk aansprakelijke partij, zo bepalend is in het schade- en versterkingsproces. Hetzelfde geldt voor CVW als uitvoeringsorganisatie van NAM. De roep om onafhankelijkheid, onder andere als het gaat om het schadeprotocol, het schadehandboek, de kwaliteitseisen die gesteld worden aan de experts, de nieuwbouwregeling, de waardeverminderingregeling en de versterking, wordt steeds luider. De NAM op afstand, het CVW als pure uitvoeringsorganisatie en de NCG sterker in een onafhankelijke regierol is de oproep. Als deze positieveranderingen niet tot stand komen, is het de vraag of daadwerkelijk voortgang kan worden geboekt en vertrouwen kan worden teruggewonnen.

Het wantrouwen van de maatschappelijke organisaties richt zich in essentie op het feit dat de veroorzaker van de schade bepaalt hoe de schade (en de preventie) wordt afgehandeld. Deze organisaties ervaren het als een slager die zijn eigen vlees keurt. Provincie en gemeenten sluiten zich hierbij aan. Het komen tot een oplossing is noodzakelijk. Bij de behandeling van het winningsplan in de Tweede Kamer in september 2016 is hieraan uitdrukkelijk aandacht besteed². Onafhankelijke processen en de wens om tempo te maken, zijn daarbij centraal gesteld. Overigens onder gelijktijdige bevestiging dat NAM de wettelijk aansprakelijke partij is en blijft.

Daarmee is de vraag aan de orde of de samenwerkingsafspraken tussen NAM, het ministerie van Economische Zaken en NCG van maart 2016 voldoende ruimte bieden om aan de wensen van de inwoners, maatschappelijke organisaties, regionale overheden en de Tweede Kamer tegemoet te komen. In deze samenwerkingsafspraken is aan NCG de volgende rollen toegekend:

- bij eenvoudige schade een monitorende rol;
- bij complexe schade een bemiddelingsrol;
- bij versterken een programmatische rol.

Binnen die kaders is het onder andere mogelijk geweest om tot aanpassing van het schadeprotocol te komen. Zo worden de schades aan de randen van het aardbevingsgebied nu wel onderzocht. Naar aanleiding van een validatieonderzoek van TU Delft in opdracht van NCG was de schadecontour van NAM namelijk niet meer houdbaar. NCG bemiddelt inmiddels bij complexe schades en de eerste bemiddelingsvoorstellen zijn gedaan. Daarnaast heeft NCG de regie gevoerd op de versterkingsoperatie van woningen en andere gebouwen. Daar hoort ook de voortgaande discussie over de te hanteren normen en procedures en de grote zorg over de voortgang bij.

² Motie van Veldhoven (33529-288)

Volstrekt duidelijk is dat dit voor de maatschappelijke organisaties en de bestuurders in Groningen onvoldoende is. Publieke regie is een absolute randvoorwaarde voor het verdere proces. Overleg met alle betrokkenen is van belang en dat betreft ook NAM, bijvoorbeeld over het risicobeeld en het reduceren van veiligheidsrisico's. De afweging over de vaststelling en toepassing van normen en procedures moet echter een publieke zijn. Een afweging die ook gepaard moet gaan met doorzettingsmacht voor NCG. Tegen die achtergrond schieten de huidige samenwerkingsafspraken tekort.

Beleid vaststellen

Continue veranderingen op het gebied van kennis, normen en methodes gecombineerd met de beleidsuitspraak³ dat woningen binnen vijf jaar aan de norm moeten voldoen, maken het noodzakelijk om na te denken hoe effectief beleid en instrumenten kunnen worden gemaakt, vastgesteld en uitgevoerd. Zo is het noodzakelijk om in het MJP vast te leggen wat de kaders en methodes zijn waarmee inspectie en engineering plaatsvinden en waarop versterkingsmaatregelen gebaseerd moeten zijn. In deze actualisatie zijn **de concrete beleidsbeslissingen** bij schadeherstel, schadepreventie en versterking **vet gedrukt in een kader geplaatst** en zijn *overige beleidsbepalingen* waarmee rekening gehouden moet worden *cursief gedrukt in een kader geplaatst*.

Het MJP wordt opgesteld door NCG die daarbij wordt geadviseerd door de bestuurlijke en de maatschappelijke stuurgroep. Het MJP wordt in een finaal bestuurlijk overleg door NCG besproken met zijn moederorganisaties: het Rijk, de provincie Groningen en de betrokken gemeenten. De dertien colleges (van de 12 gemeenten en de provincie) stemmen in met het MJP. Daarna brengt de minister van Economische Zaken als coördinerend minister voor het Rijk het programma in het kabinet waar vaststelling plaatsvindt. Vervolgens kan ook de Tweede Kamer daarover debatteren. Door de concrete beleidsbeslissingen en overige beleidsbepalingen ook specifiek te benoemen, kan hieraan in de besluitvorming expliciete aandacht worden besteed en kan dit beleid worden gelegitimeerd. Zaken die een plaats dienen te krijgen in regelgeving zullen ook als zodanig worden aangegeven, zodat het bevoegd gezag, na instemming, deze kan verwerken. De coördinerend minister heeft in het debat over het winningsplan meegedeeld zich te beraden op de vraag of het gewenst is om de positie van NCG verder – wettelijk – te verankeren. De inhoud van dit wetsvoorstel is kaderstellend en bepalend voor de manier waarop de geschetste lijn in dit MJP kan worden gerealiseerd en in welk tempo.

Omgaan met normen

De Nederlandse Praktijkrichtlijn (NPR) is een praktijkrichtlijn voor aardbevingsbestendig (ver)bouwen van woningen en gebouwen. Het is de ambitie van de NCG om binnen vijf jaar in beeld te krijgen of de woningen en andere gebouwen binnen de 0,2g pga-contour (op basis van de KNMI-kaart van oktober 2015) voldoen aan de norm van 10^{-5} (een kans van 1:100.000 per jaar om te overlijden door het instorten van de woning). Zodra de resultaten van inspecties en berekeningen bekend zijn, moeten woningen die versterkt moeten worden, zo snel mogelijk, maar uiterlijk binnen vijf jaar worden versterkt om ze te laten voldoen aan de norm⁴. De aanpak gaat dus niet alleen over versterking, maar ook over versterking binnen een korte periode. Deze aanpak kan rekenen op de instemming

³ Brief van 18 december 2015 aan de Tweede Kamer 'Gaswinning Groningen en meerjarenprogramma NCG'.

⁴ Brief van 18 december 2015 aan de Tweede Kamer 'Gaswinning Groningen en meerjarenprogramma NCG'. In aanvulling daarop heeft het kabinet conform het advies van de commissie Meijdam besloten om de termijn waarbinnen woningen en andere gebouwen die een veiligheidsrisico tussen 10^{-4} en 10^{-5} per jaar hebben op norm moeten worden gebracht een periode van vijf jaar te kiezen.

van de moederorganisaties van NCG (gemeenten, provincie en Rijk) en maatschappelijke organisaties. De schaal waarop en de beschikbare tijd waarbinnen woningen moeten worden versterkt, vertonen de kenmerken van een crisisaanpak. Een aanpak waarbij beleid als basis voor de feitelijke uitvoering binnen een korte periode vastgesteld moet kunnen worden en de gewone 'gereedheidskist' (bestaand beleid, instrumenten en bevoegdheden) niet toereikend is.

Het eerste jaar van NCG laat ook zien dat er veel tijd en discussie gemoeid is met het vaststellen van de wijze waarop rekening wordt gehouden met seismiciteit. De veelheid aan onderzoeken geeft steeds beter inzicht in en aanleiding voor het vaststellen van procedures waarmee de effecten van seismiciteit kunnen worden vastgesteld. Dat is direct weer aanleiding voor veel discussie met NAM over de vraag welk beoordelingskader vandaag geldt en welk kader morgen. Maar ook over de vertaling in maatregelen. Wanneer inspecties van woningen starten, is het gewenst om een beoordelingskader te bepalen dat zowel bij de inspecties als bij de te nemen versterkingsmaatregelen zal worden gehanteerd. De looptijd van inspecties en beoordeling naar concrete versterkingsplannen is echter zodanig dat bij de uitvoering van maatregelen alweer nieuwe kaders van toepassing kunnen zijn, omdat de NPR in de tussentijd kan zijn aangepast. Wanneer binnen vijf jaar duidelijk moet zijn of alle woningen binnen de 0,2g pga-contour voldoen aan de norm van 10^{-5} , dan is het noodzakelijk om deze voortdurende cyclus te doorbreken. Voortschrijdend inzicht mag nooit een belemmering vormen om woningen veilig te maken.

Dit heeft de volgende concrete beleidsbeslissing tot gevolg:

In dit MJP wordt de beleidskeuze gemaakt dat de NPR, zoals die geldt op het moment van de start van het inspectieprogramma in een gebied of sector, het kader is voor het inspecteren, beoordelen en vaststellen van de versterkingsmaatregelen. Voor de geplande inspecties in het laatste kwartaal van 2016 en de eerste helft van 2017 vormt de NPR 9998:2015 het kader.

De veiligheid van de Groningers in hun eigen huis en thuis staat in de aanpak van de NCG voorop. Een aanpak waarbij de bewoner centraal staat. Dus aan de keukentafel van iedere bewoner/eigenaar moet uiteindelijk blijken wanneer, hoe en in welk tempo woningen kunnen worden versterkt. Daarnaast is de beschikbare uitvoeringscapaciteit mede van invloed op de hoeveelheid tijd die na vaststelling van de versterkingsopgave nodig is om de maatregelen uitgevoerd te hebben. Het spreekt voor zich dat zo snel mogelijk versterkingsplannen moeten worden opgesteld en uitgevoerd, zodra bekend is of gebouwen moeten worden versterkt. De eerste resultaten van de inspecties en engineering in Loppersum, 't Zandt, Ten Post, Appingedam en Overschild zijn beschikbaar en worden vertaald naar versterkingsplannen (zie verder pagina 18). Aan de hand daarvan moet het mogelijk zijn om nadere uitspraken te doen over de termijn waarbinnen de versterking van gebouwen kan worden gerealiseerd.

Voor het gebied buiten de 0,2g pga - contour – uitgezonderd het programma voor de meerlaagse bouw, zorg en scholen – is er met de huidige inzichten en door de beperkingen in capaciteit in combinatie met de huidige risicoanalyses geen inspectie en beoordeling mogelijk.

De beleidskeuze is dan ook dat de opgave in het gebied buiten de 0,2g pga-contour zo snel mogelijk, maar pas na afronding van inspectie en beoordeling van de opgave binnen de 0,2g pga-contour⁵, wordt opgepakt. Tenzij nieuwe inzichten ten aanzien van risico's noodzaken dat hier tussentijds moet worden begonnen.

De verwachting is dat we niet binnen vijf jaar buiten de 0,2g pga-contour op grote schaal inspecties en beoordelingen gaan uitvoeren. De huidige inzichten bieden onvoldoende houvast om in dit MJP een uitspraak te doen welk tijdspad wel reëel is.

Op tal van andere terreinen, zoals op het gebied van infrastructuur, dijken en chemische bedrijven ontbreken direct toepasbare beoordelingskaders. Methodes om vast te stellen of deze bestand zijn tegen een aardbeving met een kracht van vijf op de schaal van Richter, rekening houdend met de grondversnelling en grondsamenstelling ter plaatse, zijn niet beschikbaar. Besluiten die genomen moeten worden, zoals over de versterking van de zeedijk Eemshaven-Delfzijl, leiden tot forse discussies met NAM over de te hanteren normen en de te nemen maatregelen. Antwoorden op vragen over de veiligheid van bijvoorbeeld het chemisch complex in Delfzijl of de bestaande infrastructuur in de regio blijven dan uit. Laat staan dat er daadwerkelijk maatregelen worden opgenomen.

Een beleidsbepaling is dat, als normstelling ontbreekt, in dit MJP voorstellen worden gedaan voor een proces om te komen tot (tijdelijke) beleidsmatige normen, inclusief een moment waarop dit proces moet zijn afgerond.

Schadeherstel, schadepreventie en versterken

Op grond van artikel 33 van de Mijnbouwwet moet NAM alle maatregelen nemen die redelijkerwijs van haar gevegd kunnen worden om te voorkomen dat schade door bodembeweging wordt veroorzaakt en de veiligheid wordt geschaad. Voor schade is NAM aansprakelijk. Daarvoor is een specifieke aansprakelijkheidsregeling opgenomen in artikel 177 van boek 6 van het Burgerlijk Wetboek. Waar het gaat om schadeherstel, schadepreventie en versterken wordt NAM aangesproken op haar aansprakelijkheid. De politieke discussie in de Tweede Kamer op 15 september 2016 heeft dat nogmaals onderstreept.

Waar voorwaarden worden verbonden aan de gaswinning zelf, moeten ook kaders worden gesteld als het gaat om de aansprakelijkheid. Schadeherstel, schadepreventie en versterken moeten bepaald worden door transparante publieke normen en procedures. Ze moeten niet het resultaat zijn van de visie van de aansprakelijke partij, die enkel te beïnvloeden is door naar de rechter te gaan. Het is een afweging van de Rijksoverheid om toestemming te geven voor gaswinning en daarmee te accepteren dat schade kan ontstaan en risico wordt gelopen. Dan moet het ook zo zijn dat er sprake is van publieke afweging over de wijze waarop wordt omgegaan met de beheersing van de gevolgen (herstel en preventie). Het kan niet zo zijn dat sprake is van een aanpak waarvan (uitsluitend) de visie van de aansprakelijke partij (NAM) de basis vormt.

De regels en de risiconormen die in acht moeten worden genomen bij de aansprakelijkheid van NAM voor schadeherstel, schadepreventie en versterken, zullen expliciet onderdeel uitmaken van het jaarlijks vast te stellen MJP. Dat was ook in 2016 het geval.

⁵ Als gesproken wordt over de 0,2g pga-contour dan wordt bedoeld op de contour zoals aangegeven op de KNMI-kaart van oktober 2015.

Toezicht op CVW

Ook de positie van CVW als uitvoeringsorganisatie voor schadeherstel, schadepreventie en versterking maakt het noodzakelijk dat de normen en methodes door het publieke domein worden vastgesteld en niet door een private partij als NAM. De schade gerelateerde protocollen, handboeken en kwaliteitscriteria moeten onafhankelijk worden opgesteld. Daarnaast geldt dat NCG daarop en op de uitvoering ervan toezicht moet kunnen houden. Dat heeft de coördinerend minister uitdrukkelijk geformuleerd. Het gaat verder dan alleen uitspreken dat CVW een onafhankelijke uitvoerder moet zijn die geen eigenstandig beleid voert. Om dat te kunnen zijn, moeten de voorwaarden daarvoor geschapen worden en moet een startsituatie worden bepaald. Op grond daarvan kan worden vastgesteld dat de processen en procedures zodanig zijn, dat de onafhankelijkheid kan worden vastgesteld. Onafhankelijke protocollen, handboeken en kwaliteitseisen zijn bepalend voor het optreden. Om dat te kunnen bepalen, gaat NCG onderzoek doen naar het beleid en de werkprocessen van CVW. De schaal waarop schade zich voordoet en de omvang van het gebied waarbinnen inspecties plaats moeten vinden, berekeningen vorm moeten krijgen en waar versterken aan de orde is, maken een professionele uitvoeringsorganisatie noodzakelijk. Schademeldingen vastleggen en afhandelen vraagt professionaliteit. Schadeherstel en versterken vragen om deskundigheid. Dat vraagt om een organisatie die haar werk uitvoert binnen publieke en volstrekt transparante kaders. Het positioneren van CVW als *de* uitvoeringsorganisatie maakt het noodzakelijk om snel stappen te zetten.

De deskundigheid bij CVW, onder meer ten aanzien van bouwkundige aspecten, is cruciaal om te komen tot schadeherstel en versterking. CVW heeft er ook blijk van gegeven een lerende organisatie te willen zijn, gelet bijvoorbeeld op de wijze waarop zij omgaat met de aanbevelingen van de Onafhankelijke Raadsman. Er kan echter niet voorbij worden gegaan aan de boosheid van veel Groningers over het winningsbesluit, de problemen rond het schadeherstel en de tijd die is gemoeid met het op gang brengen van de versterkingsoperatie. De boosheid is terecht, omdat het gaat om het huis en thuis van veel Groningers. Groningers moeten zich daar veilig kunnen voelen. Hetzelfde geldt voor de boosheid en het onbegrip over de prominente aanwezigheid van NAM. Zo wordt ook gekeken naar CVW. Niet onafhankelijk, maar afhankelijk van NAM, dat is de perceptie. Daarmee staan de gerealiseerde verbeteringen maar ook de opgebouwde deskundigheid en professionaliteit bij CVW voortdurend onder druk. De roep om verandering is luid en duidelijk. Stappen moeten worden gezet, ook al lijken die op het eerste gezicht onorthodox. Bij een ongebruikelijke situatie, horen ook ongebruikelijke antwoorden. In een crisissituatie is dat onvermijdelijk. En dus wil NCG het volgende wijzigen in de aanpak van schadeherstel en versterking.

Schadeherstel: Vereenvoudigen en Versnellen

Door de Onafhankelijke Raadsman wordt in zijn rapportages geïllustreerd dat verbetering van de schade-afhandeling vordert, maar ook dat dit met vallen en opstaan gaat. Het afgelopen jaar zijn stappen gezet om het schadeproces te versnellen en te komen tot een aanpak waarin de bewoner centraal staat. Het bestaande protocol wordt aangepast aan de hand van tal van adviezen en rapporten die daarover zijn uitgebracht. Aan de hand van het eerder genoemde onderzoek naar het beleid en de werkprocessen van CVW moet helder worden of procedures en de inrichting van de processen bij CVW daaraan bijdragen en waar verdere verbetering kan worden gerealiseerd. Daarnaast heeft NCG het voornemen om in samenspraak met de bestuurlijke en maatschappelijke stuurgroep op korte termijn contact te leggen met de onafhankelijke deskundigen die het schadeprotocol, het handboek en de kwaliteitscriteria gaan opstellen. NCG zal hen vragen om met

voorstellen te komen voor het versnellen en vereenvoudigen van het schadeafhandelingsproces.

Vereenvoudiging proces kleine schades

De discussie over de aantallen C-schades (niet-aardbeving gerelateerde schade) werpen een schaduw over de verbeteringen in het schadeproces. Dat geldt ook voor de strijd die vaak ontstaat over kleine schades. Betrokken bewoners ergeren zich aan de situatie waarin over schades onder de € 1.000 disputen ontstaan, waarvoor een contra-expert moet worden ingeschakeld en de Arbitrer moet worden ingeroepen om tot een oplossing te komen. De kosten daarvan overschrijden regelmatig in ruime mate het bedrag dat gemoed zou zijn met schadeherstel.

Een vereenvoudiging van het schadeproces voor kleine schades is daarom gewenst. Schades kunnen met een mobiele telefoon op de foto worden gezet en per e-mail worden verzonden aan CVW. Deze meldingen worden vervolgens deskundig beoordeeld en bij toekenning wordt de bewoner daarover geïnformeerd. De bewoner krijgt dan ook meteen een overzicht met plaatselijke aannemers waaruit hij of zij kan kiezen om de schade te laten herstellen. Uiteraard geldt ook hier de procedure met de mogelijkheid tot een deskundige contra-expertise en het inschakelen van de Arbitrer Bodembeweging⁶. Het zal voor CVW een uitdaging zijn om hier snel, laagdrempelig en betrouwbaar invulling aan te geven. De precieze invulling zal onderwerp zijn van overleg. Dat betreft zowel de hoogte van het drempelbedrag – de € 1.000,- grens wordt ook gehanteerd in de waardevermeerderingsregeling – als de vormgeving.

Proef beoordeling schade

Er wordt gewerkt aan de verbetering van het huidige schadeafhandelingsproces door te experimenteren met nieuwe werkwijzen. Zo vindt er momenteel een proef plaats aan de randen van het aardbevingsgebied. In de proef worden schades opgenomen en vervolgens beoordeeld door een panel van deskundigen. Daarbij bestaat ook nog steeds de mogelijkheid voor een contra-expertise door een tweede panel van deskundigen en het inschakelen van de Arbitrer. De begeleidingscommissie van de proef is uitdrukkelijk gevraagd om deze aanpak af te zetten tegen de standaardprocedure die in de rest van het gebied door CVW wordt gehanteerd. De uitkomsten daarvan zijn vanzelfsprekend ook relevant voor een voorstel om tot vereenvoudiging te komen van afhandeling van kleine schades.

Effectgebied beving

De metingen die in het Groningenveld plaatsvinden, maken het mogelijk om bij een beving het effectgebied ervan te bepalen. Op basis hiervan zouden bewoners van het effectgebied kunnen worden gewezen op de plaatsgevonden beving en de mogelijkheid dat daardoor schade is ontstaan. Op die manier kunnen bewoners schade direct melden. Het is gewenst om een dergelijke aanpak zo spoedig mogelijk door externe deskundigen te laten uitwerken en valideren. Cruciaal voor een succesvolle aanpak, waarbij meteen door de schademelder en CVW kan worden ingespeeld op mogelijke schade in de effectgebieden na een aardbeving, is dat dit ook leidt tot een eenvoudiger en snellere schadeafhandeling. Het is bekend dat schades lang niet altijd direct zichtbaar zijn, waardoor deze aanpak niet in alle gevallen sluitend is. In de uitwerking moet daaraan expliciet aandacht worden besteed. Laagdrempelig, deskundig, snel en betrouwbaar vormen ook hier sleutelwoorden.

⁶ De bewoner heeft de mogelijkheid om op ieder gewenst moment in het proces naar de rechter te gaan.

Versterking: Vereenvoudigen en Versnellen

In maart 2016 is gestart met de versterkingsoperatie in een aantal prioritair aangewezen gebieden waar de eerste 1.450 inspecties plaatsvinden. De inspecties worden gevolgd door engineering. Dit zijn onder meer berekeningen om te bepalen of versterking van deze woningen nodig is om op het niveau van 10^{-5} te komen en welke versterkingsmaatregelen daarvoor nodig zijn.

De engineering vindt plaats aan de hand van de NLTH-methode⁷, zoals opgenomen in de NPR. Dit is een ingewikkelde rekenmethode waarmee het meest exacte antwoord kan worden gegeven op de vraag of versterking nodig is en zo ja, op welke wijze dit kan. De complexiteit van deze methode en de beperkt beschikbare capaciteit om deze berekeningen uit te voeren, zorgen ervoor dat het ongeveer zes maanden duurt om de berekeningen uit te voeren. In het binnengebied (0,2g pga-contour, KNMI-kaart oktober 2015) staan alleen al ongeveer 22.000 woningen en 1.500 overige gebouwen. Deze ingewikkelde rekenmethode geeft dan wel het meest precieze antwoord, maar de doorlooptijd van deze berekeningen in combinatie met de beperkt beschikbare reken capaciteit zorgen voor een verre overschrijding van de periode van vijf jaar om vast te stellen of woningen voldoen aan de norm, laat staan om eventuele benodigde versterkingsmaatregelen uit te voeren.

De afgelopen tijd is samen met CVW veel tijd gestoken in de vraag hoe de versterkingsaanpak kan worden versneld. In de eerste plaats is daarbij aandacht besteed aan de vraag of het mogelijk is andere, meer eenvoudige, rekenmethodes toe te passen. Zo is gekeken of de uitkomsten van de verschillende methodes te vergelijken zijn. Hebben de uitkomsten bijvoorbeeld een beperkte bandbreedte of komen er aanmerkelijke verschillen aan het licht? Of zijn methodes verder uit te werken door te komen tot aanvullingen op geconstateerde tekortkomingen (kalibratie)? Het uitgangspunt is dat woningen per type op de meest geavanceerde wijze (NLTH) zijn geëngineerd en dat is vastgesteld dat de berekende versterking ook leidt tot het voldoen aan de norm van 10^{-5} .

Catalogus maatregelen woningtypes

Geconstateerd kan worden dat er heel veel woningen staan in het kerngebied (22.000), maar dat veel woningen van hetzelfde type zijn. Als een bepaald type geheel geïnspecteerd en geëngineerd is, dan zijn alle kenmerken van dat type bekend. Daarmee zijn ook de zwakke plekken bekend en kan de in beeld gebrachte woning als referentie worden gehanteerd voor andere woningen van hetzelfde type. De locatieaspecten (de grondversnelling (pga-waarde) op locatie en de grondsamenstelling) en de resultaten van de inspectie op afwijkingen van de woning vormen dan het kader om een woning van hetzelfde type te kunnen beoordelen. Dit noemen we een Deskundigenoordeel. Op deze wijze kan voor heel veel woningen worden beoordeeld of ze versterkt moeten worden of niet, zonder uitgebreide berekening. Het betekent dat iedere woning geïnspecteerd moet worden, maar dat het niet noodzakelijk is om iedere woning opnieuw te engineeren.

Als een bepaald type woning in beeld is gebracht en vastgesteld is op welke wijze deze moet worden versterkt, ontstaat er een catalogus van maatregelen die passen bij dat type woning. De eerste resultaten van de engineering in het kerngebied laten zien dat bijvoorbeeld de aanwezigheid van een stijve vloer een vereiste is. Als deze niet aanwezig is in de woning, dan is vaak een verstijfde begane grondvloer een noodzakelijke maatregel.

Vrijstaande woningen hebben vaker een meer uniek karakter, daarom is het niet altijd eenvoudig om woningen te herleiden tot een referentiewoning. Nagegaan zal

⁷ Non linear time history analysis

worden of het in dat geval mogelijk is om clusters van woningen te vormen waarbij veel overeenkomstige kenmerken bestaan. Door vervolgens in een aantal gevallen woningen door te rekenen, kan worden vastgesteld of en zo ja op welke wijze versterkt moet worden. Aan de hand daarvan kunnen de uitkomsten van de berekening toch vertaald worden in een referentiewoning. De constructeur weet dan waarop gelet moet worden bij de individuele inspecties en ook hier kan het dan mogelijk zijn om met een catalogusaanpak van maatregelen te werken. De illustratie op de volgende pagina laat dit proces duidelijk zien.

Een aantal type woningen is inmiddels op deze wijze in beeld gebracht (vooral rijwoningen). Op dit moment wordt daarnaast de aandacht gericht op de lagere meerlaagse bouw (gebouwen tot circa 18 meter hoogte). Bewust zal capaciteit ingezet worden om de verschillende typen in beeld te brengen en om te bepalen of ook voor de vrijstaande woningen referentiewoningen kunnen worden aangewezen. De uitkomsten daarvan worden in alle gevallen extern gecontroleerd.

De beschreven versnellingen van de versterkingsaanpak moeten het mogelijk maken om van alle woningen en overige gebouwen binnen de 0,2g pga-contour (KNMI-kaart, oktober 2015) binnen vijf jaar vast te stellen of versterking aan de orde is en op welke wijze deze vorm gegeven kan worden, om deze vervolgens zo snel mogelijk uit te voeren. De ultieme toets is vanzelfsprekend of ook door middel van deze werkwijze aan de NPR en de daarin opgenomen norm van 10^{-5} kan worden voldaan. Aan de NEN-commissie zal worden gevraagd om zich uit te spreken over de zodanige inrichting van het proces dat deze vraag positief kan worden beantwoord.

Uitgangspunt daarbij is dat niet wordt gestreefd om tot tien cijfers achter de komma te rekenen en dan pas iets te doen, maar om te komen tot een goede balans tussen zekerheid over de noodzaak en maatregelen die de veiligheid vergroten. Concreet betekent dit dat bij twijfel of als de geavanceerde rekenmethode te veel tijd vergt, er met een iets conservatievere benadering wordt gehandeld en versterkt. Beter nu maatregelen nemen waarvan we weten dat ze direct de veiligheid vergroten, dan wachten op ultieme zekerheid en de huidige onveilige situatie in stand houden. Alles is er op gericht in één keer maatregelen te nemen, zodat huizen weer veilig zijn en bewoners zich weer veilig kunnen voelen.

De initiatieven om tot een versnelling te komen van de beantwoording van de vraag of woningen versterkt moeten worden en zo ja op welke wijze – om te kunnen voldoen aan het uitgangspunt dat dit binnen vijf jaar moet zijn vastgesteld – moet vanzelfsprekend gevolgd worden door een spoedige uitvoering van de versterking. De beschreven versnellingen als het expertsysteem, het Deskundigenoordeel en de catalogus moeten een spoedige uitvoering mede mogelijk maken. Koppelkansen moeten aan de voorkant in beeld gebracht worden om te voorkomen dat vervolgens veel tijd gaat zitten in het opstellen van het versterkingsplan. Hier ligt een grote opgave voor alle betrokkenen.

Een uitkomst waarin de laatste gebouwen in het kerngebied (0,2g pga) in het vijfde jaar beoordeeld worden en vervolgens vijf jaar later versterkt worden is niet aanvaardbaar. Daarmee is de opdracht voor de versterkingsoperatie geformuleerd.

Versterken van woningen versnellen

kern
aardbevingsgebied

22.000
woningen

In de kern van het aardbevingsgebied staan ongeveer 22.000 woningen. Inspecties en berekeningen moeten aantonen of deze woningen aardbevingsbestendig zijn of versterkt moeten worden.

Het berekenen van de aardbevingsbestendigheid van een woning is een complex en langdurig proces.

De NCG gaat dit proces veranderen om woningen in het aardbevingsgebied sneller te versterken door een catalogus met versterkingsmaatregelen per woningtype te ontwikkelen en woningen van hetzelfde type daarmee te vergelijken.

CATALOGUS WONINGTYPEN & VERSTERKINGSMATREGELEN

1) In Groningen staan veel **vergelijkbare** woningtypen.

2) Per woningtype wordt een representatief aantal woningen uitgebreid van binnen en buiten **geïnspecteerd**.

3) Via **berekeningen** wordt vastgesteld of de woningen voldoen aan de 10^{-5} norm. Zo niet, dan wordt berekend welke **versterkingsmaatregelen** nodig zijn.

4) Deze doorgerekende woningen vormen een **referentiewoning** voor vergelijkbare woningen van dit type. Alle referentiewoningen samen vormen een **catalogus** met versterkingsmaatregelen per woningtype.

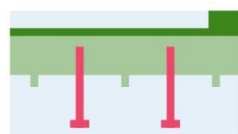
De te nemen **versterkingsmaatregelen** zijn afhankelijk van de locatie van de woning.

verstijven
houten vloer

verbeteren
verbindingsconstructies

aanpassen
fundering

verwijderen kwetsbare
gebouwoonderdelen

DESKUNDIGENOORDEEL

De **uitgebreide rekenmethode** wordt toegepast per woningtype.

Bij overige vergelijkbare woningen wordt bekeken in hoeverre ze overeenkomen met de referentiewoning.

Dat gebeurt in vier stappen.

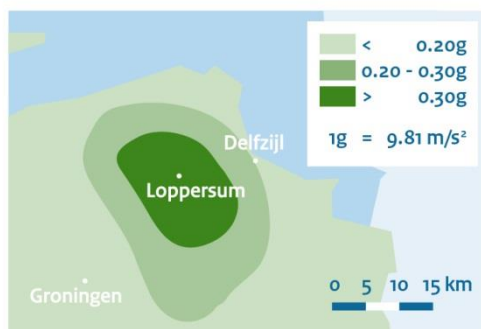
1 Inspectie

Bekijken of de woning overeenkomt met de **referentiewoning** en inspecteren op **zwakte punten**.

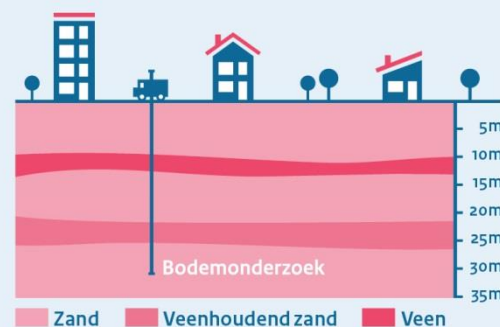
2 Grondversnelling (PGA)

Bekijken van de **versnelling** van de ondergrond bij een aardbeving van vijf op de schaal van Richter in de kern van het aardbevingsgebied.

3 Grondsamenstelling (Sondering)

Uitvoeren van een sondering tot 30 meter diepte om de **bodemsamenstelling** en **grondversnelling** op de locatie van de woning te bepalen.

4 Deskundigenoordeel

De constructeur komt tot een **deskundigenoordeel** en bepaalt de versterkingsmaatregelen aan de hand van de referentiewoning in de catalogus.

Via een onafhankelijke toets bepalen of de juiste **versterkingsmaatregelen** zijn voorgesteld.

Figuur 1:
Proces
versnellen
versterken

Het gaat bij het terugwinnen van het vertrouwen om zowel de rolverdeling – wie is waarvoor verantwoordelijk en aansprakelijk – als ook om het boeken van resultaten. Op beide vlakken moeten wijzigingen worden aangebracht en moet er snelheid worden gemaakt. Het is bijna een duivels dilemma als het gaat om de afweging tussen leveringszekerheid en veiligheid. De uitkomst verplicht ons tot handelen.

Stand van zaken inspectie en versterkingsprogramma

In maart van dit jaar is de inspectie, gevolgd door engineering, van de eerste 1.450 woningen van start gegaan in Loppersum, 't Zandt, Ten Post, Overschild en Appingedam.

De bewoners (eigenaren en huurders) zijn geïnformeerd over zowel de uitgebreide inspecties, de validatie-inspecties als de engineering (eerst vaststellen of er versterkt moet worden en vervolgens hoe er versterkt moet worden). De verwachting is uitgesproken dat voor het eind van 2016 voor het overgrote deel van de woningen uitspraken gedaan kunnen worden over al dan niet versterken. Naast deze 1.450 woningen is er gestart met de 50 woningen die deel uit maken van Heft in eigen Hand en is een aantal lopende projecten voortgezet.

De inspecties en engineering vinden plaats op basis van de NPR 9998: 2015 en er is - in de meeste gevallen - gewerkt met de NLTH methodiek.

Inmiddels zijn de eerste resultaten bekend (zowel van de 1.450 woningen, als van de overige projecten). Ongeacht de ligging, het type woning, de toegepaste rekenmethode of het constructeursbureau, is de conclusie dat in vrijwel alle situaties versterken noodzakelijk is. Voor zover de rapporten een eerste indicatie geven over mogelijke versterkingsmaatregelen, zijn deze onderling vergelijkbaar. De lijn van referentiewoning naar een catalogus met maatregelen komt uit deze eerste resultaten sterk naar voren.

Aan de vooravond van het vaststellen van het MJP 2017 - 2021 zijn de bewoners daarover geïnformeerd, waarbij de volgende categorieën in de woningen zijn te onderscheiden:

- Bij ongeveer 1/3 van de woningen is de inspectie afgerond en is een voorlopig berekeningsrapport beschikbaar. Er dient versterkt te worden en binnen drie maanden wordt met de bewoners gecommuniceerd wat de versterking zal inhouden. Deze drie maanden worden gebruikt om de voorlopige rapporten te valideren en de versterkingsopgave vast te stellen.
- Bij ongeveer 1/3 van de woningen is de inspectie afgerond, maar zijn de berekeningen nog niet afgerond. Versterking is zeer waarschijnlijk en in principe wordt drie maanden later aangegeven wat de versterking zal inhouden. Deze drie maanden worden gebruikt om op basis van overeenkomsten met voorlopige rapporten en Deskundigenoordeel een versterkingsopgave worden vastgesteld.
- Bij ongeveer 1/3 van de woningen is de inspectie nog niet afgerond. Ook hier is gemeld dat versterking waarschijnlijk is en dat in principe drie maanden na inspectie de versterkingsopgave wordt meegedeeld.

Op basis van de huidige kennis over de aardbevingen in Groningen en de normstelling (NPR) die daarbij wordt gehanteerd - woningen in Groningen moeten net zo veilig zijn als woningen elders in Nederland - is geconcludeerd dat in bijna alle gevallen versterking aan de orde is.

In het MJP wordt twee keer per jaar - op 1 januari en op 1 juli - de meest recente stand van de kennisontwikkeling vastgeklikt. Voor de inspectie en engineering van woningen worden die inzichten gevalideerd door de NEN-commissie en verwerkt in de NPR. Aan de NEN-commissie zijn een aantal concrete vragen voorgelegd (zie 3.4.1.1). Beantwoording van die vragen kan leiden tot een herziening van de NPR. Als er voor 1 juli een (op onderdelen) aangescherpte versie van de NPR beschikbaar is, wordt die meegenomen als vertrekpunt voor de woningen die in de tweede helft van 2017 worden geïnspecteerd en geëngineerd. Dan wordt tevens bezien of het zinvol en mogelijk is die nieuwste inzichten te betrekken bij de beoordelingen die

dan nog niet definitief zijn. Een en ander wordt bekeken in het kader van de tussentijdse actualisatie die voorzien is voor juni 2017.

Van bedreiging naar kans

Onze leefbaarheid wordt in belangrijke mate bepaald door de mate waarin we ons veilig voelen in ons huis en onze omgeving. Maar leefbaarheid is meer. Dat gaat over je thuis voelen in je omgeving. Een omgeving waarin je niet alleen herkenning vindt, maar waar je ook trots op bent en bij betrokken wilt zijn. Het is daarom gewenst dat alle partijen zich gezamenlijk inzetten voor de leefbaarheid. Niet alleen door de inzet van de leefbaarheidsmiddelen die door NAM beschikbaar zijn gesteld, maar ook door inzet en middelen van gemeenten, provincie en Rijk daarmee te combineren. De kans dat rekening gehouden moet worden met een omvangrijke versterkingsoperatie komt naar voren uit de eerste resultaten van beoordelingen. De gebiedsgerichte aanpak wordt daarmee nog meer van belang. De kwaliteit van de leefomgeving moet dan hoger op de agenda. Niet alleen naar individuele objecten kijken, maar ook naar de samenhang daarvan.

De herkenning van Groningen zit in het landschap en de inrichting daarvan. Beelbepalende gebouwen – en dat zijn er meer dan de officieel geregistreerde monumenten – zorgen voor herkenning en dragen bij aan het 'thuisgevoel'. Gemeenten wijzen de beelbepalende gebouwen aan en het is gewenst om nu ook aandacht te besteden aan ruimtelijke aspecten die daaraan verbonden zijn. Die kaders worden bepaald door gemeenten en provincie en gelden als vertrekpunt voor versterking en schadeherstel. Het mag helder zijn dat er veel aan gelegen is om dat wat kenmerkend is voor Groningen te behouden. Ook in de wijze waarop normen voor versterken of schadeherstel worden toegepast moet dit in ogenschouw worden genomen. De uitkomst van ons werk moet een versterkt gebied zijn waarvan de identiteit en het 'thuisgevoel' behouden is.

Inmiddels is duidelijk dat er sprake moet zijn van een nieuwe ordening, van een onafhankelijke en vereenvoudigde schadeaanpak, van een geïntensiverde versterkingsaanpak voor woningen en gebouwen. Nu de uitvoering van de versterking dichterbij komt, moet ook antwoord gegeven worden op de vraag hoe het voor de bewoners mogelijk moet zijn om extra duurzaamheidsmaatregelen te nemen. In dit kader is ook de nieuwe waardevermeerderingsregeling van groot belang.

Naast de focus op woningen is ook aandacht voor sectoren als industrie, infrastructuur, onderwijs, zorg en cultureel erfgoed noodzakelijk. Zo moet er inzicht komen in de effecten op de industrie en de infrastructuur. Er zijn al tal van stappen gezet, maar het is noodzakelijk dat in 2017 kan worden vastgesteld dat de installaties van (chemische) bedrijven in staat zijn om een beving met een kracht van vijf op de schaal van Richter in de kern van het gebied aan te kunnen. Deze actualisatie beschrijft de keuzes en de aanpak die daarbij aan de orde zijn. Op het gebied van zorg worden zorggebouwen geïnspecteerd en beoordeeld om te bepalen of de gebouwen moeten worden versterkt en op welke wijze. Voor erfgoed wordt met de instelling van een stuurgroep en de aanwijzing van de beelbepalende panden gewerkt aan een gecoördineerde aanpak. Door de schade aan erfgoed en de noodzaak voor versterking te inventariseren, ontstaat inzicht in de kosten.

Schadeherstel en het versterken van gebouwen vormen een grote opgave. Het is van belang dat het regionale bedrijfsleven daarop voorbereid is en dat zij een sterke positie inneemt bij de uitvoering van het MJP. Dat vereist dat op grote schaal werknemers zijn opgeleid, omgeschoold en gecertificeerd voor werk in de bouwsector. Opleidingsprogramma's maken het mogelijk om in te stromen in de

aardbeving gerelateerde arbeidsmarkt. De aanpak vraagt ook om voortdurende innovatie. Het stimuleren en ondersteunen daarvan behoort tot de opgave.

De eerste gebiedsgerichte versterkingsplannen worden de komende maanden opgesteld. Daarmee wordt het mogelijk – uitgaande van ieders verantwoordelijkheid – inzicht te bieden in de kosten die door ontijdige investeringen ontstaan. Dan kan ook antwoord worden gegeven op de vraag van het kabinet om de omvang van eventueel benodigde middelen voor onder meer onderwijs, zorg, cultureel erfgoed en openbare ruimte inzichtelijk te maken. Op basis daarvan zoekt het kabinet indien nodig dekking zoals is aangegeven in de brief van 18 december 2015 aan de Tweede Kamer⁸.

De gedachte die aan het instellen van de Nationaal Coördinator Groningen ten grondslag ligt, is dat de opgave op een zodanige schaal zich voordoet dat sprake is van een opgave van nationale omvang. Nationaal niet alleen als uitdrukking van Rijk, provincie en gemeenten, maar ook van bewoners, maatschappelijke organisaties en bedrijven. Ieder werkt vanuit zijn eigen verantwoordelijkheid aan een aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen. Waar we gezamenlijk van een bedreiging een kans maken.

Hans Alders
Nationaal Coördinator Groningen

⁸ Kamerbrief Gaswinning Groningen en meerjarenprogramma NCG (18 december 2015): "Het kabinet stelt vast dat er aanvullende middelen nodig kunnen zijn om, daar waar de bestaande budgetten voor versterking, leefbaarheid en kansrijk Groningen binnen de eerder vastgestelde middelen uit het bestuursakkoord en de betreffende begrotingen van overheden en instellingen tekort schieten, toch toekomstbestendig te investeren. Het kabinet heeft daarom de NCG gevraagd inzichtelijk te maken wat de omvang is van deze eventueel benodigde middelen voor onder meer onderwijs, zorg, cultureel erfgoed en openbare ruimte en zal op basis daarvan, waar nodig, dekking zoeken. Daarbij stelt het kabinet vast dat de aansprakelijkheid van NAM het uitgangspunt is, dat de bestaande (financiële) verantwoordelijkheden, bijvoorbeeld op het terrein van onderwijs en zorg, onveranderd blijven en dat NCG binnen dat kader een regierol vervult."

1 Opdracht, doelstellingen en speelveld

De Nationaal Coördinator Groningen (hierna NCG) heeft van het kabinet de opdracht gekregen om het Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen (MJP) te maken en stuurt de uitvoering aan.

1.1 **Opdracht**

De NCG geeft leiding aan de publieke regie. Deze regie is noodzakelijk om de aanpak van schadeherstel, versterking en energietransitie "de 3-slag" te versnellen, verbreden en intensiveren. Daarnaast koppelt NCG deze aanpak zoveel mogelijk aan de toekomstkansen voor het gebied. NCG gaat niet over de gaswinning. Besluiten daarover worden door de minister van Economische Zaken genomen. Deze besluiten zijn uiteraard wel degelijk van grote betekenis voor het functioneren van NCG en de inhoud van het MJP⁹.

1.2 **Missie, visie, doelen**

'De Overheidsdienst Groningen zorgt in dialoog met alle maatschappelijke stakeholders voor een planmatige en daadkrachtige regie en sturing op een duurzame versterking en vernieuwing van het aardbevingsgebied opdat deze regio weer veilig en sterker dan ooit een nieuwe balans vindt tussen gaswinning en een versterkte gebiedsidentiteit en gebiedskwaliteit met nieuwe economische kansen en een leefbare en aantrekkelijke woon-, werk- en leefomgeving.' Dit is de missie van de NCG volgens de governance-notitie van de Overheidsdienst Groningen¹⁰.

Voor dit MJP wordt deze missie kort maar krachtig vertaald in: Samen bouwen aan een aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen. Dit leidt tot de volgende hoofddoelen:

1. Bewoners, ondernemers en organisaties voelen zich veilig in de gebouwen en de omgeving waar ze wonen, leven, werken.
2. Zodra er schade ontstaat, wordt deze snel en afdoende verholpen. Daarbij kunnen bewoners, ondernemers en organisaties een beroep doen op begeleiding en flankerende maatregelen.
3. Bewoners, ondernemers en organisaties krijgen de mogelijkheid actief betrokken te zijn bij de toekomstige vormgeving van hun omgeving.
4. De activiteiten dragen bij aan het versterken van de economische structuur en de arbeidsparticipatie in het gebied.
5. De ingrepen in het gebied dragen bij aan het vergroten van de toekomstbestendigheid van de (gebouwde) omgeving, in de zin van energiezuinig maken, levensloopbestendig maken en rekening houden met de demografische ontwikkelingen (ontgroening en vergrijzing).

Groningen is ons thuis. Thuis is meer dan een huis. De mensen die om je heen wonen, de directe omgeving en het Groninger landschap in al zijn glorie bepalen je gevoel van thuis. Het spreekt voor zich dat we ons thuis willen blijven voelen.

⁹ De opdracht, rol en verantwoordelijkheid van de NCG zijn verder beschreven in de aanvulling op het bestuursakkoord "Vertrouwen op herstel, Herstel van vertrouwen", onderdeel Overheidsdienst Groningen, het Instellingsbesluit en in het document "Governance programma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen". Daarnaast zijn er aparte afspraken gemaakt met en voor de Stad Groningen.

¹⁰ We spreken inmiddels over de NCG en niet meer over de Overheidsdienst Groningen.

Met deze visie voor het gebied voor 2025 wordt invulling gegeven aan de vier sporen die in het bestuursakkoord zijn afgesproken, te weten (1) veiligheid en preventief versterken, (2) schadeafhandeling en waardevermeerdering, (3) verbetering van de leefbaarheid en (4) economisch perspectief. Deze vier sporen sluiten aan op de programmalijnen van de Commissie Meijer. Op basis van deze vier sporen zijn de volgende concrete doelen voor het MJP geformuleerd.

- a. De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur in samenhang met het bestaande winningsniveau zodanig versterken, dat deze voldoen aan de vigerende norm (het beoogde veiligheidsniveau¹¹).
- b. Goed voorbereiden van alle partijen op eventuele calamiteiten als gevolg van aardbevingen.
- c. Instellen van heldere regelingen voor eigenaren, bewoners en gebruikers en zorgen voor een snelle afhandeling.
- d. Zorgen voor goede, transparante en publieke toegankelijke informatievoorziening.
- e. Kwaliteit, kwantiteit en bereikbaarheid van de basisvoorzieningen laten voldoen aan de eisen van de toekomst en afstemmen op de demografische en sociaaleconomische prognoses.
- f. Neutraliseren van het versturende effect van de aardbevingsproblematiek op de woningmarkt en daarbij inspelen op de demografische ontwikkelingen.
- g. Maximaal behouden van het Groningse erfgoed, de landschappelijke kwaliteit en de gebiedsidentiteit.
- h. Stimuleren van adequate gemeentelijke handhaving op de norm voor aardbevingsbestendigheid en de staat van de (gebouwde) omgeving.
- i. Het regionale bedrijfsleven (groot en klein) een sterke positie in laten nemen bij de uitvoering van het MJP.
- j. De bevolking via goede scholingsprogramma's de mogelijkheid geven om optimaal in te stromen in de aardbeving gerelateerde arbeidsmarkt.
- k. De innovatiekansen die voortkomen uit aardbeving gerelateerde werkgelegenheid zoveel mogelijk benutten.
- l. In het kader van het toekomstbestendig maken van de gebouwde omgeving en het ruimtelijk gebied de energieprestatie zo goed mogelijk verbeteren.

1.3

Wetsvoorstel

De Nationaal Coördinator Groningen is met ingang van 1 juli 2015 ingesteld door middel van een instellingsbesluit van de minister van Economische Zaken, onder wiens verantwoordelijkheid hij werkzaam is. Hij is belast met de totstandkoming en uitvoering van een programma dat, gerelateerd aan de gaswinning uit het Groningerveld, maatregelen en voorzieningen bevat voor de bescherming tegen veiligheidsrisico's en het voorkomen en afhandelen van schade en in samenhang daarmee de leefbaarheid, duurzaamheid en economie in het gebied te bevorderen. De NCG zorgt in dialoog met alle maatschappelijke belangenbehartigers in Groningen voor een planmatige en daadkrachtige regie op de duurzame versterking en vernieuwing van het gebied. NCG stuurt op samenhang, integraliteit en voortgang van het programma en op draagvlak voor maatregelen en het programma als geheel.

De rolverdeling bij de uitvoering van het MJP is dat NAM op basis van haar wettelijke aansprakelijkheid de kosten van de uitvoering van schadeafhandeling en de versterkingsopgave betaalt, CVW dit uitvoert en NCG hierop publieke regie voert. Op

¹¹ Hiermee wordt verwezen naar de algemene opvatting van het kabinet dat het bestaande veiligheidsniveau niet mag worden aangetast door de aardbevingen in Groningen.

dit moment is deze rolverdeling vastgelegd in samenwerkingsafspraken tussen NAM, ministerie van EZ en NCG.

Tijdens de eerste maanden van uitvoering van het (eerste) MJP is de onafhankelijkheid van NAM bij schadeafhandeling en versterken een terugkerende discussie. In het debat over gaswinning in de Tweede Kamer op 15 september 2016 leidde dit onder meer tot de motie Van Veldhoven¹². Daarnaast blijkt steeds meer dat de versterkingsopgave een omvangrijke en complexe opgave betekent voor alle betrokken partijen waarbij een sterke publieke regie effectief kan zijn.

De minister van EZ heeft in de Tweede Kamer toegezegd met voorstellen te komen om de publieke regie van NCG te versterken. De minister bereidt een wetsvoorstel voor waarin de positie van NCG wordt versterkt en de afhandeling van schade en versterken meer op afstand wordt geplaatst van NAM.

1.4 **Wijzigingen in wetgeving**

Novelle bewijsvermoeden gaswinning Groningen

De Tweede Kamer heeft op 7 juli ingestemd met de novelle bewijsvermoeden, informeel vaak 'omkering bewijslast' genoemd. Na instemming van de Eerste Kamer treedt deze in werking. Het bewijsvermoeden houdt in dat als fysieke schade aan gebouwen en werken ontstaat, die naar haar aard schade door bodembeweging als gevolg van de gaswinning uit het Groningenveld zou kunnen zijn, wordt vermoed dat die schade daardoor is veroorzaakt. Indien de mijnbouwonderneming (i.c. NAM) dit bestrijdt, dient zij aan te tonen dat dit causale verband er niet is. Dit principe werkt ook door in het werk van de Arbitrer Bodembeweging. Deze baseert zijn uitspraak op de geldende wetgeving. Bezien wordt welke consequenties dit heeft voor CVW. NCG neemt bij de bemiddeling in complexe schades deze wettelijke definitie als uitgangspunt.

Terminologie aardbevingsschade/mijnbouwschade/ schade door bodembeweging

In reactie op vragen vanuit de Tweede Kamer over het gebruik van de termen aardbevingsschade, mijnbouwschade en schade door bodembeweging heeft de minister van EZ aangegeven dat in het Burgerlijk Wetboek (art. 6:177 BW) wordt gesproken over schade die ontstaat door beweging van de bodem als gevolg van de aanleg of exploitatie van een mijnbouwwerk. Dit omvat zowel schade door aardbevingen als gevolg van gaswinning als schade door bodemdaling als gevolg van gaswinning. In de actualisatie van het MJP wordt de term 'schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning)' gehanteerd.

Met betrekking tot schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) en de compensatie hiervan heeft de NCG in het MJP 2016-2020 voorstellen gedaan om de schadeafhandeling van de bewoners in Groningen te verbeteren. De minister heeft met NAM en NCG een samenwerkingsovereenkomst gesloten om de uitvoering van de voorstellen uit het MJP mogelijk te maken (Kamerstuk 33 529 nr. 248). Deze overeenkomst ziet onder andere toe op schadeafhandeling in verband met aardbevingen en de uitvoering daarvan door CVW. Deze afspraken gaan ook in op de Arbitrer Bodembeweging.

NCG en NAM hebben afspraken gemaakt over welk proces moet worden doorlopen om ook bodemdaling onder het werkgebied van de NCG en de Arbitrer te brengen. Dit proces is beschreven in het addendum op de samenwerkingsafspraken. Bodemdaling kan meerdere oorzaken hebben, waardoor ook meerdere partijen kunnen worden aangesproken. Voordat de Arbitrer op dit punt een uitspraak kan doen, zullen deze partijen zich moeten committeren aan de werkwijze van de Arbitrer. De waterschappen hebben zich met de ondertekening van

¹² Motie Van Veldhoven (Kamerstuk 33 529, nr. 288)

samenwerkingsafspraken met NCG in beginsel gebonden aan uitspraken van de Arbitrer waarbij zij partij zijn. Daarmee is voldaan aan de volgende bepaling uit het addendum: "Indien andere partijen, primair de waterschappen, zich ook committeren aan de Arbitrer, kan de naam van de Arbitrer worden veranderd in Arbitrer Bodembeweging en kan de reikwijdte van de arbitrage worden uitgebreid tot de aansprakelijkheden van andere partijen."

In dit MJP wordt de reikwijdte van de arbitrage uitgebreid tot de aansprakelijkheid van andere partijen en wordt de naamsverandering van de Arbitrer Aardbevingschade in Arbitrer Bodembeweging opgenomen.

NCG is daarnaast in gesprek met andere relevante partijen zoals andere mijnbouwondernemingen, gemeenten, de provincie Groningen, verzekeraars, banken en hypotheekverstrekkers over binding aan de geschillenregeling.

Schadepreventie

Op 30 september 2016 heeft de minister van EZ een besluit genomen over het productieniveau voor de gaswinning uit het Groningenveld. Verschillende adviseurs, waaronder lokale overheden en het Staatstoezicht op de Mijnen (SodM), hebben de minister geadviseerd om naast een adequate schadeafhandeling ook te kijken of er mogelijkheden zijn om schade te voorkomen. SodM is van mening dat schade in het winningsplan van NAM onderbelicht is. De beoordeling van NAM dat schade van niveau 'Damage State 1 (DS1; haardunne scheurtjes in enkele muren)' en zeker 'Damage State 2 (DS2; scheuren in meerdere muren)' voor de inwoners van Groningen acceptabel zou zijn, wordt door SodM niet gedeeld.

De minister van EZ heeft besloten om in de voorschriften en beperkingen in het instemmingsbesluit op te nemen dat NAM een rapport moet maken waarin een berekening is opgenomen van de mate van schade voor de schadegrenstoestanden DS1, DS2 en DS3. De minister van EZ is voornemens om de berekeningen tevens te laten doen door het onafhankelijke kennisprogramma effecten mijnbouw dat zal worden ingericht. De minister van EZ zal naar aanleiding van de uitkomsten van deze berekeningen beziën welke consequenties hieraan verbonden moeten worden en welke maatregelen passend zijn. In het eerste kwartaal van 2017 wordt overwogen of aanvullend beleid noodzakelijk is.

Aan de hand van het door NAM op te stellen rapport over de mate van schade voor de schadegrenstoestanden DS1, DS2 en DS3 kan worden bepaald of dit tevens tot aanpassing van het MJP moet leiden. Hiertoe heeft de NCG onlangs de NEN gevraagd om met een update van de NPR te komen. Eén van de updates betreft een nadere duiding van het begrip schade in de NPR¹³.

Bestuurlijk organisatorische kaders: grenscorrecties en gemeentelijke herindelingen

Per 1 januari 2017 gaat de grenscorrectie Meerstad formeel in. Dat betekent dat een deel van de gemeente Slochteren overgaat naar de gemeente Groningen.

Om ervoor te zorgen dat de ongeveer 800 inwoners van het deel van de gemeente Slochteren dat door een grenscorrectie overgaat naar de gemeente Groningen een beroep kunnen blijven doen op de huidige regelingen en instrumenten van de NCG, is het uitgangspunt dat het grondgebied van de oorspronkelijke G9¹⁴ ten tijde van het oorspronkelijke bestuursakkoord van 17 januari 2014 het werkingsgebied blijft voor die regelingen.

¹³ Voor uitgebreide beschrijving zie hoofdstuk 3.4.1.1 Ontwikkeling van NPR; opdracht aan de NEN-commissie

¹⁴ Dit zijn de gemeenten Appingedam, Bedum, Delfzijl, De Marne, Eemsum, Loppersum, Slochteren, Ten Boer, Winsum

In het aardbevingsgebied zullen gemeentelijke herindelingen plaatsvinden. Het herindelingsontwerp Groningen-Haren-Ten Boer ligt ter inzage tot en met 16 november 2016. Hoogezand-Sappemeer, Slochteren en Menterwolde gaan fuseren tot één gemeente per 1 januari 2018. Hierover het volgende:

- Over de herindeling zelf heeft NCG geen opvatting.
- Voor de inwoners van de huidige gemeenten Ten Boer en Slochteren geldt dat alle regelingen die van kracht zijn voor de G9 op basis van het bestuursakkoord van 17 januari 2014 (Vertrouwen op Herstel en Herstel van Vertrouwen), voor de looptijd van dat akkoord van kracht blijven.
- Voor het melden en de afhandeling van schade zijn gemeentegrenzen niet bepalend dus de herindeling heeft hierop geen invloed.
- Voor versterken geldt ook dat gemeentegrenzen geen invloed hebben, daar wordt gewerkt met een aanpak die gebaseerd is op andere overwegingen.
- Over de afspraken die zijn gemaakt inzake vergunningverlening, toezicht en handhaving wordt de volgende beleidsbeslissing opgenomen in dit MJP:

Afspraken die gemaakt zijn op het punt van VTH Drieslag blijven ook onverkort op de betreffende gebieden van toepassing en worden ongewijzigd uitgevoerd door de gemeenten die ontstaan na herindeling.

“

Een rijdende rechter voor aardbevingszaken

Huiseigenaren met schade die er niet uitkomen met de expert én de contra-expert, kunnen een beroep doen op de speciaal aangewezen 'Arbiter Bodembeweging'. Die gaat kosteloos kijken, wikt, weegt, houdt zitting in een tot zittingszaal omgebouwde ruimte - in het plaatselijke gemeentehuis - en doet uitspraak. Precies, als een soort rijdende rechter. Of nou ja, áls... Alle arbiters zijn gepensioneerde rechters.

Zo'n twintig uitspraken deden ze al sinds ze op 2 mei aan het werk gingen. Even zo vaak werd er een schikking getroffen. Hoeveel zaken er zullen volgen? Ik denk nog heel veel, zegt arbiter Jenne van der Vinne. 'Toen we begonnen waren het er honderdvijftig, nu komen er per week zo'n tien bij. Op jaarbasis betekent dat zo'n zeshonderd zaken.

Lastig, zegt hij, dat het niet precies te zeggen is, de getallen zijn onzeker. 'Nu zijn we met zijn vijven, iedereen werkt twee dagen per week. Dat is precies genoeg, maar of het zo blijft?'

De zaken waarbij arbiters worden ingeschakeld, draaien om twee vragen. 'De eerste is: komt deze schade door de aardbevingen? En zo ja, dan volgt de volgende vraag: wat kost het om die schade te herstellen?'

Vroeger zat Van der Vinne eerst in het strafrecht, later volgden vijftien jaar civiel recht. Eigenlijk is dit niet heel anders, zegt hij. 'De ene partij vindt iets, de andere vindt iets anders. Dan ga je kijken of je eruit kunt komen. Soms wordt er geschikt. Je kunt veelal niet aan schade zien of hij door aardbevingen komt, dus je moet rekening houden met alle omstandigheden. Het enige verschil is dat het nu altijd om dezelfde problematiek gaat.'

2 Schadeherstel

De gaswinning in Groningen veroorzaakt schade aan woningen. Dit raakt de directe omgeving van de inwoners van Groningen: veel inwoners hebben zelf schade gehad, of kennen iemand in hun omgeving die ermee te maken heeft. De mijnbouwexploitant, in dit geval NAM, is wettelijk aansprakelijk om schade als gevolg van gaswinning te compenseren.

In dit hoofdstuk worden reguliere en complexe schade behandeld en wordt een toelichting gegeven op de externe partijen die door NCG worden gefaciliteerd en die een waardevolle rol spelen in het proces van schadeherstel.

2.1 Doelstelling en Kaders

Doelstelling schadeherstel

Het instellen van heldere regelingen voor eigenaren, bewoners en gebruikers en zorgen voor een snelle afhandeling.

Kaders om dit te realiseren

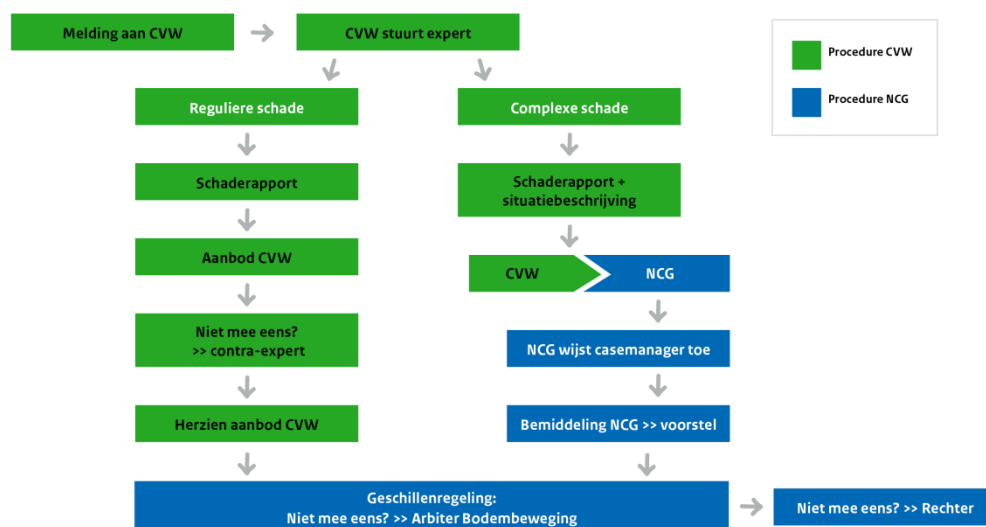
- Vanaf 1 januari 2016 is de reguliere schadeafhandeling aangevuld met een geschillenregeling, de Arbitrer Bodembeweging. Een eigenaar-bewoner kan de Arbitrer Bodembeweging inroepen om een uitspraak te doen als er geen overeenstemming is. Deze uitspraak is in beginsel bindend voor NAM. De Arbitrer is vanaf 1 mei 2016 ingesteld en wordt door NCG ondersteund.
- Vanaf 1 januari 2016 wordt onderscheid gemaakt tussen reguliere en complexe schademeldingen.
- NCG bemiddelt vanaf 1 januari 2016 in complexe schademeldingen. NCG stelt in die situatie een casemanager, in dienst van NCG, aan die de opdracht krijgt om met alle betrokkenen te zoeken naar een oplossing en te komen met een bemiddelingsvoorstel. Zo wordt de eigenaar ontzorgd.
- Vanaf 1 september 2016 is aan bewoners met oudere, complexe dossiers die nog bij NAM of CVW werden geholpen, voorgelegd of bemiddeling door NCG op prijs wordt gesteld. Bij akkoord is gestart met bemiddelen.
- Er is een Commissie Bijzondere Situaties en een Onafhankelijke Raadsman. Deze hebben, net als de Arbitrers, een onafhankelijke positie en worden door NCG ondersteund.
- Bij de Commissie Bijzondere Situaties kunnen bewoners terecht als naast schade ook medische en/of financiële problematiek speelt. De voordracht gebeurt door de Onafhankelijke Raadsman, de burgemeester of NCG.
- Bij de Onafhankelijke Raadsman kunnen bewoners terecht met klachten over de schadeafhandeling door CVW, NAM en/of NCG.
- Bewoners hebben recht op informatie over inspecties en onderzoeken die plaatsvinden of hebben gevonden bij de (eigen) woning.
- NCG monitort de schadeafhandeling voortdurend, waarbij bijvoorbeeld de toepassing van het bestaande schadeprotocol en werkinstructies voor experts worden getoetst en samen met NAM en CVW worden besproken.
- NCG bevordert samen met NAM/CVW de instelling van een advies- en informatiepunt voor kleinere bedrijven/zzp'ers. Dit gebeurt in samenspraak met VNO-NCW, LTO, MKB-Nederland en de Economic Board Groningen.
- NCG stelt de maatschappelijke organisaties in staat een onafhankelijk steunpunt voor inwoners in te richten.

- NCG geeft opdracht tot onderzoek naar verschillende facetten van schadeafhandeling.

2.2

Processen en onderzoeken schadeafhandeling

Er wordt gewerkt volgens het schadeproces dat is vastgesteld in het Meerjarenprogramma van 2016-2020.

Figuur 2: Proces schadeafhandeling

Afhandeling en proces reguliere schades

De meeste schadegevallen kunnen als reguliere schadegevallen worden aangemerkt. Om ervoor te zorgen dat deze schades netjes worden afgehandeld, zonder dat de bewoner de noodzaak voelt bij elke schade naar de rechter te gaan, is het belangrijk dat er een eenduidig stappenplan is.

De betrokken instanties en medewerkers moeten de beleving van de bewoner als uitgangspunt nemen, deskundig zijn en in een omgeving functioneren die de noodzakelijke ruimte biedt voor onafhankelijke en kwalitatief hoogstaande oordeelsvorming. NAM is aansprakelijk voor de schade; CVW is de uitvoeringsorganisatie en NCG zorgt ervoor dat deze uitgangspunten worden gerespecteerd en dat benodigde afspraken worden gemaakt en randvoorwaarden worden gecreëerd om op deze wijze de reguliere schades af te kunnen handelen.

De afhandeling van schade aan bedrijfspanden en direct daarmee samenhangende schade is opgenomen in het schadeprotocol en kan worden gemeld bij CVW. Indien nodig kunnen deze meldingen ook worden voorgelegd aan de Arbitrator Bodembeweging. Als een dergelijk dossier complex wordt, kan NCG bemiddelen. Waar het gaat om schade gerelateerd aan bodembeweging (als gevolg van de gaswinning), die niet voorzien is in het schadeprotocol, kan deze worden gemeld bij het bedrijvenloket van NAM. Dit is te vinden op de website van NAM. NCG werkt daarnaast samen met partijen aan de opzet van een informatie- en adviespunt voor bedrijven.

Bij een schademelding wordt de schade opgenomen, beoordeeld door experts en er wordt een schaderapport opgesteld. Als de bewoner zich hierin niet kan vinden kan een zaak worden voorgelegd aan de Arbitrer. Uiteindelijk is het voor elke bewoner mogelijk om naar de rechter te gaan, op elk willekeurig moment in deze procedure. Hiervoor is een aardbevingskamer ingericht bij de Rechtbank Noord-Nederland.

Bemiddeling en proces complexe schadegevallen

Naast reguliere schade is er ook sprake van complexe schade. In dergelijke gevallen bemiddelt NCG met als doel het vinden van een aanvaardbare oplossing voor alle betrokken partijen.

De criteria voor complexe schade zijn:

- **Samenloop van factoren van schade.**
- **Omstandigheden die van invloed zijn op herstel van schade.**
- **Verschillende partijen moeten bijdragen aan de oplossing.**
- **Niet voldoende financiële draagkracht of bereidheid bij een van de betrokken partijen.**
- **Monumenten met vergunningplicht.**
- **Asbest.**
- **Redelijk vermoeden van samengaan van aardbevings schade en bodemdaling.**
- **Aanwezigheid (in aanzienlijke mate) van potentieel gevaarlijke gebouwelementen (HRBE's).**
- **In het verleden uitgevoerde inspecties naar bouwkundig versterken.**

CVW is ingericht voor de afhandeling van reguliere aardbevings schade en daaraan gerelateerde schade, zoals omzet- en bedrijfsschade. In veel zaken speelt meer dan alleen de schade als gevolg van aardbevingen. Bij andere oorzaken van schade dan door aardbevingen is het mandaat van CVW niet toereikend. Vaak kan bij de behandeling van de schademelding door CVW al snel worden geconstateerd dat het niet gaat om een regulier schadedossier. Daarnaast is er een categorie dossiers waarbij gaandeweg de afhandeling steeds meer gaat spelen, waardoor het dossier alsnog complex wordt. Veel van deze zaken hebben een lange looptijd, leiden tot discussie, het gevoel van machteloosheid en boosheid en teleurstelling. Deze dossiers zijn of worden overgedragen aan de NCG.

Als wordt vastgesteld dat een reguliere procedure bij CVW vanwege de aard van de problematiek niet leidt tot een oplossing, dan gaat NCG bemiddelen. Dit gebeurt alleen als de bewoner hiermee instemt. NCG wijst een casemanager - in dienst van NCG - aan, die in bemiddeling op zoek gaat naar een oplossing met alle betrokkenen. NCG beoordeelt niet de aard of omvang van de schade, maar brengt de totaalsituatie in beeld (bijvoorbeeld verschillende schadeoorzaken) en probeert met alle betrokken partijen tot een aanvaardbare oplossing te komen. Hierbij kunnen ook andere partijen dan NAM partij en/of aansprakelijk zijn. De casemanager doet namens NCG een bemiddelingsvoorstel. Als het voorstel aanvaardbaar is voor alle betrokkenen, kan de casus worden afgewikkeld. Als dat niet zo is, kan ook hier de zaak worden voorgelegd aan de Arbitrer Bodembeweging.

Monumenten met vergunningplicht

Daar waar gemeentelijke en Rijksmonumenten moeten worden hersteld, is al snel sprake van vergunningplicht. Daarbij zijn meerdere partijen betrokken. NCG wil dat

de schadeafhandeling bij dergelijke monumenten zo zorgvuldig mogelijk verloopt. Daarom bemiddelt NCG in deze complexe schadezaken.

Onderzoeken met betrekking tot de afhandeling van schade

NCG baseert zijn beleid op input van stakeholders en op onderzoek over de verschillende facetten van de schadeafhandeling. Deze onderzoeken gaan bijvoorbeeld over mogelijke oorzaken van schade en de wijze waarop de schadeafhandeling het beste kan worden ingericht. Maar ook over gerichte pilots voor schadeafhandeling die benut kunnen worden om de afhandelingsprocedure aan te scherpen. NCG is opdrachtgever van deze onderzoeken en betreft stuurgroepen bij de inrichting van het onderzoek en indien opportuun ook bij de begeleiding ervan.

Eind 2016 en in 2017 wordt een aantal onderzoeken afgerond, waarvan de resultaten rechtstreekse input geven voor de wijze waarop de schadeafhandeling in Groningen wordt geregeld. Dit betreft:

- Het onderzoek naar de uitwerking van het schadeprotocol in de praktijk (met betrekking tot het hoge percentage bewoners dat kiest voor uitbetaling etc.).
- Het onderzoek naar beleid en werkprocessen van CVW.
- De evaluatie van de proef waarbij schade in het voormalig buitengebied wordt beoordeeld door een panel van experts.
- Onderzoek naar de mogelijke verschillende oorzaken van schade aan gebouwen in Groningen.
- Evaluatie van de Arbitrator Bodembeweging in 2018.

Daarnaast wil NCG dat CVW een proef start – zie hoofdstuk 'Voor we verder gaan' - waarbij voor schades onder een drempelbedrag (er wordt nu gedacht aan € 1.000, over de hoogte van het bedrag wordt nog overlegd) een ander proces wordt gehanteerd dan nu het geval is (namelijk meteen overgaan tot schadeherstel). Uiteraard geldt ook hier de normale procedure met de mogelijkheid tot een deskundige contra-expertise en het inschakelen van de Arbitrator.

2.3

Belangrijkste ontwikkelingen in 2016

- Het team complexe schade van NCG is op 1 januari 2016 gestart. Sinds november 2016 behandelt NAM geen (complexe) cases meer.
- De Arbitrator Aardbevingschade (nu Arbitrator Bodembeweging) is ingesteld op 1 mei 2016.
- Er is een werkwijze vastgelegd in het protocol complexe schade. Deze is vooraf ter advisering voorgelegd aan de bestuurlijke en maatschappelijke stuurgroep.
- Het proces van de eerste herziening van het schadeprotocol heeft geleid tot het overdragen van een nieuw schadeprotocol aan NAM. Bovenstaande verbeteringen van de schadeafhandeling zijn hierin verwerkt. Het nieuwe schadeprotocol is op 1 november 2016 in werking getreden.
- De status van alle woningen die in het kader van aardbevingen in de stutten zijn gezet is in beeld gebracht en gecommuniceerd met de betreffende gemeenten.
- Het team van casemanagers is gestart en in de loop van het jaar uitgebreid naar zeven.
- Er is een start gemaakt met de verbreding van het mandaat van de Arbitrator. In het addendum op de samenwerkingsafspraken is aangegeven dat NCG met partijen die een rol en/of verantwoordelijkheid hebben bij de afwikkelingen van complexe schades gesprekken gaat voeren om zich te binden aan het oordeel van de Arbitrator Bodembeweging. Per 12 oktober 2016 hebben waterschappen Noorderzijlvest en Hunze & Aa's aangegeven zich in beginsel aan het oordeel

van de Arbiter te verbinden als er sprake is van schade aan woningen als gevolg van het handelen van waterschappen. Dit betekent dat de Arbiter zich over meer typen schades kunnen buigen dan alleen aardbevingssschade en dat de Arbiter Aardbevingssschade – conform het addendum op de samenwerkingsovereenkomst - Arbiter Bodembeweging wordt. In lijn hiermee zou het instellingsbesluit aangepast moeten worden.

De maatschappelijke en bestuurlijke stuurgroep hebben de advisering aan NCG over verdergaande verbetering van het door NAM vastgestelde schadeprotocol opgeschort in verband met onvrede over de rol en positie van NAM hierin.

2.4 **Wat gaat NCG doen in 2017?**

2.4.1 *Reguliere schade*

In dit hoofdstuk worden de acties uitgewerkt die NCG op het gebied van reguliere schade in 2017 gaat uitvoeren. Hierbij worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Aansprakelijkheid voor schade blijft bij NAM.
- CVW is uitvoeringsorganisatie voor de afhandeling van reguliere schades.
- NCG draagt voor onderstaande punten zorg voor een transparant en objectief proces voor de vaststelling van de instructies voor CVW:
 - NCG houdt toezicht op de schadeafhandeling door CVW.
 - NCG initieert het opstellen van een schadeprotocol, een handboek en kwaliteitscriteria voor schade-experts en contra-experts door onafhankelijk deskundigen.
 - Eventuele aanvullende activiteiten en toezicht van NCG op CVW zijn mede afhankelijk van het onderzoek naar beleid en werkprocessen dat bij CVW moet worden uitgevoerd en de wijze waarop invulling gegeven wordt aan de motie Van Veldhoven (Tweede Kamer, 33529-288).

Rol NCG

De rol van NCG bij de reguliere schade is regie voeren en toezicht houden.

2.4.2 *Complexe Schade*

Vanaf januari 2016 heeft NCG een bemiddelende rol in complexe schades. Om dat goed vorm te geven is een aantal randvoorwaardelijke zaken georganiseerd zoals verwoord in 2.2.

Rol NCG

Voor de complexe schade heeft NCG een rol als bemiddelaar.

Resultaten 2017

- Bemiddelingsvoorstellen zijn ingediend voor het oplossen van complexe schadegevallen.
- Commitment van betrokken overheden aan de werkwijze voor bemiddeling van complexe schade.

Activiteiten 2017

- Met gemeenten wordt een sessie belegd over toezicht en handhaving in relatie tot a/b, maar ook c-schade om kennis en ervaring uit te wisselen over het beschikbare instrumentarium, maar ook de leemtes daarin.
- Een vervolgotraject vormgeven voor de communicatie met gemeenten en CVW over woningen die in het kader van aardbevingen in de stutten zijn gezet.
- Schrijven en voordragen van bemiddelingsvoorstellen door de casemanager.

“

‘Ik houd altijd voor ogen: Het zal je huis maar zijn.’

Vertrouwen is alles. Harry Kerkdijk weet er alles van. Als casemanager komt hij veel over de vloer bij schademelders die door de bomen het bos niet meer zien. Voor die mensen wordt hij vervolgens het vaste aanspreekpunt voor vragen. Eén gezicht in plaats van steeds een ander - wel zo rustig en overzichtelijk. Sinds januari van dit jaar wordt de casemanager voor complexe schadezaken benoemd door de Nationaal Coördinator Groningen.

Bewoners zijn aan de telefoon soms boos, verdrietig, in een enkel geval agressief en bedreigend. En dat begrijpt Kerkdijk helemaal. ‘De professionals hebben tientallen huizen onder hun hoede. Maar die bewoners gaat het om hun paleisje, hun oudedagsvoorziening. Ik ga naar ze toe voor een gesprek aan de keukentafel om rustig

te praten over wat er nu eigenlijk aan de hand is. Soms is het heel simpel op te lossen, is er een misverstand of moet er één iemand gebeld worden om de trein weer op de rails te krijgen.’

Soms is het ook ingewikkelder en lukt het een enkele keer ook Kerkdijk of zijn twaalf collega’s niet om het probleem op te lossen. Als de procedures goed zijn gevolgd, verwijst hij door naar de arbiter - de casemanager blijft wel monitoren. Slaagt ook dat niet, dan kan een gang naar de rechter volgen. Gelukkig gaat het meestal goed, zegt hij, en het is heel plezierig om de schademelders een beetje te kunnen ontzorgen. Waarbij heldere communicatie van belang is.

Je staat al met 10-0 achter voor je het gesprek begint, weet Kerkdijk. ‘Het vertrouwen moet terug. Ik houd altijd voor ogen: Het zal je huis maar zijn.’

2.4.3 *Externe partijen gefaciliteerd door NCG*

NCG faciliteert een aantal externe partijen die ook van waarde zijn in het proces van schadeafhandeling. Onderscheid wordt gemaakt in:

- Arbitrer Bodembeweging
- Commissie Bijzondere Situaties
- Onafhankelijke Raadsman
- Steunpunt 'Stut en Steun' voor burgers

Arbitrer Bodembeweging

Een laagdrempelige vorm van geschilbeslechting heeft zijn vorm gekregen door het instellen van de Arbitrer Bodembeweging¹⁵. Als bewoners het niet eens zijn met het schaderapport en de second opinion, kunnen zij hun zaak aanmelden bij de Arbitrer. Dit kan ook als er sprake is van een complexe schadezaak. De Arbitrer bepaalt volgens het reglement of de zaak voor behandeling in aanmerking komt.

De Arbitrers zijn op 1 mei 2016 begonnen aan hun taak. Dit houdt in dat zij op een laagdrempelige wijze geschillen tussen bewoner en CVW/NAM oplossen als er sprake is van een eerstelijnsrapport, een contra-rapport en een akte van (dis-)akkoord. Het oordeel van de Arbitrers is in beginsel bindend voor NAM, maar niet voor bewoners. NCG blijft in 2017 de Arbitrers ondersteunen, zodat zij hun werk zo voortvarend kunnen blijven doen als zij in het afgelopen jaar hebben gedaan. In 2018 wordt de werkwijze van de Arbitrers geëvalueerd onder andere om te bezien of er nog mogelijkheden zijn om de werkwijze verder te stroomlijnen. Hierbij is van invloed dat in 2017 in de Eerste Kamer wordt gesproken over de novelle bewijsvermoeden, een wetsvoorstel waarin de omkering van de bewijslast wordt geregeld. Dit wetsvoorstel maakt het mogelijk dat NAM bij de rechter de partij is die moet aantonen dat schade aan woningen geen schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) betreft.

Het doorlopen van de schadeafhandelingsprocedure en het traject bij de Arbitrer zijn zo ingericht dat de bewoner hiervoor geen rechtsbijstand nodig heeft. Indien de bewoner daar prijs op stelt, kan hij of zij wel rechtsbijstand inschakelen, al dan niet via een rechtsbijstandsverzekering. Hierbij let NCG er op of er voldoende partijen zijn waarbij een rechtsbijstandsverzekering kan worden afgesloten. Daarnaast kunnen bewoners, als zij onder een bepaalde inkomensgrens vallen, gebruik maken van gesubsidieerde rechtsbijstand.

Commissie Bijzondere Situaties

De Commissie Bijzondere Situaties is een vangnet voor mensen die door de gevolgen van bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) (extra) in de problemen zijn gekomen en waarvoor de bestaande regelingen geen oplossing biedt. Om voor het vangnet in aanmerking te komen moet er sprake zijn van een stapeling van problemen: schade aan de woning, medische en/of psychische problemen en financiële problemen.

Toeleiding naar de Commissie loopt veelal via de burgemeester. Daarnaast kunnen de Onafhankelijke Raadsman en de NCG een situatie aan de Commissie voorgedragen. Elke situatie is uniek en wordt daarom individueel beoordeeld en krijgt – als men voor het vangnet in aanmerking komt – een individuele – op maat gesneden - oplossing. De Commissie behandelt alleen particuliere gevallen.

¹⁵ NCG en NAM hebben afspraken gemaakt over welk proces moet worden doorlopen om ook bodemdaling onder het werkgebied van NCG en de Arbitrers te brengen. Dit proces is beschreven in het addendum op de samenwerkingsafspraken. Bodemdaling kan meerdere oorzaken hebben, waardoor ook meerdere partijen kunnen worden aangesproken. Voordat de Arbitrer op dit punt een uitspraak kan doen, zullen deze partijen zich moeten committeren aan de werkwijze van de Arbitrer.

Het secretariaat van de Commissie Bijzondere Situaties is ondergebracht bij NCG. De Commissie – die ingesteld is door de minister van EZ - functioneert onafhankelijk van de NCG. De besluiten die de Commissie neemt, zijn bindend voor NAM. Met andere woorden: NAM moet deze besluiten uitvoeren. Het proces van de Commissie is beschreven in Bijlage III.

Onafhankelijke Raadsman

Hoe het ook wordt vormgegeven, er moet altijd de gelegenheid zijn om bij een onafhankelijke raadsman een klacht in te dienen. De Onafhankelijke Raadsman kan alle betrokkenen, ook de NCG, scherp houden.

De Onafhankelijke Raadsman is sinds april 2013 het centrale meldpunt voor klachten over de afhandeling van schadeclaims door de NAM. Ook voor klachten over CVW, die de schadeafhandeling sinds januari 2015 van NAM heeft overgenomen, kunnen bewoners bij de Onafhankelijke Raadsman terecht. Hetzelfde geldt voor klachten over de schadeafhandeling door de NCG. Het gaat bij die claims uitsluitend om schade door aardbevingen als gevolg van gaswinning in Groningen.

De Onafhankelijke Raadsman is een persoon én een instantie, vergelijkbaar met de Nationale Ombudsman. De minister van EZ heeft als Onafhankelijke Raadsman Mr. Leendert Klaassen benoemd. NCG stelt de Onafhankelijke Raadsman in staat om zijn goede werk te blijven doen¹⁶.

De Onafhankelijke Raadsman is ook toegankelijk voor klachten die samenhang hebben met de versterkingsopdracht. Dit geldt ook voor klachten over de afhandeling van de versterking door de NCG.

De Onafhankelijke Raadsman heeft op 24 oktober een nieuwe rapportage uitgebracht waarin hij een aantal aanbevelingen doet. Er zou meer aandacht moeten komen voor de effecten van de gaswinning op de (psychische) gezondheid. Schadepreventie zou daarom een prominentere rol moeten krijgen binnen het dossier, onder andere via de gekozen herstelmethodiek. Daarnaast is hij van mening dat kleinere schades op een snelle, effectieve en daarmee tevens kostenbesparende wijze zouden moeten worden afgehandeld. Verder vindt de Raadsman dat NCG de regierol zou moeten hebben in onder andere de herziening van het schadeprotocol en het Handboek Aardbevingsschade. Mr. Klaassen geeft aan dat het mandaat van NCG uitgebreid zou moeten worden.

Steunpunt 'Stut-en-Steun' voor burgers

De GBB en het Gasberaad hebben het initiatief genomen tot het op- en inrichten en het beheren van de stichting Stut & Steun in mei 2016.

Het steunpunt wordt beheerd door maatschappelijke organisaties. De doelstelling van de stichting is hulp en ondersteuning bieden aan burgers die te maken hebben met de schadelijke gevolgen van mijnbouwactiviteiten in Groningen. Deze ondersteuning bestaat onder andere uit het informeren, begeleiden en doorverwijzen van burgers die vragen hebben over bijvoorbeeld schademeldingen, schadeafhandeling, bouwkundig versterken en regelingen. De stichting is onafhankelijk.

¹⁶ De NCG zal nagaan of de term schade door bodembeweging ook gevolgen heeft voor het mandaat van de Onafhankelijke Raadsman

3 Risicobeleid en versterken

In dit hoofdstuk wordt de algemene lijn belicht die geldt voor de versterkingsaanpak. Vervolgens wordt de gebiedsgerichte aanpak toegelicht en zijn onderwerp-specifieke zaken nader uitgewerkt op de thema's wonen, infrastructuur, agrarische sector, chemische industrie, onderwijs, zorg en cultureel erfgoed.

Het hoofdstuk start met een uiteenzetting over een samenhangend risicobeleid en de inzet van de NCG op dit onderwerp.

3.1 Samenhangend risicobeleid

Aanleiding

NCG constateert dat er grote stappen voorwaarts zijn gezet in de opbouw van kennis over de seismische dreiging en de bepaling van weerstand van bouwwerken daartegen. Volgens het KNMI is het seismische meetnetwerk in Groningen inmiddels het op één na beste ter wereld, na dat in Californië. Toch blijven er voorlopig nog onzekerheden bij het bepalen van de seismische belasting, de grondversnellingen, het verwekingsrisico en het bepalen van de sterkte van constructies tegen deze belasting. Aangezien de kennisontwikkeling doorgaat, zullen deze risico's voor zowel gebouwen, infrastructuur als industrie steeds beter geduid kunnen worden.

Het Nederlandse risicobeleid wordt ontwikkeld en vastgesteld per beleidsdomein. Het risico van geïnduceerde aardbevingen in Groningen is een gevolg van de gaswinning en behoort daarom tot het beleidsdomein van de mijnbouw. Het beleid voor de beheersing van het risico is de verantwoordelijkheid van de minister van EZ, die zodoende maatregelen aan de bron heeft genomen zoals vermindering van de toegestane gaswinning. De gevolgen van de gaswinning zijn relevant voor de veiligheid van gebouwen, installaties en infrastructuur en raken dus ook andere beleidsdomeinen. Vanuit hun verantwoordelijkheid voor constructieve veiligheid, industriële veiligheid en veiligheid van infrastructuur leveren andere ministeries inbreng over de kwetsbaarheid van die sectoren voor geïnduceerde aardbevingen en de mogelijkheden om die kwetsbaarheid te verminderen met maatregelen. Bestaande sectorale veiligheidseisen of toetsingskaders dienen als hulpmiddel om het maatregelniveau te bepalen. Eventuele verschillen in de risicobenadering moeten wel uitgelegd kunnen worden. Daarom acht NCG het van groot belang om te komen tot coördinatie, afstemming en zoveel mogelijk eenduidigheid in het omgaan met aardbevingsrisico's.

Begin 2014 is aangekondigd dat de gaswinning in vijf clusters voor een periode van tenminste drie jaar gesloten zou worden, zodat de risico's verminderen en gedetailleerde metingen en geomechanisch onderzoek mogelijk worden. Ook zou die periode benut moeten worden om meer samenhang te brengen in de diverse visies van experts over de berekening en weging van risico's in relatie met de seismiciteit in Groningen¹⁷. In mei 2016 heeft de minister van EZ de stand van zaken toegelicht aan de provincie Groningen en twaalf Groningse gemeenten in een brief die voorbereid is in nauw overleg met de NCG.¹⁸

¹⁷ Brief van 17 januari 2014 van minister EZ aan Tweede Kamer (Kamerstuk 33 529, nr. 28)

¹⁸ Brief van 2 mei 2016 van de minister van EZ, kenmerk DGETM-EO/16069084

Samenvattende uitgangspunten

- Bij een maximale beving van vijf op de schaal van Richter (=maatgevend voor de versterkingsopgave) moet de veiligheid in het hele gebied op peil blijven.
- Voor alle bekende risicosituaties wil NCG dit in beeld krijgen, ten behoeve van het gewenste overkoepelende beeld voor het gebied.
- KNMI-aardbevingsgegevens zijn leidend voor het bepalen of er versterkt moet worden.
- Voor de versterkingsopgave zelf dienen locatie specifieke gegevens gebruikt te worden (met betrekking tot sonderingen en het betreffende pga-signaal).

Gebouwen

Voor het onderdeel constructieve veiligheid van gebouwen zijn inmiddels diverse stappen gezet om het aardbevingsrisico te kunnen beheersen. Zo heeft het kabinet een aantal uitgangspunten bepaald voor persoonlijke veiligheid in en rond gebouwen¹⁹. Om te beginnen de norm voor een individueel risico van 10^{-5} voor het gecombineerde risico als gevolg van instorting en vallende objecten. Deze norm is technisch uitgewerkt in de NPR. Voor bestaande woningen is de norm van 10^{-4} acceptabel mits deze binnen maximaal vijf jaar versterkt worden tot 10^{-5} , en woningen met een groter risico dan 10^{-4} moeten met voorrang worden versterkt. Daarnaast is er een berekeningsmethodiek voor het maatschappelijk veiligheidsrisico, waarmee kan worden ingezoomd op gebouwen en locaties in het aardbevingsgebied waar veel mensen tegelijk samenkomen.

Infrastructuur

Bij infrastructurele projecten worden tot nu toe per project beslissingen genomen over het omgaan met het aardbevingsrisico. Bij deze projecten zijn onder meer KNMI, SodM, ministerie van IenM, TNO, TU Delft, provincie, gemeenten, beheerders van objecten en externe (internationale) experts geconsulteerd. Gezamenlijk wordt ervaring opgedaan met de vraag hoe dit risico van geïnduceerde aardbevingen zich verhoudt tot de bestaande veiligheidskaders voor constructieve en waterveiligheid. Zo geldt voor bruggen en tunnels het Bouwbesluit. Conform de opvatting van het kabinet dat het bestaande veiligheidsniveau niet mag worden aangetast door de aardbevingen in Groningen, wordt gewerkt aan beleidsmatige inpassing van dit relatief nieuwe risico in de bestaande toetsingskaders.

Aangezien eigenaren en beheerders van infrastructuur de kans op aardbevingen niet kunnen beïnvloeden, ligt de focus voor de risicoanalyse op de beoordeling van de bestendigheid van de objecten tegen aardbevingen dan wel de identificatie van kwetsbaarheden daarbij, alsmede hoe die kwetsbaarheden door het treffen van maatregelen kunnen worden beperkt om aan het gekozen veiligheidsniveau te voldoen. Om aan het veiligheidsniveau te voldoen, worden de mogelijke effecten van aardbevingen dus (op pragmatische wijze) geïncorporeerd in de technische bouwnormen. Deze bouwnormen kunnen per type object (sterk) verschillen. Naar verwachting is er een aantal generieke uitgangspunten (inhoudelijk en procedureel) vast te stellen waarmee een geografisch consistente invulling van het gewenste veiligheidsniveau wordt bereikt. Dit is mede afhankelijk van de uitkomsten van de kwalitatieve-risicoanalyse waarvan de eerste resultaten begin 2017 worden verwacht. Eventuele uitgangspunten kunnen in volgende versies van het MJP worden opgenomen.

¹⁹ Brief van 18 december 2015 van minister EZ aan Tweede Kamer (Kamerstuk 33 529, nr. 212)

Industrie

Ook voor de chemische industrie geldt als uitgangspunt dat het bestaande veiligheidsniveau niet mag worden aangetast door de aardbevingen, en ook hier is het bepalen van de toetsingskaders nog niet afgerond. Langs twee sporen wordt gewerkt aan een kader voor definitieve versterkingsmaatregelen. Er is een kwalitatieve analyse als onderdeel van de concept-handreiking voor de industrie waaraan nog verder gewerkt wordt. Daarnaast is er een toets voor het berekenen of er bij een bepaald scenario verwacht kan worden dat er gevaarlijke stoffen vrijkomen, naar aanleiding van de aanbeveling van de commissie Meijdam om een snellere alternatieve rekenmethode te vinden naast het strikt probabilistisch doorrekenen met beperkte datasets²⁰. Met een snellere methode kunnen chemische bedrijven op kortere termijn concluderen welke installaties in ieder geval versterkt zouden moeten worden (zie ook hoofdstuk 3.8 Chemische industrie).

Inzet van NCG inzake risicobeleid

Voor het tijdig realiseren van de versterkingsopgave onderscheidt NCG drie parallelle stromen (zie ook figuur 3):

1. Kennisontwikkeling om de nu nog grote onzekerheden in seismische belasting en bestendigheid van constructies te verminderen. Deze stroom loopt continu door.
2. Beleidsontwikkeling voor het bepalen van algemene uitgangspunten (geldend voor het omgaan met aardbevingsrisico in alle domeinen in Groningen), specifieke uitgangspunten per domein en een beschrijving van de samenhang hiertussen. Het streven is om de uitgangspunten in de loop van 2017 af te ronden.
3. Pragmatische aanpak om snelheid te krijgen door prioritaire versterking, bij industrie en infrastructuur zo nodig vooruitlopend op definitieve toetsingskaders. Deze stroom is in ieder geval nodig zolang definitieve toetsingskaders nog niet beschikbaar zijn.

Deze drie stromen voeden en versterken elkaar waar mogelijk.

Figuur 3: Parallele processen

Met inachtneming van het feit dat risicobeleid een aangelegenheid van het Rijk is, en van de eigen verantwoordelijkheid van objectbeheerders en ondernemers, verwacht NCG dat de volgende hoofdlijnen behulpzaam zullen zijn om het risicobeleid rond de effecten van de Groningse gaswinning nader vorm te geven:

- Oorspronkelijk uitgangspunt voor de opdracht van de minister van EZ aan de NCG: "Ten aanzien van de te hanteren veiligheidsnorm heb ik eerder aangegeven dat het veiligheidsniveau van de inwoners van Groningen hetzelfde moet zijn als dat van mensen elders in Nederland."

²⁰ Brief van 18 december 2015 van minister EZ aan Tweede Kamer (Kamerstuk 33 529, nr. 212)

- Onzekere risico's vragen een speciale mix van voorzorg die naast versterking ook aandacht geeft aan monitoring en zaken als sterktecontroles bij de industrie na een aardbeving en in het reguliere onderhoud.
- Pragmatische invulling is nodig om snelheid te krijgen, anders komt tijdige realisatie van de opgave niet in beeld.
- Bij een maximale beving van vijf op de schaal van Richter (=maatgevend voor de versterkingsopgave) in het centrum van het gebied moet de veiligheid in het hele gebied op peil blijven.
- Voor de versterkingsopgave zelf dienen locatie-specifieke gegevens gebruikt te worden (met betrekking tot sonderingen en het betreffende pga-signaal)
- Voor alle bekende risicosituaties wil NCG dit in beeld krijgen, ten behoeve van het gewenste overall-beeld voor het gebied.
- Richtinggevend principe: advies van de Commissie Meijdam en de verdere uitwerking hiervan voor industrie benutten om tot versnelling te komen in het realiseren van de versterkingsopgave.
- De technische uitwerking van de versterkingsopgave kan per beleidsveld verschillen.
- Voor industrie en infrastructuur wordt kennis vastgeklikt op het moment dat er besloten moet worden over de aanpak van een project, om te voorkomen dat de uitvoering van versterkingsmaatregelen onnodig naar achteren schuift.

Afronding van consistent risicobeleid

Op basis van het instemmingsbesluit van het kabinet met het gaswinningsplan (september 2016) zal NAM voor 1 november 2017 een overzicht geven van de voornaamste risico's gerelateerd aan gebouwen, industrie en infrastructuur, naast een uitvoerige berekening van het maatschappelijk risico. Dit zal nader inzicht bieden in de omvang van de risico's. Het streven is om uiterlijk rond die datum keuzes te maken over de invulling en afronding van een beleid dat zoveel mogelijk domein overstijgende consistentie biedt voor het omgaan met het aardbevingsrisico.

3.2

Versterken

Zoals reeds is opgemerkt in dit MJP, moet NAM op grond van de Mijnbouwwet alle maatregelen nemen die redelijkerwijs van haar geveerd kunnen worden om te voorkomen dat schade door bodembeweging wordt veroorzaakt en de veiligheid wordt geschaad. In dat kader wordt niet alleen aan schadeherstel gedaan, maar worden constructies ook preventief versterkt.

Doelstelling versterken

De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur zodanig versterken, dat deze voldoen aan de vigerende norm, het beoogde veiligheidsniveau. Zorgen voor goede, transparante en publiek toegankelijke informatievoorziening.

Kaders om dit te realiseren

- 'Veiligheid voorop' is het uitgangspunt. Wat betekent dit?
 - Als de veiligheid in het geding is, dan wordt er meteen gehandeld.
 - De definitie van veilig: norm 10^{-5} . Groningen is net zo veilig als de rest van Nederland.
 - Deze norm combineren met de pga-kaart: afbakening van het gebied om binnen vijf jaar te oordelen of versterken noodzakelijk is.
 - Prioritering ten behoeve van de praktische uitvoerbaarheid: alles tegelijk kan niet.
- Normstelling toepassen, risico's en prioriteiten bepalen.
- No Regret-aanpak langs vier lijnen:
 1. Van binnen naar buiten.
 2. Starten met meest kwetsbare gebouwen/gebouwonderdelen.

3. Gebouwen waar veel mensen bijeenkomen.
 4. Continuïteit.
- Gebiedsgerichte aanpak om maximaal gebruik te kunnen maken van koppelkansen. Sectorale aanpak daar waar sprake is van gebied overstijgende aspecten.
 - Bewoner staat centraal; als vastgesteld is dat versterking moet plaatsvinden, kan er pas gestart worden als er overeenstemming bestaat met de eigenaar en bewoner.

Als er sprake is van een acuut onveilige situatie dan worden direct maatregelen getroffen om deze situatie op te heffen. Daarbij maakt het niet uit of de constatering wordt gedaan door een bewoner zelf (door bijvoorbeeld gebruik te maken van de rode knop procedure van CVW), naar aanleiding van een schade-inspectie of een inspectie in het kader van versterken. CVW heeft hiertoe een protocol ontwikkeld. De maatregelen kunnen bestaan uit bijvoorbeeld het plaatsen van stutten of het verwijderen van een gevaarlijke schoorsteen. In uiterste gevallen kan het zijn dat een woning niet meer gebruikt kan worden en dan is het noodzakelijk om bewoners (tijdelijk) elders onderdak te bieden. Dit laatste gaat in overleg met de gemeente, omdat zij de wettelijke taak heeft om toe te zien op de bestaande gebouwenvoorraad en ook beschikt over een handhavingsbevoegdheid. De kosten voor tijdelijke maatregelen worden gedragen door NAM. De ervaring heeft geleerd dat de aanleiding om maatregelen te treffen niet altijd enkel terug te voeren is op aansprakelijkheid van NAM. Daarom moet nader onderzoek uitwijzen wie de kosten van de definitieve maatregel (geheel of gedeeltelijk) moet betalen.

3.3

Belangrijkste ontwikkelingen en lessen van 2016

Onderzoek is nodig om de versterkingsopgave in beeld te krijgen. NCG is hiermee gestart in het gebied met de hoogste seismische dreiging. De verdere prioritering is vervolgens bepaald op basis van de kwetsbaarheid van een gebouwtype, de opbouw van de ondergrond en door de gebiedsgerichte aanpak (om maximaal koppelkansen te kunnen benutten). Voor wat betreft de sterkte van gebouwen zijn nagenoeg alleen nog statistische gegevens beschikbaar. Door uit te voeren onderzoek en beoordelingen krijgt NCG steeds meer zicht op welke bouwtypen feitelijk het meest kwetsbaar zijn. En in combinatie met kennis van de grondopbouw kan ook nog eens inzichtelijk worden gemaakt waar deze kwetsbare gebouwen zich bevinden. Constante bijsturing van het programma is daarom nodig om naast gebiedsgericht ook zoveel mogelijk risico gestuurd te prioriteren. De eerste beoordelingen (na inspecteren, sonderen, modelleren en berekenen) van gebouwen komen nu beschikbaar. Doordat gerekend is met de meest geavanceerde rekenwijze die de NPR kent, geven de eerste (voorlopige) berekeningen een behoorlijke duiding. De opgave is naar nu lijkt omvangrijk. Als alle woningen binnen vijf jaar beoordeeld moeten worden of zij aan de norm van 10^{-5} voldoen, dan moet het tempo van beoordelingen fors omhoog. Alleen al om de circa 22.000 woningen binnen de 0,2g pga-contour²¹ te beoordelen. Het gebied daarbuiten wordt zo snel mogelijk opgepakt, maar pas na afronding van de opgave binnen de 0,2g pga-contour. Tenzij nieuwe inzichten ten aanzien van risico's noodzaken dat hier tussentijds moet worden begonnen.

Sinds december 2015 is de zogenoemde witte²² versie van de NPR beschikbaar. Voluit heet deze: Nederlandse Praktijk Richtlijn 9998:15 nl – Beoordeling van de

²¹ Als gesproken wordt over de 0,2g pga-contour dan wordt de contour bedoeld zoals aangegeven op de KNMI-kaart van oktober 2015. De meest recente KNMKI-kaart – juli 2016 – laat een forse afname van de pga-waarden zien en een aanzienlijk kleiner gebied binnen de 0,2g pga-contour.

²² Groene versie NPR=concept; Witte versie NPR=definitief

constructieve veiligheid van een woning bij nieuwbouw, verbouw en afkeuren – Grondslagen bij aardbevingsbelastingen: geïnduceerde bevingen. In deze witte versie van de NPR zitten nog veel aannames. Alle inspecties en berekeningen die onder regie van NCG zijn uitgevoerd in 2016, zijn tegen de achtergrond van deze witte NPR uitgevoerd. Onder meer op basis van de ervaringen hiermee heeft NCG de conclusie getrokken dat voor een aantal onderdelen nog nadere uitwerking van de NPR gewenst is.

De NPR kent vier verschillende rekenmethodieken. Het afgelopen jaar is er veel gediscussieerd over welke rekenmethode toegepast zou kunnen of moeten worden, met name voor bestaande bouwwerken. Duidelijk is dat de zogenaamde Non Linear Time History methode (NLTH-methode) de meest geavanceerde methode is. In het Inspectie & Engineeringsprogramma van 1.450 gebouwen in de eerste ronde van prioritair aangewezen gebieden in de gebiedsgerichte aanpak is gestart met toepassing van met name deze methode. Hierdoor ontstaat, met de aannames in acht genomen, het meest exacte beeld wat de omvang is van de versterkingsopgave. Naar de kennis die nu bestaat wordt de sterkte berekend op een wijze die het meest aansluit bij de feitelijke situatie. De NLTH-methode is echter de meest tijdrovende en duurste methodiek waar bovendien weinig capaciteit voor beschikbaar is. Daarom is de NEN-commissie gevraagd om de toepassingsmogelijkheden van de vier methodieken te verhelderen en expliciet te maken.

Uit de voorlopige berekeningen van zowel meerlaagse gebouwen als grondgebonden panden is gebleken dat niet-constructieve gebouwonderdelen zoals een kopgevel, een balustrade, een schoorsteen of een niet-dragende binnenwand kunnen vallen bij een aardbeving. Hiermee lopen gebruikers ook risico. Het is van belang om op korte termijn te beschikken over een methodiek waarmee berekend kan worden of aan de norm wordt voldaan voor deze niet-constructieve gebouwonderdelen. Daarom is de NEN-commissie gevraagd om onduidelijkheden in definities op te helderen en te komen met een methode om te bepalen of er veiligheidsrisico is.

NCG heeft geconstateerd dat bij een beving de grond kan verweken²³ doordat plots de samenhang van de grondsamenstelling teniet wordt gedaan waardoor de draagkracht van de grond verdwijnt. De beschikbare kennis op dit gebied wordt ook verwerkt in de nieuwe NPR.

In maart 2016 is gestart met de gebiedsgerichte aanpak in de eerste ronde van prioritair aangewezen gebieden. Tot het moment van schrijven van dit MJP zijn voornamelijk inspecties uitgevoerd (uitgebreide en validatie inspecties), woningen gemodelleerd, eerste berekeningen uitgevoerd en zijn de eerste resultaten bekend. Bij dit intensieve proces staat de bewoner centraal en wordt door NCG nauw samengewerkt met gemeenten en CVW. Op verschillende momenten is gesproken met bewoners en worden bewoners gevraagd om mee te werken aan de inspecties. De ervaring is dat bewoners over het algemeen positief en meewerkend zijn. Wel wordt in aanvang grote gereserveerdheid waargenomen ten opzichte van CVW, waarbij met name het beeld bestaat dat zij niet onafhankelijk zijn van NAM. Er worden veel vragen gesteld door bewoners en eigenaren die betrekking hebben op de prioritering. Mensen willen weten wanneer hun woning aan de beurt is om versterkt te worden. Hierop kan vaak nog geen concreet antwoord gegeven worden.

²³ Verweking is het proces waarbij met water verzadigde losgepakte zandlagen door een belasting vloeibaar worden. Dit proces kan door aardbevingen worden geïnduceerd en resulteert potentieel tot verlies van draagkracht van de zandlaag en zakkingen op maaiveldniveau

In dit MJP wordt meer perspectief gegeven voor de termijn van de komende vijf jaar.

NCG heeft ondervonden dat de voorbereiding van de inspecties tijd vergt. Er is een zorgvuldig proces ingericht voor het tijdstip waarop en het onderwerp waarover met bewoners wordt gecommuniceerd. Daarnaast vergt de voorbereiding hiervan de nodige afstemming met betrokken organisaties. Denk daarbij aan gemeenten, woningcorporaties, CVW en (onder)aannemers.

Bij de start is er veel discussie geweest over privacy-issues; welke informatie mocht wel of niet tussen de betrokken organisaties worden gedeeld. Welke toestemmingen moet de bewoner hiervoor geven. Dit probleem is inmiddels opgelost. Op basis van de regels van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) kunnen persoonsgegevens worden verstrekt aan NCG als dat noodzakelijk is voor de afhandeling van aardbevingsschade, bouwkundige versterking of verduurzaming van gebouwen. Er is in dit geval voor zowel NAM/CVW als voor NCG sprake van een gerechtvaardigd belang om de gegevens door NAM/CVW te verstrekken aan NCG. De bewoner hoeft hiervoor geen toestemming te geven. Tussen NAM en NCG is een Protocol gegevensverstrekking²⁴ opgesteld. Hierin staan de regels beschreven die bij het verstrekken van persoonsgegevens gelden. NAM/CVW verstrekken op verzoek van NCG persoonsgegevens aan NCG volgens dit protocol.

In aanvulling op bovenstaande zijn de volgende resultaten bereikt:

- In maart 2016 is gestart met de gebiedsgerichte aanpak van ruim 1.450 gebouwen in de eerste ronde van prioritair aangewezen gebieden: Loppersum, 't Zandt, Ten Post, Overschild en Appingedam (Opwierde Zuid).
- In elk gebied is een fysiek versterkingspunt ingericht.
- Er zijn lokale stuurgroepen ingericht met een projectorganisatie waarin gemeente en NCG samenwerken. Afhankelijk van de lokale situatie participeren in de stuurgroepen CVW en de woningcorporaties.
- Er is een Plan van aanpak Gebiedsgericht werken opgesteld, waarin het proces is uitgewerkt hoe te komen tot een gebiedsversterkingsplan, bestaande uit goedgekeurde individuele versterkingsplannen met eventuele koppelkansen.
- Er zijn verschillende informatiebijeenkomsten voor bewoners georganiseerd over het proces met betrekking tot de versterkingsprogramma. Tot nu toe hebben deze zich met name gericht op de uit te voeren inspecties.
- Er zijn individuele gesprekken gevoerd met bewoners en er zijn inspecties uitgevoerd in de woningen. Er zijn projectplannen per prioritair gebied opgesteld en er is gestart met de voorbereiding ten behoeve van gebiedsversterkingsplannen.
- Er is gestart met het programma voor de lage categorie van Meerlaagse bouw in Opwierde (Appingedam). Dit programma is onderdeel van de gebiedsgerichte aanpak voor de tweede ronde van prioritair aangewezen gebieden.
- De voorbereidingen zijn gaande voor de invulling van de tweede ronde van de gebiedsgerichte aanpak.
- Er is een start gemaakt met de pilots voor agrarische bebouwing en monumenten.
- Er is gestart met de inrichting van onafhankelijke validatie en kwaliteitsborging van het proces van Inspectie & Engineering (inzake inspectierapporten, sterkteberekeningen, versterkingsvoorstellen en rekenprogramma's).

²⁴ Zie www.nationaalcoordinatorgroningen.nl

- Er is een overleg- en beslisstructuur ingericht tussen NAM, CVW en NCG. De samenwerking op operationeel niveau tussen alle betrokken partijen wordt steeds beter. De rolverdeling tussen de verschillende partijen kristalliseert zich uit. NCG als regievoeder en CVW als adviseur op de technische inhoud en als uitvoeringsorganisatie.
- Naast een Inspectie- en Engineeringsprogramma voor de eerste ronde van prioritair aangewezen gebieden, en meerlaagse bouw, is ook een Inspectie- en Engineeringsprogramma vastgesteld voor dorpshuizen in relatie tot het leefbaarheidsprogramma Elk Dorp Een Duurzaam Dak, en voor zorggebouwen.

3.4

Wat gaat NCG doen in 2017?

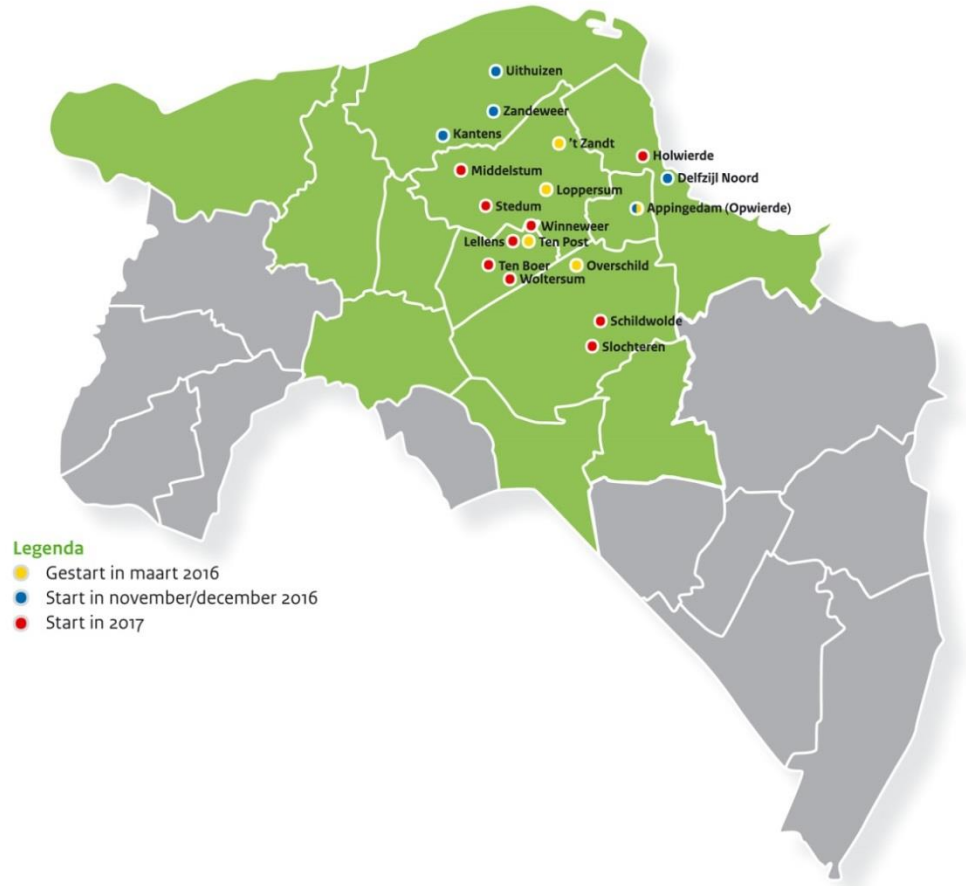
Gebaseerd op de ontwikkelingen en de lessen die geleerd zijn in 2016, richten de activiteiten op het thema Versterken zich in 2017 op de volgende onderwerpen:

Technisch/inhoudelijke kaders van de versterking

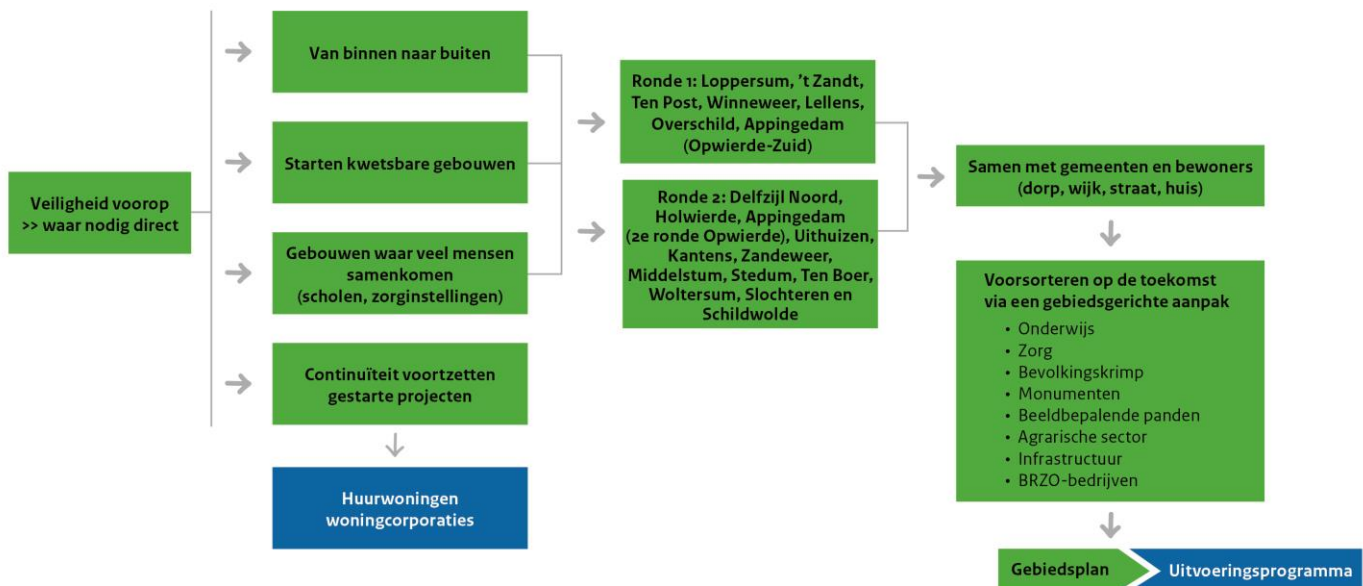
- NCG initieert en bewaakt het proces om te komen tot praktisch toepasbare (bouw)normen/toetsingskaders door middel van de opdracht aan de NEN-commissie en de parallel hieraan lopende trajecten voor industrie en infrastructuur.
- NCG blijft prioriteren (No Regret-aanpak langs vier lijnen blijft in tact; prioritering is onderverdeeld in woningen, gebouwen waar veel mensen bijeenkomen en vallende objecten).
- NCG gaat de beoordeling van woningen of deze voldoen aan de norm versnellen door:
 - Toepassen eenvoudiger rekenmethodieken NPR.
 - Nieuwe aanpakken ontwikkelen, waaronder het Deskundigenoordeel.

Gebiedsgericht/sectorale aanpak

- NCG gaat door met de gebiedsgerichte aanpak. Vanwege nieuwe kennis (de verschuiving van de seismische dreiging) worden de prioritair aangewezen gebieden uitgebreid in zuidoostelijke richting. Daarnaast is een programma voor meerlaagse bouw opgenomen vanwege nieuwe inzichten inzake verhoogd risicoprofiel voor de lage categorie van meerlaagse bouw. De kaart (figuur 4) op de volgende pagina geeft een overzicht van alle gebieden waar de gebiedsgerichte aanpak wordt voortgezet dan wel gestart.
- Daarnaast bestaat de sectorale aanpak. In sommige sectoren zijn de koppelkansen juist gebied overstijgend, zoals bij scholen en zorg. Daarom wordt in die gevallen gekozen voor een sectorale aanpak. Voor sommige sectoren (agrarische bebouwing en monumenten) loopt een pilot. In die gevallen is de definitieve aanpak (gebiedsgericht of sectoraal) afhankelijk van de resultaten van de pilot. De resultaten worden het eerste half jaar van 2017 verwacht. Daarna wordt een vervolgprogramma ingericht. De werkwijze is in figuur 5 op de volgende pagina schematisch weergegeven.

Figuur 4: Kaart inspectie- en versterkingsprogramma NCG 2016-2017

Figuur 5: Werkwijze gebiedsgerichte en sectorale aanpak

Rol NCG

Als invulling van de samenwerkingsafspraken NCG-NAM-CVW is een rolverdeling afgesproken.

- NAM is de wettelijk aansprakelijke partij waar het gaat om versterking.
- NCG voert regie op het gehele proces, stelt het MJP op en draagt zorg voor de uitvoering.
- CVW wordt zodanig ingericht dat het kan optreden als de uitvoeringsorganisatie voor het versterkingsprogramma. In die hoedanigheid geeft CVW uitvoering gerelateerde adviezen aan NCG.
- CVW voert de regie op de uitvoering van de versterkingsmaatregelen onder toezicht van NCG en gemeenten.

Voor de verschillende fases in de versterkingsoperatie zijn in het vorige MJP de te zetten stappen, rollen en verantwoordelijkheden van de betrokkenen in hoofdlijnen omschreven. Dit is schematisch als volgt weergegeven:

Fase	Verantwoordelijkheid	Overige rollen
1 Gebiedsprioritering	NCG	
2 Opstellen concept-jaarplan (bestaande uit de conceptgebiedsversterkingsplannen).	NCG	Gemeenten, corporaties, zorginstellingen etc. leveren inbreng. CVW vervult haar rol als adviseur.
3 Vaststelling jaarplan (bestaande uit gebiedsversterkingsplannen).	NCG	Financiers keuren goed en stellen budget beschikbaar voor de gebiedsversterkingsplannen voordat NCG, gemeenten, corporaties etc. dit vaststellen.
4 Project Uitvoering	CVW (regie op uitvoering van de versterking), gemeenten, corporaties etc. voor andere opgaven.	Toezicht gemeenten/NCG.
5 Rapportages, evalueren en bijstellen.		NCG en gemeente stellen bij binnen kaders uit fase 3.

Figuur 6: Overzicht stappen, rollen en verantwoordelijkheden versterking

Het schema is verder uitgewerkt in het Plan van aanpak Gebiedsgericht werken. Daarin wordt in 22 stappen beschreven hoe tot een vastgesteld jaarplan wordt gekomen (fase 3 van het schema). Hierin is de taakverdelingen tussen betrokken partijen gedefinieerd. De communicatiemomenten met de bewoner en eigenaar hebben daarin een centrale plek.

3.4.1

Activiteiten technisch inhoudelijke kaders van de versterking 2017

Het is de ambitie van de NCG om binnen vijf jaar in beeld te krijgen of de woningen en andere gebouwen binnen de 0,2g pga-contour (op basis van de KNMI-kaart van oktober 2015) voldoen aan de norm van 10^{-5} (een kans van 1:100.000 per jaar om te overlijden door het instorten van de woning). Zodra de resultaten van inspecties en berekeningen bekend zijn, moeten woningen die versterkt moeten worden, zo snel mogelijk, maar uiterlijk binnen vijf jaar worden versterkt om ze te laten

voldoen aan de norm²⁵. De aanpak gaat dus niet alleen over versterking, maar ook over versterking binnen een korte periode. De maatregelen in het MJP 2017-2021 zijn er op gericht dat dit kan worden bereikt. Daarbij wordt echter de flexibiliteit ingebouwd, dat als er aanleiding is, ook buiten de 0,2g pga-contour gebouwen kunnen worden versterkt. Deze aanleiding kan bestaan uit bijvoorbeeld beoordelingen van bepaalde type gebouwen, probleemgevallen (combinatie met complexe schade) of corporatiewoningen (combinatie met grootschalig onderhoud). De aantallen moeten echter ondergeschikt blijven aan die van de gebiedsgerichte aanpak, omdat in lijn met de prioriteringsaanpak het grootste deel van de beschikbare capaciteit daar ingezet moet worden waar het hoogste risico is.

Binnen de 0,2g pga-contour bevinden zich ongeveer 22.000 woningen en 1.500 gebouwen waar veel mensen bijeenkomen. Dat betekent dat er gemiddeld 5.000 woningen en 300 overige gebouwen per jaar beoordeeld moeten worden om het doel binnen vijf jaar te halen. Dit eerste jaar is gestart met ongeveer 1.450 woningen en andere gebouwen, waarvan de eerste beoordelingen beschikbaar zijn. Daarom moet de aanpak worden versneld. Hoe de versnelling wordt vormgegeven, is in dit hoofdstuk verder uitgewerkt in 3.4.1.4.

3.4.1.1

Ontwikkeling van NPR: opdracht aan de NEN-commissie

De NCG heeft de opdracht verleend aan NEN voor de actualisatie van de NPR 9998:2015. De opdracht loopt tot medio 2018. De opdracht kan als volgt worden samengevat:

- Het verhelderen en expliciet maken van de toepassingsmogelijkheden van vier verschillende methoden van de NPR. De eerste resultaten hiervan zijn gereed in het voorjaar van 2017.
- Verwerking van de reeds beschikbare kennis op het gebied van verweking. Het betreft geen nader onderzoek.
- Het verhelpen van onduidelijkheden in definities van niet-constructieve vallende objecten, inclusief opname van een rekenmethode hiervoor. Hierbij zal ook de link worden gelegd met de definitie van Near Collapse.
- Een adviesrapport over in hoeverre schadepreventie momenteel is opgenomen in de NPR. Het betreft hier een praktische toepassing van de NPR, waar het voorkomen van schade betreft.
- Een internationale review van de NPR.

De door NEN voorgestelde werkwijze, het werken met concept-modules en deze te zijner tijd definitief maken in één update van de NPR, is vooralsnog geaccepteerd door NCG. Voor de vaste verandermomenten worden 1 januari en 1 juli van ieder jaar aangehouden. Naar aanleiding van het voorstel van NEN kan er echter vanuit de zijde van NCG de behoefte ontstaan aan een definitieve versie van de NPR.

Daarnaast is het volgende in de opdracht opgenomen als randvoorwaarden:

- NAM, Shell en in opdracht van deze partijen opererende onderzoeksbureaus als bijvoorbeeld Arup maken geen onderdeel uit van de opdracht. In nader overleg met de NEN-commissie wordt door NCG bepaald hoe de bij deze organisaties aanwezige kennis kan worden ingebracht in de actualisatie van de NPR, waarbij de onafhankelijkheid van de NEN en de onder haar vallende werkzaamheden (update NPR) zijn geborgd.
- NCG zet zich er voor in dat bij alle modules die gegund worden, waar mogelijk, rekening gehouden wordt met monumenten.

²⁵ Brief van 18 december 2015 aan de Tweede Kamer 'Gaswinning Groningen en meerjarenprogramma NCG'. In aanvulling daarop heeft het kabinet conform het advies van de commissie Meijdam besloten om de termijn waarbinnen woningen en andere gebouwen die een veiligheidsrisico tussen 10^{-4} en 10^{-5} per jaar hebben op norm moeten worden gebracht een periode van vijf jaar te kiezen.

- o NCG bespreekt bij iedere werk- en taakgroep intern of er vanuit NCG een vertegenwoordiger wordt afgevaardigd.

NAM heeft een methode ontwikkeld om te beoordelen of een gebouwonderdeel, zoals een schoorsteen of een balkon, een verhoogd risico heeft. Momenteel is een aanvulling op deze methode in ontwikkeling voor niet-constructieve delen zoals niet-dragende binnenwanden. Beide methodes zijn nog niet gevalideerd.

In de update van de NPR worden de vallende objecten en niet-constructieve onderdelen opgenomen, zodat een beoordelingsmethodiek wordt bepaald. Tot die tijd worden echter zowel de vallende elementen zoals schoorstenen als de niet-constructieve delen zoals binnenwanden meegenomen in de versterkingsvoorstellen. Dit gebeurt op een zodanige wijze dat het aannemelijk is dat deze versterkingsvoorstellen voldoende zijn, zodat voorkomen wordt dat meerdere malen versterkingsmaatregelen uitgevoerd moeten worden in een woning.

Aanvullend zal de NEN-commissie nog worden gevraagd om na het beschikbaar komen van een nieuwe KNMI-kaart deze te verwerken in de NPR, zodat alle beschikbare kennis over de ondergrond in de NPR is opgenomen.

3.4.1.2 *Vastklikken van beleid en referentiekaders*

Er komt voortdurend nieuwe kennis beschikbaar. In een aanpak waarbij de bewoner centraal staat, is het echter zeer onwenselijk als gedurende een proces van inspectie, beoordelen en uitvoeren van versterkingsmaatregelen de referentiekaders veranderen.

- **NCG handhaaft het beleid dat enkel per 1 januari en 1 juli de kaders kunnen wijzigen (met onafhankelijke gevalideerde informatie);**
- **De referentiekaders, die gelden ten tijde van de start van een programma, blijven gehandhaafd gedurende de uitvoering van dat programma.**

Dit betekent niet dat de ogen worden gesloten voor nieuwe ontwikkelingen, maar dat de spelregels voor programma's die in gang zijn gezet ongewijzigd blijven, uiteraard tenzij de veiligheid in het geding is.

3.4.1.3 *Prioriteren*

Binnen de 0,2g pga-contour staan ongeveer 22.000 grondgebonden woningen. Deze kunnen niet allemaal gelijktijdig worden opgepakt. Daarom wordt er nog steeds geprioriteerd. De hoogste prioriteit wordt toegekend aan gebouwen met het grootste risico. Dit risico kan worden berekend als de sterkte van een gebouw bekend is, het gebruiksdoel van het pand, de opbouw van de ondergrond en de kans op verschillende grondversnellingen. In deze paragraaf worden de gebruikte systematieken van prioritering toegelicht.

In het kader van het Winningsplan is NAM verplicht om risico's in kaart te brengen. NAM heeft daar een studieprogramma voor en actualiseert regelmatig haar Hazard & Risk Assessment. In het kader daarvan ontvangt NCG halfjaarlijks een prioriteringsadvies van NAM (zie bijlage IV).

No Regret-aanpak MJP 2016-2020

Er zijn nog maar weinig definitieve berekeningen van de aardbevingsbestendigheid van Groningse gebouwen beschikbaar. Zowel de Hazard & Risk Assessment van NAM als de systematieken voor prioritering gaan daarom uit van aannames over woningen en statistische gegevens. De eerste (voorlopige) berekeningen van Groningse gebouwen laten zien dat de versterkingsopgave aanzienlijk is, maar er zijn nog te weinig berekeningen gedaan om een oordeel te kunnen hebben over alle verschillende typen bouwwerken. Daarom geldt nog steeds de voorlopige risicobeoordeling volgens de aannames en statistische gegevens. Op basis van die voorlopige risicobeoordelingen wordt de prioritering van inspecties en definitieve risicoberekeningen gebaseerd.

De No Regret-aanpak ten behoeve van de prioritering zoals die in het MJP 2016-2020 is verwoord, blijft in tact. Daarnaast wordt gezocht naar mogelijkheden om te komen tot uitsluiting (beoordeling 'voldoende veilig').

De No Regret-aanpak kenmerkt zich door 4 lijnen:

1. Van binnen naar buiten.
2. Te starten met de meest kwetsbaren gebouwen/gebouwonderdelen.
3. Gebouwen waar veel mensen bijeenkomen.
4. Continuïteit.

Onder uitsluiting moet worden verstaan dat per bouwtype in beeld wordt gebracht tot welke grondversnelling dat type versterkt moet worden. Daarbuiten hoeft versterking dus niet plaats te vinden. Voor woningtypen die met NLTH zijn doorgerekend, kan tot zo'n oordeel worden gekomen. Daartoe worden in 2017 alle woningen binnen de 0,2g pga-contour (KNMI-kaart oktober 2015) gecategoriseerd. Woningen buiten de 0,2g pga-contour kunnen in theorie ook uitgesloten worden, ware het niet dat er geen capaciteit beschikbaar is om de categorisering van al deze tienduizenden woningen/gebouwen te doen.

Eerder is in dit MJP opgemerkt dat de versterking moet worden bepaald door publieke normen, procedures en afweging en niet conform de zienswijze van de aansprakelijke partij. Dan moet het ook zo zijn dat er sprake is van publieke afweging van de wijze waarop omgegaan wordt met de beheersing van gevolgen (herstel en preventie). Daarom voert de NCG gevoeligheidsanalyses uit.

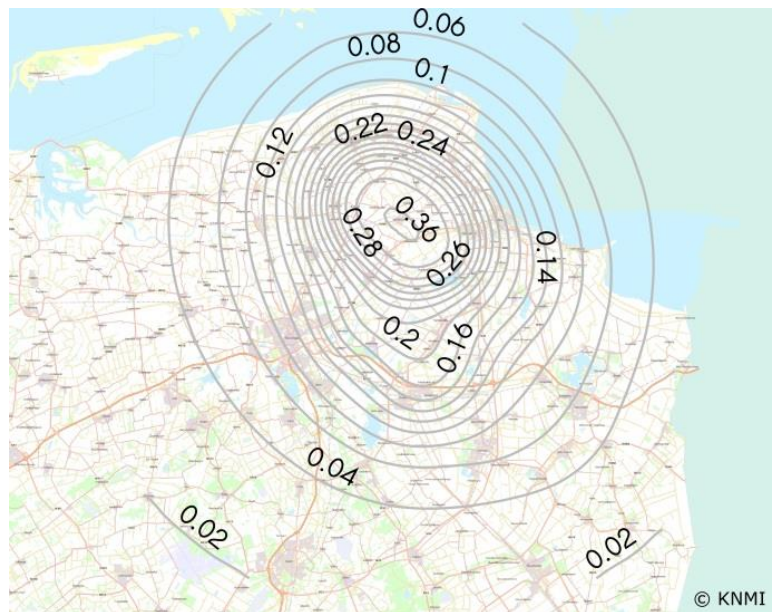
Gevoeligheidsanalyse: KNMI kans op en sterkte van aardbevingen en TNO kwetsbaarheidscurves woningen

Om goed te kunnen prioriteren is een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd. Er zijn op dit moment drie gegevensbestanden van het KNMI beschikbaar (de versies van medio 2015, oktober 2015 en juni 2016). In het laatste gegevensbestand zijn de meest recente inzichten over het gedrag van de ondiepe ondergrond verwerkt: opslingering en/of demping. Door alle KNMI-datasets te beschouwen, met verder gelijke aannames, kan een gevoel worden verkregen voor de verandering in ruimtelijke spreiding van gevaar en risico door de nieuwe inzichten in seismiciteit. Ook kan worden vastgesteld hoe gevoelig de risicobeoordeling en de prioritering zijn voor verschillende schattingen van de kans op en sterkte van aardbevingen, ofwel hoe robuust is de gekozen prioriteringsaanpak? Het doel is om de verschillen in de kans op en sterkte van aardbevingen inzichtelijk te maken, om de invloed van aannames over gebouwsterkte vast te stellen en om de gevolgen voor de prioritering te beschouwen.

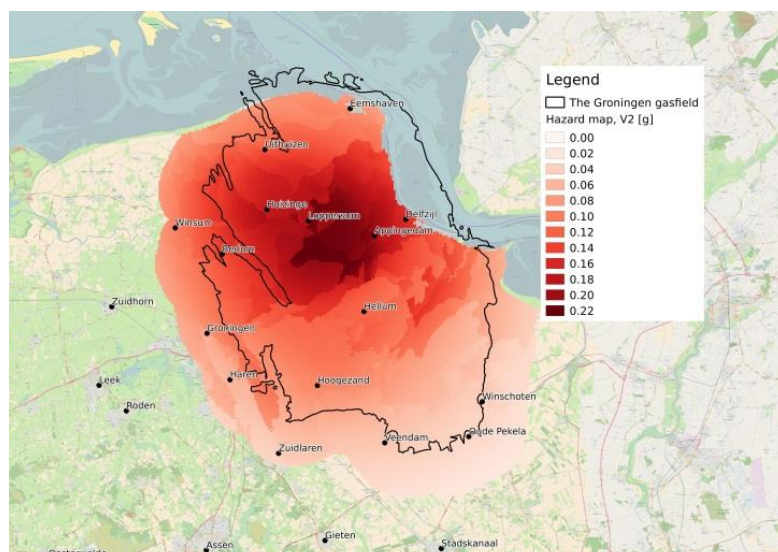
De meest recente KNMI-kaart van de kans op en sterkte van aardbevingen lijkt sterk op de door NAM berekende kans op en sterkte van aardbevingen bij een

winningsniveau van 33 miljard kubieke meter (33 bcm). Omdat de vergunning (het Winningsbesluit) een geringere winning toestaat, vormt de kaart als het ware een bovengrens voor de kans op en sterkte van aardbevingen in de komende jaren. Door de prioritering van versterking te blijven baseren op de KNMI-kaart van oktober 2015, wordt aan de veilige kant gebleven. De meest recente KNMI-kaart is wel aanleiding om de prioriteit in de ruimte enigszins te verschuiven: nog meer aandacht voor het centrum en meer aandacht voor het zuidoosten van het aardbevingsgebied.

NAM berekent in de Hazard & Risk Analysis het aantal woningen dat niet aan de normen voor pand gebonden individueel risico voldoet. NCG heeft ook hiervoor een gevoeligheidsanalyse gedaan, namelijk met de KNMI-invoer voor aardbevingsgevaar en kwetsbaarheidscurves van TNO (alleen voor grondgebonden woningen), die aan de veilige kant zijn geschat. Op grond van die analyse wordt het gebied en het aantal woningen dat nader onderzoek verdient vooralsnog ruimer gehouden dan door NAM geadviseerd. Ook hier geldt dat aan de veilige kant wordt gebleven.

Figuur 7: KNMI-kaart versie oktober 2015²⁶

Figuur 8: KNMI-kaart versie juni 2016

²⁶ Voor figuur 7 en 8 geldt dat het contouren van de maximaal te verwachten versnelling van de bodem in Groningen betreft die eens in de 475 jaar overschreden kan worden.

Prioriteringssystematieken

Omdat de beschikbare kennis verschillend is per bouwtype of –onderdeel is het (nog) niet mogelijk om met één integrale systematiek te prioriteren. Daarom vindt dit plaats via drie methodieken:

1. Woningen (CC1b).
2. Gebouwen waar veel mensen bijeenkomen (CC2/CC3).
3. Kwetsbare gebouwoonderdelen (vallende objecten en niet-constructieve onderdelen).

Bovenstaande methodieken zijn geanalyseerd; zijn er duidelijke en onderbouwde aannames gedaan, en hoe is de reproduceerbaarheid ervan?

Voor individuele woningen (CC1b) is de prioritering gebaseerd op het pand gebonden *individueel* slachtofferrisico. Voor dit bouwtype wordt geen onderscheid gemaakt naar het aantal aanwezigen, en is de sterkte van het gebouw doorslaggevend, naast de blootstelling aan het lokale aardbevingsgevaar. NCG probeert van alle individuele woningen met een verhoogd risico (voorlopig oordeel) de precieze bouwwijze vast te stellen (door inspectie) en vervolgens een oordeel over het risico te vormen door, zo mogelijk, vergelijking met een goed onderzocht woningtype, en anders een uitgebreide risicobeoordeling. Daarbij wordt begonnen met de woningen die volgens de voorlopige beoordeling het grootste risico kennen.

Voor meerlaagse bouw en gebouwen waar veel mensen aanwezig zijn (zorginstellingen) dan wel samenkomsten (scholen) is een prioriteringssystematiek in ontwikkeling. Deze is nog niet onafhankelijk gevalideerd. Er is daarbij een schatting gemaakt van het pand gebonden risico, waarbij rekening is gehouden met het aantal aanwezigen en de duur van de aanwezigheid. Van deze zogenoemde CC2-gebouwen is een lijst gemaakt naar volgorde van pand gebonden risico. De schatting van het risico is voorlopig, maar lijkt voldoende om te komen tot een verantwoorde volgorde van inspectie en gedetailleerde doorrekening. Tot deze gevalideerd is, blijft ook voor deze gebouwen de No Regret-aanpak van kracht. Pas bij nadere doorrekening kan het pand gebonden individueel risico goed worden vastgesteld. Dat is altijd een criterium om te komen tot versterking.

Voor kwetsbare gebouwelementen is een voorlopige maar wel volledig gebied dekkende risicoanalyse uitgevoerd, die het mogelijk maakt gericht gebouwelementen nader te onderzoeken en eventueel aan te pakken. Het gaat daarbij om gebouwelementen zoals schoorstenen of topgevels, die bij een aardbeving van een gebouw af kunnen vallen en voorbijgangers of mensen die een pand verlaten kunnen treffen. Vooral in drukke winkelstraten en op andere plaatsen waar veel mensen voorbij komen, kunnen deze een significant gevaar vormen. Ze kunnen vaak tegen relatief geringe kosten worden vastgezet of vervangen door minder gevaarlijke alternatieven.

Voor gebouwen waar slechts gedurende enkele uren per dag mensen verblijven (CC1a: schuren, opslagruimten, e.d.) is nog geen prioriteringssystematiek ontwikkeld vanuit de gedachte dat het risico daar gering is. In het eerste half jaar van 2017 moet een uitspraak worden gedaan of deze bouwwerken wel of niet worden meegenomen in de gebiedsgerichte aanpak of dat deze later worden beoordeeld. Er is inmiddels een pilot gestart voor agrarische panden waar de schuren integraal worden meegenomen in de beoordeling of versterkt moet worden of niet. De resultaten van deze pilot zullen als input gebruikt worden voor de aanpak van CC1a-gebouwen.

Eigen initiatief

NCG verkent de mogelijkheden om naast gebiedsgerichte en sectorale aanpak op basis van prioriteringssystematieken ruimte te creëren voor eigen initiatief. Het afgelopen jaar bleek dat deze behoefte er is. Niet elke eigenaar/bewoner wenst te wachten tot hij aan de beurt is.

Omdat ook eigen initiatief capaciteit vergt die daardoor niet kan worden ingezet daar waar het risico het hoogst is, wordt gedacht aan de contourenbenadering en randvoorwaarden voor wat betreft te leveren kwaliteit en te volgen procedure.

3.4.1.4

Versnellen

In 2016 is gestart met een Inspectie & Engineeringsprogramma van ongeveer 1.450 gebouwen, met name woningen. Binnen de 0,2g pga-contour (KNMI-kaart oktober 2015) staan 22.000 grondgebonden woningen. Voor iedere woning moet een inspectie worden uitgevoerd en een versterkingsoordeel worden geformuleerd. Zoals eerder aangegeven wordt met het huidige tempo van inspecteren en berekenen van bestaande woningen de tijdshorizon van vijf jaar bij lange na niet gehaald. Daarom heeft NCG de afgelopen maanden met CVW verkend op welke wijze de snelheid van de beoordelingen of een woning versterkt moet worden, kan worden verhoogd. Versnellen kan door het toepassen van eenvoudigere rekenmethoden (zoals beschreven in de NPR) en door het ontwikkelen van nieuwe aanpakken, te weten een Deskundigenoordeel waarbij gebruik gemaakt wordt van de NLTH-analyses uitgevoerd voor specifieke woningen en/of voor een aantal referentiewoningen in het zogenoemde Expertsysteem.

Versnellen 1: Toepassen eenvoudiger rekenmethoden

In de afgelopen periode is voor nagenoeg alle woningen met de zeer geavanceerde NLTH-methode gerekend. Deze methode is zeer arbeidsintensief, kent een lange doorlooptijd en vraagt daarnaast veel kennis en ervaring. Deze laatste is zo weinig voorhanden dat berekeningen voor de Groninger gebouwen worden uitgevoerd in Italië, de Verenigde Staten, Groot-Brittannië, China en Australië. Het opbouwen/uitbreiden van deze vorm van kennis en ervaring is niet eenvoudig, maar de vraag is ook of dit nodig is. Eenvoudiger rekenmethoden, zoals de Model Response Spectrum (MRS)-methode en de Non Lineair Push Over-Analyse (NLPO)-methode, kunnen voor een aantal representatieve woningen worden gekalibreerd aan de NLTH-methode. Eenvoudiger methoden hebben als voordeel dat de berekeningen een aanzienlijk kortere doorlooptijd hebben en dat meer ingenieursbureaus het kunnen uitvoeren.

Een minder geavanceerde rekenmethode mag dan als voordeel hebben dat het sneller gaat en er meer capaciteit in de markt aanwezig is, maar er zitten ook nadelen aan. Zo gaat een eenvoudige methode vaak uit van een aantal aannames waardoor deze veelal conservatiever is. Dit betekent dat er meer versterkingsmaatregelen uit de berekening volgen dan er strikt noodzakelijk zijn. Daarnaast kan een eenvoudiger methode alleen worden toegepast als deze gekalibreerd is aan een geavanceerde methode en gebaseerd is op de NPR. Dit betekent dat het eenvoudiger rekenprogramma niet onmiddellijk breed kan worden ingezet.

Momenteel loopt er een aantal ontwikkelings- en kalibratietrajecten voor de MRS en NLPO-methodes.

Versnellen 2: het Deskundigenoordeel

Een andere methode om tot versnelling te komen is het uitvoeren van een Deskundigenoordeel op basis van een vergelijking met wel volledig doorgerkende gebouwen met als resultaat gestandaardiseerde en gevalideerde versterkingsmaatregelpakketten. Bij de toepassing van een Deskundigenoordeel wordt iedere woning geïnspecteerd en worden het lokale aardbevingsgevaar (de maximale grondversnelling) en de grondopbouw bepaald, maar wordt niet aan elke woning afzonderlijk gerekend. De grondopbouw wordt inzichtelijk met sondering tot 30 meter. De opbouw van de grond tot 30 meter onder het maaiveld bepaalt namelijk of de trillingen worden versterkt of gedempt. Het Deskundigenoordeel is toe te passen bij woningen die geheel of grotendeels vergelijkbaar zijn op kritische, constructieve elementen met een (referentie)woning die geavanceerd met NLTH is doorgerkend. Alle NLTH-doorgerkende referentiewoningen vormen samen het Expertsysteem.

Er zijn twee mogelijkheden bij het uitvoeren van een Deskundigenoordeel:

1. De te beoordelen woning komt (geheel) overeen met een referentiewoning uit het Expertsysteem, waarvoor bij noodzaak tot versterken in het Expertsysteem gestandaardiseerde versterkingsmaatregelpakketten zijn bepaald, rekening houdend met verschillende maximale grondversnellingen. Om de grondversnelling te kunnen bepalen, wordt per object bepaald waar die zich bevindt en wat de grondsamenstelling is door middel van een sondering. Uiteraard wordt iedere woning ook geïnspecteerd om er zeker van te zijn dat deze overeenkomt met de referentiewoning.
2. De te beoordelen woning komt niet geheel, maar wel grotendeels overeen met een doorgerkende woning. De woning is op basis van seismische kenmerken een subcategorie van de referentiewoning. Door middel van een (uitgebreide) inspectie wordt vastgesteld wat de afwijking is van de referentiewoning (de kritische constructieve onderdelen en seismische kenmerken). Afhankelijk van de afwijkingen en de maximale grondversnelling en grondopbouw ter plaatse bepalen de deskundigen wat het versterkingsmaatregelpakket moet worden. De grondopbouw ter plaatse wordt vastgesteld op basis van een dieptesondering over de bovenste 30 meter van de ondergrond. Zoals aangegeven is de opbouw van deze 30 meter van groot belang voor de vraag of de beving wordt versterkt of gedempt.

3.4.1.5 Kwaliteit en onafhankelijkheid: valideren en kwaliteitsborging

Het oordeel of en zo ja op welke wijze een woning versterkt moet worden is cruciaal in de aanpak. Doordat de kennis hierover, ook bij de experts, nog opgebouwd moet worden, is het belangrijk om zeker te stellen dat de oordelen van goede kwaliteit en onafhankelijk zijn.

NCG draagt daarom zorg voor validatie en kwaliteitsborging van het gehele proces van inspectie, engineering en uitvoering. Dit betekent het volgende:

- NLTH (geavanceerde methode) en MRS/NLPO (simpeler methoden)
- Validatie van Inspectie & Engineeringsproces (onderzoek en beoordeling).
- Validatie gebruikte rekenpakketten.
- Kalibratie van MRS- en NLPO-methoden aan NLTH.
- Audits.
- Steekproeven.
- Validatie inspectierapporten en sterkteberekeningen.
- Validatie van (gestandaardiseerde) versterkingsmaatregelenpakketten.

Deskundigenoordeel:

- Validatie categorie-indeling (toewijzen referentiewoning).
- Validatie inspectierapporten.
- Validatie gestandaardiseerde versterkingsmaatregelpakketten en oordeel met betrekking tot versterkingsadvies.

Deze uitgebreide vorm van validatie en kwaliteitsborging is nog niet ontwikkeld. Daarom is een tijdelijke validatiecommissie ingericht. CVW levert de berekening, een oordeel of een woning moet worden versterkt en een advies opgesteld door een adviescommissie hierop aan NCG. De adviescommissie toetst daarbij de uitgevoerde inspecties en berekeningen op de kritische onderdelen. NCG valideert het oordeel door de inzet van een onafhankelijke validatiecommissie. De bevindingen van deze tijdelijke advies- en validatiecommissie dragen bij aan de kwaliteitsverbetering van de beoordelingen.

3.4.1.6 *Gebiedsgerichte aanpak*

In het MJP 2016-2020 staat beschreven dat op basis van de (No Regret) prioritering de versterkingsopgave gebiedsgericht wordt uitgevoerd om maximaal gebruik te kunnen maken van koppelkansen. Het is een aanpak waarbij de bewoner centraal staat. In dit MJP wordt de gebiedsgerichte aanpak voortgezet en uitgebreid. Dit vanuit de blijvende overtuiging dat de uitvoering meer moet zijn dan het objectgericht versterken van gebouwen. Uiteraard gaat het primair om versterken en daarmee om het bieden van veiligheid. Maar waar versterking aan de orde is kan tegelijkertijd worden gekeken of deze te koppelen is aan andere doelstellingen zoals nieuwe ontwikkelingen, inzichten en wensen op het gebied van onderwijs, leefbaarheid, krimp, erfgoed, ruimtelijke kwaliteit en energie. Door de opgave gebiedsgericht te benaderen ontstaat de kans de koppeling tussen versterking en andere doelstellingen niet alleen per pand maar ook voor een dorp of wijk als geheel te maken.

De gebiedsgerichte aanpak vereist een nauwe en intensieve samenwerking tussen alle betrokken partijen en met name tussen de gemeenten en NCG. Het Plan van aanpak Gebiedsgericht werken (14 maart 2016) bevat hiervan de uitwerking. Het beschrijft de rolverdeling en samenwerking tussen alle betrokkenen, de stappen die gezet moeten worden om tot inrichting en uitvoering te kunnen komen en de concrete manier van werken in de gebieden. De werkprocessen en afspraken zijn gedetailleerd uitgewerkt met als doel de bewoners optimaal te kunnen begeleiden tijdens het proces van versterken, waarbij rekening wordt gehouden met individuele wensen en ideeën.

De nieuw geïntroduceerde werkwijze van een Deskundigenoordeel wordt ook in het Plan van aanpak en de gedetailleerde werkafspraken nader uitgewerkt.

Kaders om dit te realiseren

- De eigenaar-bewoner staat centraal en bepaalt.
- Er wordt gewerkt vanuit integrale gebiedsvisies. De gemeenten zijn verantwoordelijk voor het opstellen van de (overkoepelende) gebiedsvisies (beleidsregie).
- De aanwijzing van de prioritair gebieden gebeurt door NCG in samenwerking met de gemeenten. In de prioritair gebieden worden door NCG en gemeenten in samenwerking met lokale stuurgroepen, deze concrete gebiedsversterkingsplannen bottom-up gemaakt.
- De algemene regel geldt dat het versterkingsprogramma gebiedsgericht wordt opgepakt, tenzij er sprake is van gebiedsoverstijgende belangen, zoals bij scholen en zorg.

- Inrichten van een kwaliteitsteam (zie hiervoor paragraaf 6.4 Ruimtelijke Kwaliteit).

Er is beslist dat het versterken en verduurzamen van de 1650 corporatiewoningen, waarover tussen NAM en woningcorporaties afspraken zijn gemaakt in oktober 2015, gekoppeld aan de gebiedsgerichte aanpak wordt uitgevoerd. De aanbesteding voor de aanpak van de 375 woningen in extensie 1a (woningen binnen de 0,3g pga-contour) loopt momenteel bij CVW. De 1.100 overgebleven corporatiewoningen uit de pilot 1B worden meegenomen in de gebiedsgerichte aanpak. Hiermee wordt invulling gegeven aan de aangenomen motie Dik-Faber c.s. (Kamerstuk 33 529, nr. 296) waarmee de regering is verzocht zorg te dragen dat de afspraken over het verstevigen en verduurzamen van 1.650 huurwoningen (van woningcorporaties) worden nagekomen.

Vanuit het oogpunt van continuïteit zijn projecten die reeds gestart waren voor de instelling van NCG, voortgezet (bijvoorbeeld de scholenaanpak; de aanpak van corporatiewoningen en de aanpak van risicovolle gebouwonderdelen). NCG wil de regie van deze projecten overnemen. Tenzij het een pilotproject betreft, kan het namelijk niet zo zijn dat bewoners onderling verschillend worden benaderd en behandeld.

Ronde 1 van prioritair aangewezen gebieden.

In 2016 is gestart met het uitvoeren van 1.450 inspecties en beoordeling in de volgende gebieden:

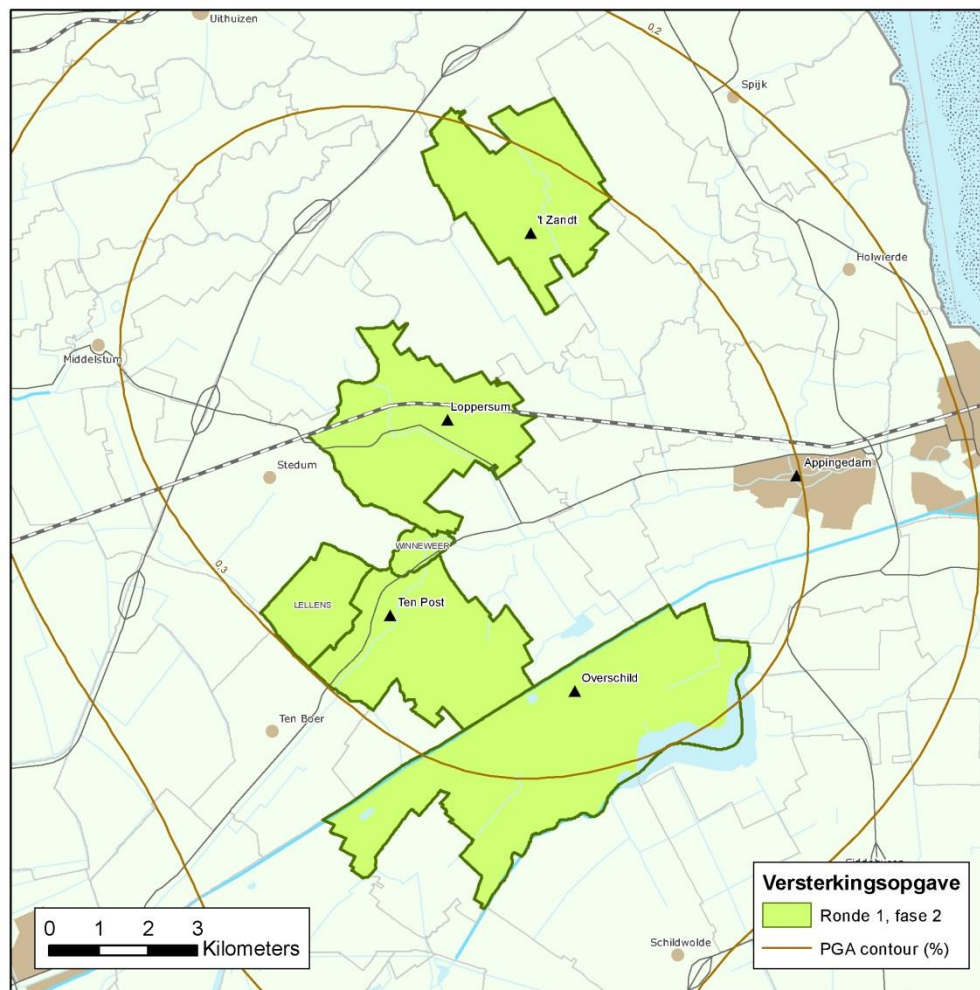
- Loppersum
- 't Zandt
- Ten Post/ Winneweer/Lellens
- Overschild
- Opwierde Zuid (Appingedam)

Er is in die gebieden gestart met woningen die het hoogste risicoprofiel kennen, de rijwoningen. Om maximaal gebruik te kunnen maken van koppelkansen zijn er gebieden aangewezen die wat betreft stedenbouw een eenheid vormen. De opbouw van die gebieden bestaat hoofdzakelijk uit rijwoningen, maar er bevinden zich ook enkele twee-onder-een-kap en vrijstaande woningen.

De inspectie en beoordelingscapaciteit wordt uitgebreid in 2017. Dit maakt het mogelijk dat inspecties die leiden tot een beoordeling (wel of niet versterken) van alle woningen in deze kernen worden afgerond in de eerste helft van 2018.

Vooralsnog geldt hier een uitzondering voor agrarische bebouwing en monumenten, omdat voor beide nog een pilot loopt. Deze pilots worden uitgevoerd in Overschild en bevinden zich in een fase dat nog geen verwachtingen gewekt mogen worden over een mogelijk resultaat. Deze pilots moeten aanbevelingen opleveren voor het vraagstuk hoe de versterking van agrarische panden moet worden aangepakt. Ten behoeve van de pilot voor monumenten zijn de inspecties van drie rijksmonumenten gestart en worden de beoordelingen in de loop van 2017 verwacht. Voor monumenten is al meer onderzocht. Sinds 2014 zijn bijna 20 monumenten, vooral kerken, doorgerekend.

Met genoemde uitzonderingen betekent dit dat de woningen in de volgende groen aangeduide gebieden uiterlijk half 2018 geïnspecteerd en beoordeeld zijn:

Figuur 9: Versterkingsprogramma prioritair aangewezen gebieden ronde 1

In de volgende tabel is weergegeven hoeveel woningen het betreft.

	programma 2016	programma 2017 en 2018
Loppersum	392	ca. 700
t Zandt	139	ca. 250
Ten Post, Lellens, Winneweer	111	ca. 350
Overschild	37	ca. 200
Opwierde Zuid (Appingedam)	462	0

Figuur 10: Inspectie-aantallen ronde 1

In dit MJP zijn kaarten opgenomen die aangeven welke woningen in de eerste helft van 2017 in aanmerking komen voor inspectie (zie Bijlage IV). Als referentiekader wordt de (witte) NPR van december 2015 gehanteerd.

Inspecties Ronde 1	grondgebonden woning	meerlaagse bouw
Loppersum	211	0
't Zandt	78	0
Ten Post	47	0
Lellens	26	0
Winneweer	47	0
Overschild	86	0
Opwierde-Zuid (Appingedam)	0	0

Figuur 11: Inspectie-aantallen ronde 1 - eerste helft van 2017

Ronde 2 van prioritair aangewezen gebieden

Onder de tweede ronde van prioritair aangewezen gebieden vallen:

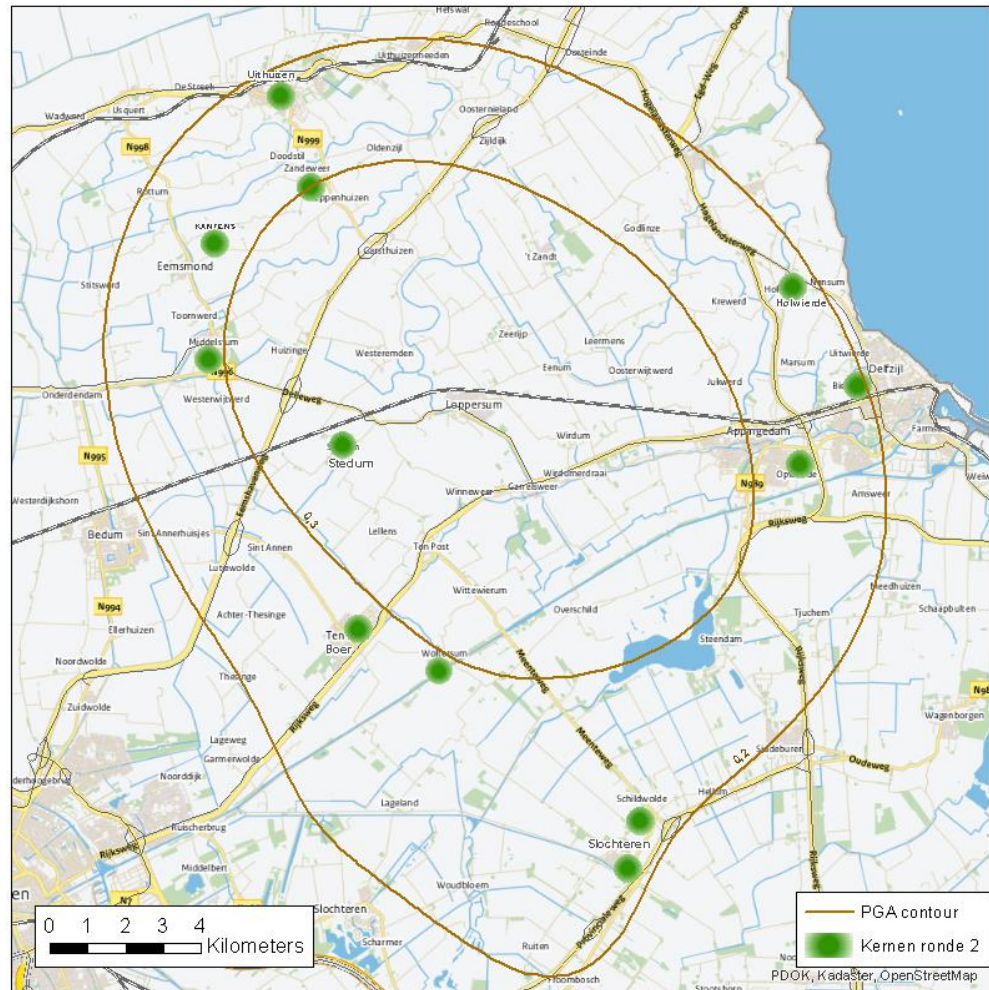
- Middelstum
- Stedum
- Holwierde ²⁷
- Ten Boer
- Woltersum
- een deel van de gemeente Eemsmond
- een deel van de gemeente Slochteren

In nauw overleg met de gemeenten is bepaald dat gestart wordt in de kernen. Voor de gemeente Eemsmond in Uithuizen, Kantens en Zandeweer en voor de gemeente Slochteren in Slochteren en Schildwolde.

Net als bij ronde 1 is gebeurd, wordt ook in de tweede ronde gestart met voornamelijk woningen met het hoogste risicoprofiel, de rijwoningen. In aanvulling op de aangekondigde tweede ronde van prioritair aangewezen gebieden is door de verschuiving van de seismische dreiging richting het zuidoosten en het verhoogde risicoprofiel van de (lage categorie van) meerlaagse bouw aan de tweede ronde toegevoegd:

- Opwierde (Appingedam)
- Delfzijl Noord

²⁷ In Holwierde wordt nog niet gestart met de inspectie van woningen in de eerste helft van 2017

Figuur 12: Versterkingsprogramma prioritair aangewezen gebieden ronde 2

Uit de Hazard & Risk Assessment van NAM komt naar voren dat de lage categorie van meerlaagse bouw een verhoogd risico profiel kent. Er is een inventarisatie gemaakt van alle hoogbouw binnen de 0,1g pga-contour. De hoogbouw is onder te verdelen in drie categorieën:

1. Laag (tot 18 meter).
2. Midden (18 tot 30 meter).
3. Hoog (hoger dan 30 meter).

Vanwege de verschuiving van de seismische dreiging naar het zuidoosten, richting Appingedam en Delfzijl, heeft NCG een inventarisatie gevraagd van de lage categorie van meerlaagse bouw. Alle subcategorieën die binnen de 0,2g pga-contour bestaan, bevinden zich in Opwierde in Appingedam. Voor een subcategorie in Delfzijl Noord is reeds een onderzoek gaande. Voor de overige subcategorieën nog niet.

De meerlaagse bouw in dit programma geldt als referentie voor de overige voorkomende meerlaagse bouw in het aardbevingsgebied, dus ook buiten de 0,2g pga-contour.

In de omgeving van deze meerlaagse bouw bevinden zich veel rijwoningen, die eveneens een verhoogd risicoprofiel kennen, waardoor op een gebiedsgerichte wijze

invulling is gegeven aan het in het vorige MJP aangekondigde Inspectie & Engineeringsprogramma voor verhoogd risicoprofiel.

Ook voor de concrete invulling van ronde 2 (inclusief meerlaagse bouw) zijn in dit MJP kaarten opgenomen die aangeven welke woningen in de eerste helft van 2017 in aanmerking komen voor inspectie (zie Bijlage IV). Het aanwijzen van de woningen is in overleg met de gemeenten en de woningcorporaties gedaan.

Ook voor dit programma geldt de (witte) NPR van december 2015 als referentiekader.

In Appingedam is vooruitlopend op de concrete invulling van ronde 2 inmiddels gestart met uitgebreide inspecties voor meerlaagse bouw en eenvoudige (validatie)inspecties voor grondgebonden woningen in de tweede ronde van Opwierde. De validatieinspecties worden uitgevoerd bij woningtypes die in ronde 1 NLTH doorgerekend worden. Ook in Delfzijl Noord en Uithuizen, Kantens en Zandeweer wordt dit jaar nog gestart met validatieinspecties van bekende woningtypes. De bewoners zijn inmiddels geïnformeerd.

Het aantal woningen dat in de eerste helft van 2017 (ronde 2) wordt geïnspecteerd, is weergegeven in onderstaande tabel.

Inspecties Ronde 2	grondgebonden woning	meerlaagse bouw
Middelstum	141	18
Stedum	37	0
Ten Boer	123	0
Woltersum	10	0
Delfzijl Noord	339	188
Holwierde	0	0
Opwierde (Appingedam Ronde 2)	343	500
Slochteren	65	0
Schildwolde	50	8
Uithuizen	214	0
Kantens	69	0
Zandeweer	29	0

Figuur 13: Inspectie-aantallen ronde 2 – eerste helft van 2017

Door de voortdurende nieuwe kennis en de verwachte vele beoordelingsresultaten lijkt het onverstandig om verder dan een half jaar vooruit te kijken. Daarom geeft dit programma concrete voorstellen voor het opstarten van de Inspectie & Engineeringsprogramma's voor de eerste helft van 2017. Wel is er een doelstelling geformuleerd: per jaar worden met toepassing van de versnellingsvoorstellen in dit MJP in totaal 5.000 oordelen gegeven voor woningen en voor 300 overige gebouwen. Er wordt geen voorschot gedaan op een eventuele start van een derde ronde van prioritair aangewezen gebieden. Vanwege de doorlooptijd van de

beoordelingsmethoden betekent dat in er 2017 5.000 inspecties worden uitgevoerd welke direct daarna leiden tot een beoordeling.

Voor de tweede helft van 2017 wordt in dit MJP geen concrete invulling opgenomen voor het vervolg op ronde 1 en 2 en het mogelijk aanwijzen van nieuwe prioritaire gebieden. In juni 2017 wordt een addendum op dit Meerjarenprogramma 2017-2021 opgesteld.

3.4.1.7

Sectorale aanpak

Daar waar gebiedsoverstijgende aspecten spelen, wordt gekozen voor een sectorale aanpak. De scholenaanpak is al gestart in 2015, maar ook voor zorg wordt een sectorale aanpak voorbereid, alsmede voor monumenten, infrastructuur en industrie. Ook bij een sectorale aanpak is het van belang integratie op gebiedsniveau te waarborgen. Hierbij kan onderscheid gemaakt worden tussen de fase van beleidsontwikkeling en kaderstelling enerzijds en de fase van planvorming en -uitvoering anderzijds. Voor beleidsontwikkeling en kaderstelling kan een sectorale aanpak de voorkeur verdienen. Bij planvorming en -uitvoering krijgt de sectorale aanpak een ruimtelijke vertaling die past binnen gemeentelijke beleidskaders en aansluit bij de gebiedsgerichte aanpak. Daarnaast wordt vanuit de gebiedsgerichte aanpak bewaakt dat er lokaal draagvlak is voor de plannen.

In de samenwerkingsafspraken en uitgewerkte stappenplannen wordt zoveel mogelijk de gebiedsgerichte aanpak als uitgangspunt gehanteerd. Daar waar een afwijkende aanpak wenselijk is, wordt dit per sector vastgelegd in afspraken tussen de verschillende partijen. Daarbij wordt steeds de inbedding in de gebiedsgerichte aanpak geborgd.

“

‘Niemand hoeft bang te zijn voor de huis-APK’

Nee, Klaas Wieringa uit 't Zandt had beslist niet gevraagd om al die mensen die hij twee dagen lang over de vloer had om zijn woning te inspecteren. De aardbevingsschade aan zijn woning is beperkt tot een scheurtje onder het raam. Althans: voor zover bekend. Maar ach, dacht hij: een gegronde scan van je huis is altijd een goed idee. 'Mochten er alsnog verborgen gebreken zijn, dan kom je daar op zo'n manier wel achter.'

Twee dagen werden er gepland voor de huis-APK. 'De eerste dag werd alles heel netjes en tot in het kleinste detail uitgelegd. En op de volgende dag stond om acht uur de aannemer voor de deur en kon de operatie beginnen.'

Bewonersbegeleider Mareen Groenewegen leidde het hele proces in goede banen. 'Dat was zeker geen overbodige luxe. Het is nogal wat, wat je als

leek over je heen krijgt. Van de fundering tot de nok, álles wordt bekeken en dat is heel ingrijpend, je moet goed afwegen of je dat wil, of je het ongemak ervoor over hebt.' 'Dankzij de bewonersbegeleider waren we goed voorbereid en kwamen we niet voor verrassingen te staan', aldus Wieringa.

Al 24 jaar woont Wieringa in zijn huis, dat gebouwd werd in 1935. 'De fundering werd blootgelegd, er gingen dakpannen af, er werd achter en in de muren gekeken. Ze hebben miljoenen beelden gemaakt, en die worden aan elkaar geplakt voor een 3D-scan. Echt bijzonder wat ze allemaal kunnen met de technieken van tegenwoordig.'

Nu is het wachten op die scan. 'De goede begeleiding, de uitgebreide uitleg, het is mij allemaal meegevallen. Niemand hoeft te vrezen.'

3.5

Versterking specifiek: Wonen en woningmarkt

Het thema Wonen is een belangrijk thema in de (versterkings)aanpak van NCG. De versterking is onder andere gericht op het voorzien in een veiliger (t)huis. Daarover is in de vorige paragrafen al veel gezegd. Een belangrijke activiteit op het thema Wonen is ook het laten doen van onderzoek.

Zo is op 21 oktober 2016 het derde Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) onderzoek²⁸ over woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld verschenen. Uit dit onderzoek blijkt dat de woningmarkt zich in het aardbevingsgebied tussen 2012 en juli 2016 ongunstiger ontwikkelde dan in vergelijkbare gebieden. Volgens het CBS wijzen alle verkoopindicatoren erop dat woningen in het bevingsgebied in Groningen minder makkelijk te verkopen zijn dan woningen in het referentiegebied. In doorsnee stonden woningen eind juni 2016 566 dagen te koop. Dit is ruim anderhalf jaar en daarmee 4,5 maanden langer dan in het referentiegebied.

De verkoopprijzen van verkochte woningen in het aardbevingsgebied zijn het afgelopen jaar met 2,4 procent gestegen. De prijzen in het referentiegebied stegen met 3,4 procent. Vanwege onzekerheidsmarges op deze cijfers kan niet met zekerheid een verschil in prijsverloop tussen beide gebieden worden vastgesteld. Wel is duidelijk dat het recente herstel op de nationale woningmarkt in het bevingsgebied later is begonnen.

Van een massale leegloop van het aardbevingsgebied lijkt geen sprake. De geanalyseerde verhuisbewegingen laten geen duidelijke verschillen zien tussen het risico- en referentiegebied.

Het TU Delft/OTB-onderzoek Woningmarkt- en leefbaarheidsonderzoek aardbevingsgebied Groningen (2016), dat in opdracht van de Dialogtafel is uitgevoerd, wijst in dezelfde richting: het aantal verhuizingen lijkt voornamelijk niet sterk beïnvloed door de aardbevingen. Echter, dit onderzoek laat zien dat verhuis geneigde bewoners van het aardbevingsgebied wel veel vaker hun woongemeente willen verlaten dan in een 'normale' woningmarkt gebruikelijk is.

Het OTB-onderzoek maakt ook duidelijk dat er, naast de algemene recessie op de woningmarkt die zich in Nederland manifesteerde vanaf 2008, twee andere aspecten zijn die de Groningse woningmarkt negatief beïnvloeden: de aardbevingsproblematiek, die vooral na de bevingen bij Huizinge in augustus 2012 manifest werd, en in delen van het gebied de krimpproblematiek. Deze laatste twee aspecten noemt OTB 'een giftige cocktail' voor de toekomst.

Het is van belang dat de versterkingsopgave wordt gekoppeld aan de krimp- en transitieopgave die gemeenten en andere partijen in het gebied in regionaal verband hebben gedefinieerd op basis van de te verwachten demografische veranderingen. De regionaal gedefinieerde opgave moet worden vertaald naar het lokale niveau alwaar gerichte keuzes moeten worden gemaakt. Er moet voorkomen worden dat er geïnvesteerd wordt in het versterken van woningen die op termijn overbodig zijn. Hier ligt een belangrijke taak voor gemeenten, provincie en andere betrokkenen zoals woningcorporaties.

Deze koppeling wordt gemaakt vanuit de gebiedsgerichte aanpak. Zoals in het voorgaande is aangegeven, wordt de versterking van woningen zoveel mogelijk gebiedsgericht opgepakt. In combinatie met de eventueel benodigde versterking

²⁸ Bron: CBS rapport 'Woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld' (21 oktober 2016)

voert NCG met de bewoner ook het gesprek over de koppelkansen die er zijn op het punt van energiezuinigheid en levensloopbestendigheid van de woningen. De bewoner besluit vervolgens of hij daar iets mee wil doen.

In het kader van de aanpak zoals hier beschreven worden verschillende instrumenten ingezet (zie hoofdstuk 6.1). Deze instrumenten kunnen zowel betrekking hebben op de versterking zelf, als op koppelkansen.

3.5.1 *Doelstellingen en kaders*

Doelstelling thema wonen

- Bewoners, ondernemers en organisaties voelen zich veilig in de gebouwen en de omgeving waar ze wonen, leven, werken.
- De ingrepen in het gebied dragen bij aan het vergroten van de toekomstbestendigheid van de (gebouwde) omgeving, in de zin van energiezuinig maken, levensloopbestendig maken en rekening houden met de demografische ontwikkelingen (ontgroening en vergrijzing).
- De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur zodanig versterken, dat deze voldoen aan de vigerende norm (beoogd veiligheidsniveau).
- Instellen van heldere regelingen voor eigenaren, bewoners en gebruikers en zorgen voor een snelle afhandeling.
- Neutraliseren van het verstorende effect van de aardbevingsproblematiek op de woningmarkt en daarbij inspelen op de demografische ontwikkelingen.

Kaders om dit te realiseren

- De kaders worden bepaald door de wijze en de omvang van de versterking.
- Daarnaast vormen de uitkomsten van de woningmarktonderzoeken een belangrijke basis.

3.5.2 *Belangrijkste ontwikkelingen 2016*

Doorlopende aanpak corporatiewoningen

Het versterken en verduurzamen van 1.650 corporatiewoningen loopt sinds oktober 2015. De eerste 170 woningen zijn versterkt en er vindt een evaluatie plaats over dit traject. NCG heeft in overleg met NAM en woningcorporaties gezocht naar aansluiting bij de gebiedsgerichte aanpak. Dit heeft geresulteerd in de afspraak dat 375 woningen die vallen onder pilot fase 1B van dit traject en die gelokaliseerd zijn binnen de 0,3g pga-contour, met voorrang worden versterkt en verduurzaamd.

Heft in eigen Hand

Particuliere eigenaren van woningen, die zelf de regie willen hebben over de uitvoering van versterkingsmaatregelen, al dan niet in combinatie met een verbouwing, hebben zich vanaf begin 2016 kunnen aanmelden voor de pilot Heft in eigen Hand. Vijftig van hen zijn gestart met het traject. Zij zijn gekoppeld aan een bouwbegeleider van NCG, die hen gedurende het hele proces met raad en daad bijstaat. De bouwbegeleider zorgt ervoor dat de juiste experts geraadpleegd worden om te komen tot een optimaal plan voor de versterking en eventuele verdere verbouwing van de woning van de desbetreffende particulier. Zo zijn op dit moment de constructeurs druk doende de woningen door te rekenen om te bepalen of versterking nodig is. Op een enkele woning na zijn ze allemaal opgenomen door een constructeur en de eerste resultaten van de versterkingsberekeningen komen sinds oktober 2016 binnen. Eind 2016 zijn alle resultaten bekend. Deze berekeningen worden gemaakt met behulp van het NLPO-rekenprogramma 3Muri. De ervaringen van deze berekeningen worden ook gebruikt voor verdere ontwikkeling van dit programma, welke ook breder ingezet gaat worden en leidt tot versnelling in de gebiedsgerichte aanpak.

Op basis van de ervaringen met de pilot wordt in 2017 bepaald of Heft in eigen Hand op grotere schaal wordt ingezet. Voor dat eventuele vervolg heeft zich al een heel aantal particulieren aangemeld en deze staan zolang op een wachtlijst.

WOZ-waarde woningen

Vanaf 2015 passen de gemeenten in het aardbevingsgebied een schaderegeling toe bij het bepalen van de WOZ-waarde. In deze regeling wordt erkende aardbevings schade die nog niet is hersteld, éénmalig in mindering gebracht op de WOZ-waarde. Deze regeling wordt breed gewaardeerd en voorkomt een deel van de verwachte bezwaarschriften. Recente uitspraken van de Rechtbank Noord-Nederland maken duidelijk dat deze regeling, die tegemoet komt aan de woningeigenaren, een betere beleidsmatige en juridische basis nodig heeft.

In 2016 heeft de NCG een gesprek geïnitieerd tussen het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelatie (BZK) en gemeenten. Gemeenten en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) gaan verder praten met BZK over de vraag of, en zo ja, hoe tot een specifieke regeling voor het aardbevingsgebied te komen.

3.5.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

NCG voert regie op de versterking en is opdrachtverlener voor onderzoeken naar de stand van zaken op de woningmarkt. NCG ontwikkelt beleid op basis van de uitkomsten van de woningmarktonderzoeken.

Resultaten 2017

- Voor (particuliere) eigenaren van woningen is inzichtelijk welke maatregelen er zijn om het Heft in eigen Hand te nemen en zijn de eerste particuliere opdrachten voor versterking/verbetering verstrekt.
- Er is op basis van de evaluatie Heft in eigen Hand bepaald of er een vervolg gegeven wordt aan dit programma en zo ja hoe.
- Bewoners zijn tevreden over de invloed die ze hebben bij het versterkingsproces.
- Er is een Woonbedrijf opgezet en in gebruik.
- Op basis van de evaluatie van het koopinstrument is het vervolg van de regeling bepaald.

Activiteiten 2017

- Opzetten en inzetten van een Woonbedrijf.
- Evaluatie van het koopinstrument (zie hoofdstuk Instrumenten).
- Heft in eigen Hand:
 - In 2017 bepalen de particuliere eigenaren - met hulp van de bouwbegeleider - op welke manier zij hun woning willen laten versterken, aan de hand van de adviezen en aanbevelingen die de verschillende experts hen geven. De bouwbegeleiders helpen hen bij het vinden van een aannemer die de werkzaamheden uitvoert. De bouwbegeleider helpt de eigenaren verder onder andere bij het aanvragen van de vereiste vergunning(en) voor de werkzaamheden en het verkrijgen van een krediet van NAM voor de uitvoering van de versterkingswerkzaamheden. Vanaf maart 2017 zijn de eerste versterkingsplannen definitief en in mei starten de eerste versterkingswerkzaamheden.
 - Op basis van de ervaringen met de pilot wordt in 2017 bepaald of Heft in eigen Hand op grotere schaal wordt ingezet.
- Onderzoeken woningmarkt (zie hoofdstuk Onderzoeken).

“

‘Zelf de controle hebben geeft mensen een goed gevoel’

Huiseigenaren die zélf hun huis willen versterken, konden zich vanaf maart 2016 opgeven voor de proef ‘Heft in eigen Hand’. Met de pilot stelt de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) 50 particulieren in de gelegenheid om zelf als opdrachtgever op te treden voor de versterkingsmaatregelen en eventuele andere verbouwingen aan hun woning. Zij worden daarbij geholpen door een bouwbegeleider vanuit de NCG. Vijftig plekken waren in deze proef te vergeven. Binnen anderhalve week zaten die vol - er is zelfs een wachtlijst.

Het reguliere versterkingsprogramma begint in het centrum van het aardbevingsgebied, de urgentste versterkingen eerst. Maar wie aan de proef meedoet, kan eerder zelf aan de slag - voor velen een reden om mee te doen, zegt bouwbegeleider David Gerds. De deelnemers zijn veelal mensen die al iets aan hun huis wilden doen: een grotere keuken, een serre. Ook zien we veel eigenaren die hun woning willen verduurzamen.

‘Als je huis versterkt moet worden, is het slimmer om deze werkzaamheden te combineren. Zo bespaar je tijd en geld en is er minder overlast voor de bewoners.’

Het geeft mensen een goed gevoel, zegt hij, om zelf de controle te hebben. ‘Als ze een eigen aannemer of architect meebrengen: prima. Wij begeleiden namens de NCG het hele proces. We inspecteren het huis met een constructeur, waarna een 3D-scan en een constructieberekening worden gemaakt. We verzorgen de vergunningaanvragen en proberen tussendoor contact te houden, ook als er geen nieuws is. We merken dat mensen dat waarderen.’

‘Als de rapportage gereed is, wordt in overleg met de constructeur en de opdrachtgever de meest passende versterkingsmethode bepaald. In de technische uitwerking integreren we de bewonerswensen en dan kan eindelijk de uitvoering plaatsvinden. Halverwege 2017 moeten de eerste ‘Heft in eigen Hand’-versterkingen klaar zijn.’

3.6 **Versterking specifiek: Infrastructuur**

Aardbevingen mogen geen extra risico vormen voor infrastructuur. Vanwege reguliere grote belastingen is infrastructuur in het algemeen robuust ontworpen. Daarom wordt in zijn algemeenheid verwacht dat aardbevingen een beperkte impact hebben en moet dit per specifiek infrastructureel project aantoonbaar zijn. Direct toepasbare technische uitgangspunten om te bepalen of infrastructuur hieraan voldoet zijn er niet. In overleg met de beheerders van infrastructurele objecten en het ministerie van IenM is een plan van aanpak opgesteld. Uitvoering van dit plan is medio 2016 gestart. Een belangrijk onderdeel van dit plan is een kwalitatieve risico-inventarisatie van de infrastructuur in het gebied. Op basis daarvan kunnen kwetsbare objecten met voorrang worden aangepakt. Naast deze inventarisatie speelt verder de uitwisseling en ontwikkeling van kennis een belangrijke rol in het gehele proces om tot ontwikkeling van uitgangspunten te komen. Specifiek voor het risico op verweking in de ondiepe ondergrond is het wenselijk om tot extra kennisontwikkeling te komen.

3.6.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling infrastructuur

- De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur in samenhang met het bestaande winningsniveau zodanig versterken, dat deze voldoen aan de vigerende norm, het beoogde veiligheidsniveau.

Kaders om dit te realiseren

- NCG zet een proces in gang om tot vaststelling van benodigde uitgangspunten te komen voor aardbevingsbestendige infrastructuur. Het kan hierbij gaan om technische bouwvoorschriften, maar ook om een toetsingskader en/of handreiking voor beheerders.
- Kennisdeling en informatievoorziening vindt plaats door middel van het Platform Aardbevingsbestendige Infrastructuur (PAI).

3.6.2 *Belangrijkste ontwikkelingen 2016*

Op initiatief van de provincie is het Platform Aardbevingsbestendige Infrastructuur (PAI) opgericht. Doel van dit platform is om de kennisdeling tussen en informatievoorziening aan beheerders van infrastructuur te verbeteren. NCG faciliteert dit platform.

Daarnaast vindt kennisontwikkeling plaats op basis van projecten waar aardbevingsbestendig bouwen of versterken al aan de orde is (lessons learned) en wordt gebruik gemaakt van de kennisplatformen boven- en ondergrond, die vanwege de problematiek in Groningen worden ingesteld. Verder is er een start gemaakt met de kwalitatieve risico-inventarisatie van de infrastructuur.

3.6.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

NCG voert regie op de samenwerkings- en afstemmingsproces(sen) en faciliteert het PAI. Indien nodig zorgt NCG ook voor de begeleiding van het overleg tussen infrabeheerders en NAM over specifieke/concrete infrastructurele projecten met een versterkingsopgave. Waar nodig laat NCG aanvullende onderzoeken uitvoeren.

Resultaten 2017

- Een kwalitatieve risico-inventarisatie van infrastructuur is uitgevoerd.
- Er is een eerste prioriteringslijst infrastructurele projecten en gebiedsgerichte aanpak op basis van veiligheid en met zicht op andere risico's.
- Beheerders zijn gestart met versterkingsprojecten van kritische en vitale infraobjecten, indien dit volgt uit de prioriteringslijst.
- Voortgaande kennisontwikkeling voor het bepalen van uitgangspunten per type infraobject voor het aardbevingsbestendig bouwen van infrastructuur.
- Er zijn afspraken gemaakt tussen infrabeheerders en NAM over de:
 - te volgen werkwijze;
 - te vergoeden meerkosten door NAM in verband met de maatregelen die voor het aardbevingsbestendig bouwen van infrastructuur moeten worden gemaakt.

Activiteiten 2017

Het plan van aanpak dat in 2016 is opgesteld en gestart, wordt in 2017 uitgevoerd. Hiervoor worden de volgende activiteiten ondernomen:

- Op basis van een kwalitatieve risico-inventarisatie, die met behulp van een marktpartij wordt gedaan, wordt een prioriteringslijst opgesteld en een gebiedsgerichte aanpak voorbereid. Deze prioriteringslijst wordt in het eerste kwartaal van 2017 opgesteld.
- Inzet van de wetenschappelijke kennis bij de kennisplatformen Ondergronds en Bovengronds door middel van reviews om te komen tot onafhankelijke kennis (waaronder onderzoeken en te hanteren uitgangspunten) en het opstellen van een kennisagenda.
- Zo nodig wordt aanvullend onderzoek gedaan naar andere dan veiligheidsrisico's.
- Eventuele kennishiaten worden gevuld door middel van onderzoek, bijvoorbeeld ten aanzien van verweking en te hanteren veiligheidsfactoren.
- In de eerste helft van 2017 start een overleg gestart met NAM om te komen tot afspraken over de te volgen werkwijze en de te vergoeden meerkosten door NAM in verband met de maatregelen die voor het aardbevingsbestendig bouwen moeten worden gemaakt.
- Actief delen van kennis en informatie door middel van het PAI.
- Tijdelijk extra capaciteit beschikbaar stellen voor ondersteuning van het PAI. Dit in verband met de uitvoering van het plan van aanpak en de ondersteuning van de (kleine) infrabeheerders (oktober 2016 - vierde kwartaal 2017).

3.7

Versterking specifiek: Agrarische sector

De landbouw is een belangrijke speler in het gaswinningsgebied. Van het gaswinningsgebied is 81% agrarisch areaal. De ruimtelijke impact van de landbouw op het gebied is dus groot. Een groot deel van de bedrijven heeft schade als gevolg van gaswinning. Deze schade moet goed afgehandeld worden om daarmee economische schade en negatieve ruimtelijke gevolgen te voorkomen.

Agrariërs hebben een belangrijke rol voor het landelijk gebied. Het typeert de ruimtelijke kwaliteit van Groningen en moet daarom worden behouden. Bij het herstellen van schade of versterken van agrarische gebouwen moet een balans worden gevonden tussen de bedrijfsmatige eisen aan de hedendaagse akkerbouw en veehouderijen en het feit dat de boerderijen dikwijls in belangrijke mate het cultuurhistorische en/of het landschappelijke beeld en daarmee de identiteit van het landelijk gebied bepalen. Het versneld aanpakken van de asbestdaken en wellicht het benutten van daken van boerderijen voor energieopwekking zijn koppelkansen die mogelijk kunnen worden benut. Leidend ook hier is de veiligheid en noodzaak

om binnen vijf jaar gebouwen te hebben beoordeeld op versterkingsnoodzaak. Hierbij wordt ook de relatie met de voormalige agrarische bebouwing gelegd.

3.7.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling agrarische sector

- De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur in samenhang met het bestaande winningsniveau zodanig versterken, dat deze voldoen aan de vigerende norm, het beoogde veiligheidsniveau.
- In het kader van het toekomstbestendig maken van de gebouwde omgeving en het ruimtelijk gebied de energieprestatie zo goed mogelijk verbeteren.

Kaders om dit te realiseren

- De (ruimtelijke) kaders en eventuele specifieke regelingen voor monumenten, asbest en energie van de verschillende bevoegde gezagen.
- De opgave van het saneren van asbestdaken waar mogelijk te koppelen aan het versterken. Dit mag echter niet leiden tot vertraging in het op norm brengen van de gebouwen binnen de voorgenomen vijf jaar na constatering dat dit nodig is.
- Schadeherstel: Schade door aardbevingen dient in goed overleg met de agrarische ondernemer zorgvuldig en snel te worden vergoed en/of hersteld. Naast reguliere schadegevallen (woningen, schuren, stallen) gaat het hier om specifieke schade aan drainagesystemen en mestkelders.
- Versterken: Eind 2016 is gestart met een pilot in Overschild voor versterking van de agrarische sector. Deze pilot moet aanbevelingen opleveren voor het vraagstuk hoe de versterking van agrarische panden moet worden aangepakt.
- Perspectief voor de sector (koppelkansen): In de pilot voor agrarische gebouwen in Overschild gaat het om een integrale benadering van woonhuis en schuren en/of stallen. Daarnaast moet de pilot antwoord geven op de vraag of er mogelijke koppelkansen zijn. Deze kunnen gelegen zijn in het combineren van de versterkingsopgave met eventuele plannen van de agrariër, maar bijvoorbeeld ook opwekking van energie en de sanering van asbestdaken.²⁹

3.7.2 *Belangrijkste ontwikkelingen 2016*

De pilot voor versterking van agrarische bedrijven is opgezet en gestart, de uitvoering vindt plaats in Overschild.

LTO-Noord en het Agro-team van NAM hebben het Programma Groninger Schuren en Stallen (PGSS) ontwikkeld. Het programma biedt de mogelijkheid om de vergoeding voor schadeherstel vanwege schade als gevolg van de bodembeweging, als bijdrage in de financiering van een nieuwe stal of schuur (in de praktijk circa 15 – 30%) aan te wenden. Dit programma biedt perspectief voor die agrariërs die plannen hebben en in staat zijn om te investeren. Vroegtijdige betrokkenheid van gemeenten en provincie bij de planvorming is essentieel. NCG zal, waar mogelijk, samen met gemeenten en provincie hieraan bijdragen.

PGSS kan in een aantal gevallen het antwoord zijn. In veel andere gevallen staat het reguliere proces van schadeherstel/vergoeding gewoon open. Dat is en blijft het vertrekpunt.

²⁹ Asbestdaken moeten voor 2024 zijn verwijderd.

3.7.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

NCG voert de regie op de versterkingsopgave (de prioritering van de versterkingen). De provincie en gemeenten worden bij deze versterkingsopgave betrokken. Specifiek voor landbouw vindt binnen de gemeente Slochteren (Overschild) een pilot van drie agrarische objecten plaats. De rol van de NCG kenmerkt zich door regie op de voortgang van de versterking en het borgen van de leereffecten van de pilot en het verzilveren daarvan.

Vanuit de aanpak, gericht op schadeafhandeling en versterken, biedt NCG ook ondersteuning in het proces om te komen tot stroomlijning van het vergunningenproces, zeker voor grote ingrepen als sloop/nieuwbouw van stallen of schuren.

Daarnaast ondersteunt NCG het project van de provincie en Economic Board Groningen (EBG) om te komen tot snel internet in het buitengebied, wat van belang is voor de agrarische sector (zie 5.3 Leefbaarheid).

Resultaten 2017

- De pilot van de versterking van woonhuizen gekoppeld aan schuren is afgerond en heeft leereffecten opgeleverd voor het inspecteren en beoordelen van de gekozen typologieën.

Activiteiten 2017

- Het versterken wordt in eerste instantie concreet vormgegeven door de pilot van drie agrarische objecten in Overschild. Deze pilot start in januari 2017, wordt uitgevoerd en er wordt lering uit getrokken voor het vervolg. De kennis die wordt opgedaan door middel van deze objectgerichte aanpak wordt benut bij de totstandkoming van het integrale gebiedsplan van Overschild.
- Om het vergunningsverleningsproces bij schadeherstel, versterking en sloop-nieuwbouw te versterken organiseert NCG in samenwerking met gemeenten werksessies in het eerste en tweede kwartaal van 2017. Dit geldt ook voor die bedrijven waar PGSS kan worden ingezet.
- Het verkennen van mogelijkheden voor aanvullende financiering ten behoeve van asbestverwijdering en het behouden, versterken of terugbrengen van beeldkwaliteit.

3.8 **Versterking specifiek: Chemische industrie**

In het aardbevingsgebied bevindt zich een aantal industriële bedrijven met potentiële risico's voor de veiligheid, de volksgezondheid en het milieu als er een zware aardbeving voordoet. Het gaat hierbij in het bijzonder om installaties en activiteiten die onder het Besluit Risico's Zware Ongevallen (BRZO) en het Besluit externe veiligheid inrichtingen (Bevi) vallen. In beide besluiten zijn gedetailleerde veiligheidsregels en normen opgenomen voor bedrijfsactiviteiten met gevaarlijke stoffen, zoals de chemische industrie en de buisleidingen voor het transport van gevaarlijke stoffen.

Het wettelijke veiligheidsregime bevat sinds 1 juni 2016 bepalingen over het aardbevingsrisico, maar deze zijn erg globaal en bevatten geen technische normen voor aardbevingsbestendigheid van industriële installaties.

De mogelijke risico's bij de chemische industrie en buisleidingen als gevolg van aardbevingen worden onderzocht door de bedrijven. Het uitgangspunt daarbij is de uitspraak van minister Kamp dat het bestaande veiligheidsniveau bij de industrie niet mag verminderen door het aardbevingsrisico. Het onderzoek gebeurt sinds 2014

aan de hand van een concept-handreiking die daartoe door TNO en Deltares is ontwikkeld, maar die op belangrijke onderdelen nog niet compleet is. Daarnaast wordt onderzocht op welke wijze de beoordeling van aardbevingsbestendigheid van installaties kan worden versneld.

Stuurgroep en werkgroep industrie

NCG heeft de Stuurgroep Industrie ingesteld. Deze bestaat uit bedrijven, ministeries, gemeenten, de Omgevingsdienst Groningen, de Veiligheidsregio Groningen, de provincie Groningen en NAM, onder voorzitterschap van de NCG. De stuurgroep bespreekt de voortgang en aanpak van de onderzoeken, beslist over de aanpak of adviseert over de normering. De stuurgroep wordt voorbereid door de werkgroep industrie onder leiding van de burgemeester van Delfzijl.

3.8.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling chemische industrie

De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur in samenhang met het bestaande winningsniveau zodanig versterken, dat deze voldoen aan de vigerende norm (het beoogde veiligheidsniveau).

Kaders om dit te realiseren

- NCG bevordert dat er een eenduidig en gedragen ijkpunt en methode komt om te bepalen welke installaties in ieder geval versterkt moeten worden, evenals een ijkpunt en methode om te bepalen of installaties veilig genoeg zijn.
- NCG bevordert dat er een kader komt voor de vergoeding door NAM van versterkingsmaatregelen bij bedrijven.
- NCG heeft de Industrietafel ingesteld, bestaande uit een stuurgroep en een werkgroep industrie, waarin de voortgang en aanpak wordt besproken.
- NCG bevordert dat - zo nodig - middelen beschikbaar komen voor bedrijven en bevoegde gezagen ten behoeve van de extra inzet voor onderzoek en maatregelen.

3.8.2 *Belangrijkste ontwikkelingen 2016*

Ontbreken technische uitgangspunten en toetsingskader

Het wettelijke veiligheidsregime (RRZO) bevat sinds 1 juni 2016 bepalingen over het aardbevingsrisico, maar deze zijn erg globaal en bevatten geen technische normen voor aardbevingsbestendigheid van industriële installaties. Zulke installaties zijn niet specifiek ontworpen en gebouwd om aardbevingen te weerstaan. Dat hoeft overigens niet te betekenen dat ze daar onvoldoende tegen bestand zijn. Volgens de bedrijven (en bevestigd door onderzoek van de Omgevingsdienst Groningen) hebben de aardbevingen tot nu toe geen schade veroorzaakt aan hun installaties.

De Regeling risico's zware ongevallen (RRZO) bepaalt dat BRZO-bedrijven ten minste een kwalitatieve analyse van het aardbevingsrisico opnemen in hun veiligheidsrapport. Ook moeten de bedrijven daarin de maatregelen beschrijven die ze hebben genomen of nog gaan nemen, zoals noodmaatregelen en voorzorgsmaatregelen. De Publicatiereeks Gevaarlijke Stoffen (PGS-6) - handreiking BRZO en RRZO voor bedrijven en vergunningverlenende en toezichthoudende overheden - stelt in de bijlage over aardbevingen (november 2016) dat het inschatten van de effecten volgens BRZO 2015 en RRZO op kwalitatieve wijze moet geschieden. Overeenkomstig de toelichting op artikel 13 van de RRZO ligt de focus op mogelijk te treffen repressieve maatregelen voor de gehele inrichting of specifiek voor het betreffende insluitsysteem.

De PGS-6 bijlage beschrijft verder dat in Groningen indien nodig ook preventieve maatregelen in beeld komen om te voldoen aan de afgesproken doelstelling 'aardbevingsbestendig Groningen', wat een regionaal doel is in het kader van de gaswinning. Daarnaast wordt in de PGS6-bijlage opgemerkt dat er onder leiding van de NCG wordt besproken hoe de beoordeling van de bestendigheid tegen aardbevingen kan worden aangepakt, en dat de resultaten van die beoordeling - voor zover beschikbaar- geen verplicht onderdeel zijn in het veiligheidsrapport.

In het aardbevingsgebied bevinden zich circa 46 bedrijven die werken met grote hoeveelheden gevaarlijke stoffen, waaronder 28 BRZO-bedrijven. Deze zijn opgenomen in een prioriteringslijst. Alle bedrijven met gemiddelde tot hoge prioriteit en de meeste andere bedrijven hebben inmiddels een kwalitatieve risicoanalyse laten uitvoeren in de vorm van de 'fase 1'-analyse uit de Handreiking Industrie. Bij enkele bedrijven met een lagere prioriteit wordt zo'n onderzoek op korte termijn afgerond.

Deze analyse heeft per bedrijf de installaties geïdentificeerd die potentieel het meeste risico kunnen veroorzaken. In enkele gevallen zijn er ook quick wins gevonden waarmee de stevigheid van een constructie eenvoudig kan worden verbeterd. Met een fase 1 analyse voldoen de BRZO-bedrijven aan hun verplichting om het aardbevingsrisico kwalitatief te analyseren.

De kwalitatieve analyse geeft per definitie geen uitsluitsel over de aardbevingsbestendigheid en het risico. Alle partijen vinden het echter wenselijk om te berekenen of de geïdentificeerde installaties daadwerkelijk een veiligheidsrisico kunnen vormen in het geval van een zware aardbeving en om maatregelen te nemen indien noodzakelijk.

De vraag hoe zo'n berekening uitgevoerd moet worden, is niet eenvoudig te beantwoorden. Er bestaat namelijk geen formele Nederlandse normstelling voor het beoordelen van de bestendigheid van industriële installaties tegen geïnduceerde aardbevingen en de ontwikkeling van een toetskader voor aardbevingsbestendigheid is een complex en tijdrovend proces. In de Handreiking Industrie, waaraan Deltares en TNO werken sinds 2013, ontbreekt nog het cruciale onderdeel van de rekenkundige bepaling van het risico.

Het rijksbeleid ten aanzien van omgevingsveiligheid ziet op de risico's voor de omgeving die veroorzaakt worden door de chemische industrie zelf. Voor de omgeving en voor de ruimtelijke planning (kwetsbare bestemmingen) rond die bedrijven geldt een beschermingsniveau van 10^{-6} per jaar voor de risico's als gevolg van de bedrijfsprocessen. Aardbevingen zijn daarin niet meegenomen. Dit bestaande veiligheidsniveau mag niet worden aangetast door aardbevingen in Groningen. Het risico van geïnduceerde aardbevingen past overigens niet in de risicosystematiek voor omgevingsveiligheid. Aardbevingen zijn een ander type risico dat niet door het betreffende chemische bedrijf zelf wordt veroorzaakt en het ligt voor de hand om deze afzonderlijk te beoordelen.

In maart 2016 heeft de stuurgroep industrie aan NCG gevraagd om versnelling en vereenvoudiging langs de lijnen van de commissie Meijdam, zodat er eerder zicht ontstaat op de benodigde versterkingsacties. Een prioritaire aanpak wordt ook aanbevolen door PGS-6, gezien de veelheid van te controleren constructies, zodat gestart zou moeten worden met een selectie van de meest belangrijke en meest kritische constructies. De werkgroep Maatgevende aardbevingsbelasting onder leiding van Ira Helsloot heeft op 6 november rapport uitgebracht aan de NCG. Met een betrekkelijk eenvoudige toets kan berekend worden of een installatie sterk

genoeg is om bij de zwaarste aardbeving zijn inhoud vast te houden (geen 'loss of containment' van gevaarlijke stoffen), inclusief de mogelijke risico's van verweking. Daarnaast werken Deltares en TNO momenteel aan een risico gebaseerde rekenmethodiek voor aardbevingsbestendigheid, die naar verwachting medio 2017 gereed is om te gebruiken.

3.8.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

In de vergadering van de stuurgroep industrie op 28 november 2016 is overeenstemming bereikt over de aanpak voor de industrie. De aanpak is in dit MJP aangemerkt als een expliciete beleidsbeslissing en luidt:

Overwegende dat:

- **Het bestaande veiligheidsniveau niet mag worden aangetast door aardbevingen in Groningen;**
- **Er geen formele Nederlandse normstelling of verplichting is voor het beoordelen van de bestendigheid van industriële installaties tegen geïnduceerde aardbevingen, maar het een regionaal doel is om de aardbevingsbestendigheid van de industrie te onderzoeken en zo nodig te verbeteren;**
- **Er een toetskader nodig is voor de aardbevingsbestendigheid van industriële installaties om te bepalen of het veiligheidsniveau niet wordt aangetast;**
- **Het wenselijk is om sneller toe te werken naar inzicht in de aardbevingsbestendigheid van de industrie en daarom nu gebruik moet worden gemaakt van de huidige stand van kennis en beschikbare methodische onderdelen (zijnde de prioriteringslijst met circa 46 bedrijven), methodiek voor kwalitatieve analyse (fase 1 Handreiking Industrie) en een toets op Loss of Containment (advies Helsloot);**
- **Er tevens wordt gewerkt aan een risicogebaseerde rekenmethodiek voor aardbevingsbestendigheid, die naar verwachting medio 2017 beschikbaar kan worden gesteld;**
- **De betrokken bedrijven, overheidspartijen en NAM zich aan het onderstaande committeren.**

Houdt de gefaseerde aanpak voor de industrie het volgende in:

1. **Bij alle bedrijven in het aardbevingsgebied die werken met grote hoeveelheden gevaarlijke stoffen worden de veiligheidsrisico's van aardbevingen onderzocht, in volgorde van potentieel risico.**
 - a. **Het betreft circa 46 bedrijven, waarvan 28 BRZO-bedrijven. Deze bedrijven zijn ingedeeld in vijf prioriteitsklassen op basis van de aard van hun bedrijfsproces en hun ligging in het gebied. De prioriteringslijst wordt zo nodig jaarlijks geactualiseerd op grond van de pga-contourenkaart van het KNMI.**
 - b. **Het uiteindelijke toetskader zal bestaan uit een kwalitatieve risicoanalyse en een of meer rekenmethoden.**
 - c. **Op dit moment is er een toets beschikbaar om te berekenen of er Loss of Containment (LoC) kan worden verwacht. De voornaamste uitgangspunten hiervan zijn:**
 - **een scenario van de maximale magnitude 5 in het kerngebied, wat volgens het KNMI de bovengrens is voor geïnduceerde aardbevingen in Groningen;**

- de locatie van de aardbeving die volgens het KNMI het meest bepalend is voor de vier voornaamste industrieterreinen, met de daarbij behorende grondversnellingen op deze terreinen;
 - van die grondversnellingen worden de verwachte (meest waarschijnlijke) waarden gebruikt;
 - een toetsing aan internationale normen (Eurocodes), met als ijkpunt dat constructies bij de gedefinieerde seismische belasting niet zodanig beschadigd mogen raken dat er gevaarlijke stoffen vrijkomen;
 - nadat in de ontwikkelingsfase vier rekenvarianten zijn gehanteerd, wordt bij de verdere uitvoering alleen getoetst aan de verwachte maximale seismische belastingen met behulp van een modulaire responsanalyse. Voor eenvoudige constructies, zoals categorale inrichtingen, zou een handberekening voldoende kunnen zijn. Het berekenen van LoC tegen de verwachte waarde plus een standaarddeviatie, wat in de ontwikkelingsfase als functie had om de onzekerheidsmarge in beeld te brengen maar niet als toetsnorm bedoeld was, blijft verder dus achterwege;
 - Als uit de toets blijkt dat er LoC verwacht kan worden, zijn (versterkings)maatregelen noodzakelijk om dit knelpunt op te heffen. Als uit de toets blijkt dat geen LoC verwacht kan worden, dan kan worden geconcludeerd dat er bij de meest waarschijnlijke maximale grondversnellingen geen achteruitgang zal ontstaan in de omgevingsveiligheid en mogelijk evenmin in de interne veiligheid als gevolg van het vrijkomen van gevaarlijke stoffen, en dat er dus vooralsnog geen aanleiding is voor (versterkings)maatregelen.
- d. Tevens wordt momenteel gewerkt aan een risicogebaseerde rekenmethodiek voor aardbevingsbestendigheid, die naar verwachting medio 2017 beschikbaar kan worden gesteld.

2. De aanpak houdt het volgende in:

- a. In de eerste helft van 2017 wordt bij zoveel mogelijk van de onder 1 genoemde bedrijven, in volgorde van prioriteit, de toets op LoC toegepast op de installaties en onderdelen daarvan die doorgerekend kunnen worden op grond van het fase 1 onderzoek.
- b. Als uit de eerste berekeningen blijkt dat bij bepaalde installaties LoC kan worden verwacht, vinden nadere berekeningen in het kader van de toets (met bijvoorbeeld finite elements modellering) plaats, zodat snel en eenduidig geconcludeerd kan worden of er LoC verwacht kan worden.
- c. Als LoC verwacht kan worden, wordt vervolgens berekend welke versterkingsmaatregelen en/of aanpassingen in het bedrijfsproces nodig zijn. Het versterkingsniveau is hetzij dat er geen LoC verwacht kan worden, hetzij een niveau dat voortkomt uit de t.z.t. goedgekeurde risicogebaseerde rekenmethodiek.
Het bedrijf stelt dan een plan van aanpak op met een realistische planning waarmee de knelpunten voortvarend verholpen kunnen worden op een manier die de economische

- bedrijfsvoering niet onnodig hindert.**
- d. Wanneer er een goedgekeurde risicogebaseerde rekenmethodiek is, wordt in het eerstvolgende MJP een afspraak opgenomen over het gebruik daarvan. Ook in relatie tot het gebruik van de toets op LoC.**
 - e. Ongeacht de methodiek wordt er rekening gehouden met nieuwe inzichten in de omvang van de seismiciteit en verplaatsingen van het zwaartepunt ervan. De nieuwe inzichten worden jaarlijks vastgeklikt en zo nodig verwerkt in de sets met seismische belasting voor de industrielocaties.**
 - f. De hoofdlijnen van de onderzoeksplanning worden afgestemd in de werkgroep industrie.**
- 3. Overige 200 bedrijven op de Risicokaart en externe buisleidingen:**
- a. In de eerste helft van 2017 wordt onder coördinatie van de NCG een plan van aanpak opgesteld voor deze 200 bedrijven en voor externe buisleidingen.**
 - b. De aanpak bij deze bedrijven en de externe buisleidingen verloopt in volgorde van potentieel risico en maakt gebruik van de inzichten uit de aanpak onder 1 en 2. Verwachte aanvang van de onderzoeken is medio 2017.**
- 4. Kosten:**
- a. De kosten van onderzoek en van eventuele versterkingsmaatregelen, zoals beschreven bij punt 2, worden vergoed door NAM in overeenstemming met haar aansprakelijkheid. Procesafspraken daartoe worden vastgelegd in het NAM-SBE protocol inzake vergoedingen bij de industrie, dat geldt voor alle circa 46 bedrijven op de prioriteringslijst.**
 - b. Voor de vergoeding van acties bij punt 3 worden afspraken gemaakt aan de hand van het daar genoemde plan van aanpak.**
- 5. Wat betreft het vaststellen van een compleet toetskader:**
- a. Uiterlijk 1 juli 2017 wordt besloten over de methodiek(en) waarmee vanaf dat moment gewerkt kan worden. Van de opgeleverde risicogebaseerde rekenmethodiek moeten de consequenties dan bekend zijn door toepassing bij in ieder geval de vier 'spoor 1'-installaties.**
 - b. Het beleidsbesluit over de methodieken en hun verdere toepassing wordt vastgelegd bij de tussentijdse actualisering van het Meerjarenprogramma medio 2017.**
- 6. Wat betreft het veiligheidsrapport dat BRZO-bedrijven moeten indienen bij de toezichthouders:**
- a. De ministeries van IenM en SZW, alsmede de provincie Groningen, de Omgevingsdienst Groningen, Veiligheidsregio Groningen en Inspectie SZW zijn het erover eens dat het voor BRZO-bedrijven die een veiligheidsrapport moeten inleveren, volstaat om hierin ten aanzien van het aardbevingsrisico de volgende zaken op te nemen:**
 - Een kwalitatieve risicoanalyse met betrekking tot het aardbevingsrisico (het fase 1 onderzoek uit de Handreiking industrie wordt als zo'n analyse**

aangemerkt);

- **De noodmaatregelen die getroffen worden ingeval zich een aardbeving voordoet;**
- **De wijze waarop eventuele beperkte gevolgen van lichte aardbevingen worden gemonitord, om een eventuele verzwakking van installaties of gebouwen te constateren en een snel herstel te realiseren.**
- **De wijze waarop tijdens het reguliere onderhoud van installaties aandacht wordt besteed aan de mogelijke gevolgen van aardbevingen;**
- **Te treffen versterkingsmaatregelen die voortvloeien uit de kwalitatieve risicoanalyse en eventuele aanvullende onderzoeken die zijn verricht;**
- **Overige acties die bedrijven nemen om te komen tot conclusies over de aardbevingsbestendigheid van hun installaties, in het bijzonder het deelnemen aan de hierboven beschreven aanpak.**

De bovengenoemde acties hebben betrekking op zowel omgevingsveiligheid als interne veiligheid en zijn tevens speerpunten voor het BRZO-toezicht.

- b. In de stuurgroep industrie worden nadere afspraken gemaakt over informatie-uitwisseling tussen bedrijven en toezichthouders over de conclusies uit afgerond onderzoek en over de planning van eventuele maatregelen. De afspraken moeten duidelijk maken wat toezichthouders en bedrijven van elkaar kunnen verwachten tijdens en na de onderzoeksfase.**

Mede op basis van deze beleidsbeslissing heeft de NCG de volgende rollen, resultaten en activiteiten gedefinieerd.

Rollen NCG

De NCG regisseert processen in dit dossier, zoals bijvoorbeeld het proces om tot een gedragen en goedgekeurde methodiek te komen ter beoordeling van de aardbevingsbestendigheid van installaties. Daarnaast faciliteert NCG het proces om tot een kader te komen voor de vergoeding van versterkingsmaatregelen bij bedrijven door NAM en stelt NCG zo nodig middelen beschikbaar voor onderzoek en/of begeleiding van onderzoeken. Tenslotte adviseert NCG het kabinet over het vast te stellen beleidskader.

Resultaten 2017

- Een beleidsvoorstel en een compleet toetsingskader voor de beoordeling of installaties en buisleidingen bij de chemische industrie voldoende aardbevingsbestendig zijn.
- Op basis van de LoC-toets is in de eerste helft van 2017 duidelijk of er installaties bij de meest geprioriteerde bedrijven zijn die in ieder geval versterkt moeten worden.
- Een plan van aanpak voor de beoordeling van de aardbevingsbestendigheid van de ongeveer 200 bedrijven die niet op de prioriteringslijst, maar wel op de risicokaart staan en de externe buisleidingen.
- Op grond van onderzoek, overeenkomstig het plan van aanpak, moet er duidelijkheid ontstaan over eventuele veiligheidsrisico's bij deze bedrijven en te nemen maatregelen en is – zo mogelijk – een begin met de eventueel benodigde versterking gemaakt. Afspraken tussen bedrijven die op de prioriteringslijst

staan en NAM over de vergoeding van de kosten van onderzoek en van eventuele versterkingsmaatregelen;

- Afspraken over de informatie-uitwisseling tussen bedrijven en toezichthouders over de conclusies uit afgerond onderzoek en de planning van eventuele maatregelen.

Activiteiten 2017

- Medio 2017 zal beslist worden over het uiteindelijke toetskader voor industriële installaties. NCG bevordert en faciliteert het proces om tot een eenduidig, gedragen en goedgekeurd toetskader te komen. Het beleidsbesluit hierover, dat mede zal ingaan op de relatie met de gebruikte LoC-toets, wordt bij de tussentijdse actualisering van het MJP medio 2017 vastgelegd.
- Op basis van de bestaande prioriteringslijst bedrijven wordt de toets op LoC op volgorde van prioriteit toegepast op installaties en onderdelen daarvan die doorgerekend kunnen worden op grond van het fase 1 onderzoek.
- Voor de ongeveer 200 bedrijven die niet op de prioriteringslijst staan, maar wel op de risicokaart van Groningen en de externe buisleidingen, wordt een Plan van aanpak opgesteld. De uitvoering van deze plannen wordt naar verwachting medio 2017 gestart.
- Afspraken vastleggen tussen NAM en bedrijven die op de prioriteringslijst staan over de vergoeding van de kosten van onderzoek en eventuele maatregelen.
- In de stuurgroep industrie zullen afspraken worden gemaakt over de informatie-uitwisseling tussen bedrijven en toezichthouders over de conclusies uit afgerond onderzoek en de planning van eventuele maatregelen.
- De prioriteit in werkzaamheden wordt bepaald door de potentiële omvang van het veiligheidsrisico. Om die reden is de aandacht nu volop gericht op de omgevingsrisico's van de chemische industrie. Hierop volgend wordt een plan van aanpak gemaakt voor de overige 200 bedrijven die op de risicokaart staan en externe buisleidingen.
- Tenslotte blijft er nog een groep bedrijven over die niet op de risicokaart staan, maar waar versterking – om andere redenen – aan de orde kan zijn. NCG brengt in 2017 deze bedrijven in kaart, benoemt criteria voor het uitvoeren van onderzoek en stelt in overleg met betrokken partijen indien nodig een aanpak op.

3.9

Versterking specifiek: Onderwijs

Het scholenprogramma richt zich op het aardbevingsbestendig en toekomstbestendig maken van 101 schoolgebouwen in de gemeenten Loppersum, Ten Boer, Appingedam, Delfzijl, Eemsum, Slochteren, Hogeveen-Sappemeer, Menterwolde en Bedum die te kampen hebben met de gevolgen van de bodembeweging (als gevolg van de gaswinning). De aanpak binnen het scholenprogramma gaat verder dan alleen het versterken van schoolgebouwen en herstel van schade. Ook de gevolgen van krimp, de leerlingendaling, het onderwijsaanbod in de regio en de huidige eisen die gesteld worden aan onderwijsgebouwen maken daarvan onderdeel uit. NCG heeft in samenspraak met gemeenten, schoolbesturen en NAM onderzocht wat er nodig is voor het versterken, toekomstbestendig maken en verduurzamen van scholen in het aardbevingsgebied. Juist deze samenwerking en de gekozen aanpak biedt de kans om te borgen dat de kinderen in het gebied niet alleen in een veilig schoolgebouw onderwijs krijgen, maar dat het gebouw ook toekomstbestendig is en voldoet aan de eisen van de 21e eeuw.

Hoe het er nu voor staat, is te danken aan de inzet van alle betrokkenen. Schoolbesturen, NAM, gemeenten, ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en NCG. Alle betrokkenen hebben hun commitment gegeven op de realisatie van aardbevingsbestendige en toekomstbestendige schoolgebouwen. Het scholenprogramma is het voorbeeld van hoe NCG binnen de andere sectoren, zoals bijvoorbeeld de zorg, de versterking wil aanpakken.

3.9.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling onderwijs

- Kwaliteit, kwantiteit en bereikbaarheid van de basisvoorzieningen laten voldoen aan de eisen van de toekomst en afstemmen op de demografische en sociaaleconomische prognoses.
- De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur in samenhang met het bestaande winningsniveau zodanig versterken, dat deze voldoen aan de vigerende norm, het beoogde veiligheidsniveau.
- In het kader van het toekomstbestendig maken van de gebouwde omgeving en het ruimtelijk gebied de energieprestatie zo goed mogelijk verbeteren.

Kaders om dit te realiseren

- Binnen de sector onderwijs is er sprake van een krimpopgave. NCG zoekt hier nadrukkelijk de koppeling met de versterkingsopgave en het verduurzamingsprogramma.
- Conform het advies van de Commissie Meijdam moet het scholenprogramma binnen vijf jaar afgerond zijn.

3.9.2 *Belangrijkste ontwikkelingen 2016*

Het scholenprogramma loopt nu een jaar. In dat jaar is door intensieve samenwerking met alle betrokkenen (NAM, schoolbesturen, gemeenten, het ministerie van OCW en NCG) heel veel gerealiseerd. Voor iedere gemeente is in een programmaplan in beeld gebracht wat nodig is om de schoolgebouwen die binnen het aardbevingsgebied liggen te versterken en toekomstbestendig te maken. De gevolgen van de gaswinning, maar ook van krimp, daling van het leerlingenaantal en de staat van het gebouw zijn daarin meegenomen. Binnen de afzonderlijke gemeenten heeft besluitvorming plaatsgevonden over deze plannen. Hiermee kan los van een mogelijke verschuiving, het scholenprogramma nu als volgt in beeld gebracht worden. Van de 101 schoolgebouwen worden:

- 41 schoolgebouwen bouwkundig versterkt.
- 60 schoolgebouwen aan de onderwijsfunctie onttrokken.

Er worden 29 nieuwe schoolgebouwen gerealiseerd.

In een aantal gemeenten is reeds gestart. In de gemeente Bedum is op 2 september 2016 een tijdelijke school geopend aan de Ter Laan (zie kader voor interview met de directeur van de Sint Walfridus). In deze school worden gedurende het schooljaar 2016-2017 de leerlingen van De Horizon en de Sint Walfridus ondergebracht. In het volgende schooljaar nemen de leerlingen van De Regenboog plaats in het gebouw. In de gemeente Loppersum is inmiddels gestart met de voorbereiding van de nieuwbouw van het kindcentrum in Loppersum en het kindcentrum de Stedum. In het kindcentrum in Loppersum komen twee basisscholen (de Roemte en Prinses Beatrix), kinderdagopvang, buitenschoolse opvang en een peuterspeelzaal. De leerlingen van deze scholen zijn sinds juni 2015 ondergebracht in een tijdelijke school aan de Bosweg in Loppersum. In het kindcentrum in Stedum worden de samenwerkingsschool De Klaver (samenvoeging van De Bongerd en de Crangeborg) en een peuterspeelzaal ondergebracht. De leerlingen van De Klaver zijn sinds

augustus 2016 gehuisvest in het voormalige schoolgebouw van De Crangeborg. De scholen in de gemeente Loppersum en Bedum lopen vooraan in de versterkingsopgave. Zij zijn daarmee ook een voorbeeld van de voorbereiding en de aanpak van de overige nog te starten projecten.

De versterking van de scholen is een grote en noodzakelijke opgave. Het vraagt niet alleen veel van de gemeenten en schoolbesturen, maar het heeft ook impact op de leerlingen, ouders, leraren en de omwonenden van een school. Alle betrokkenen hebben zich gecommitteerd om voortgang te houden op de projecten, zodat het scholenprogramma uiterlijk in 2020 afgerond kan worden.

De NCG realiseert zich dat er ook schoolgebouwen staan tegen de grens van het aardbevingsgebied, zoals deze binnen het scholenprogramma wordt gehanteerd. Het gaat dan om schoolgebouwen binnen de gemeente Winsum, De Marne en Groningen. Deze schoolgebouwen vallen onder het reguliere versterkingsprogramma van NCG, waarbij prioritering conform het vastgestelde kader van NCG is. Indien sprake is van nieuwbouw, kan een beroep gedaan worden op de nieuwbouwregeling van NAM. NCG heeft regelmatig overleg met de gemeenten en de onderwijsinstellingen en waar nodig ondersteunt NCG.

Middelen

Door NCG is het belang van het scholenprogramma en de noodzaak van aanvullende middelen voor toekomstbestendige investeringen onder de aandacht gebracht van het kabinet. Dit heeft ertoe geleid dat het ministerie van OCW € 50 miljoen beschikbaar heeft gesteld door middel van een overboeking naar de begroting van het ministerie van EZ van € 3 miljoen per jaar vanaf 2017. Het ministerie van EZ stelt € 23,5 miljoen beschikbaar ten behoeve van de verduurzaming van de schoolgebouwen. De NCG heeft met de negen gemeenten, schoolbesturen en ministerie van OCW een bestuurlijke afspraak gemaakt over de verdeling en inzet van de rijksbijdrage die verloopt via een decentralisatie-uitkering in het Gemeentefonds. Deze is gepubliceerd op de website van NCG. De basis van deze verdeling ligt in de programmaplannen van de gemeenten. NCG voert regie over de inzet van de rijksbijdrage en de uitvoering van het scholenprogramma. De gemeenten rapporteren op 1 september 2018 over de voortgang van de gemeentelijke programmaplannen huisvesting scholen aan NCG. Tevens vindt een integrale evaluatie door het Accountteam Leerlingendaling (van ministerie van OCW) plaats van het scholenprogramma op basis van de gerealiseerde leerlingendaling en geactualiseerde prognoses. Op basis van deze rapportage en evaluatie vinden in de tweede helft van 2018 een actualisatie van het scholenprogramma en een herijking plaats van de verdeling van de resterende rijksbijdrage. Daarnaast worden, op basis van het advies van de Gecombineerde Stuur- en Consultatiegroep, de bedragen per gemeente voor 2019 en verder, opnieuw bepaald door NCG met instemming van de convenantspartijen ten aanzien van de bijdrage die wordt geleverd aan het scholenprogramma.

Het scholenprogramma vraagt veel aanvullende inzet van schoolbesturen en de gemeenten. De gemeenten ontvangen voor de inzet van hun ambtenaren reeds een vergoeding via de lumpsum. NCG heeft zich er voor ingezet dat nu ook schoolbesturen een vergoeding ontvangen ter compensatie van de kosten die zij maken ten behoeve van het scholenprogramma. Op deze wijze wordt voorkomen dat onderwijsgeld wordt ingezet ten behoeve van de versterkingsopgave. In totaal stelt de NCG € 2,5 miljoen beschikbaar aan de schoolbesturen.

Ondanks dat het kabinet middelen beschikbaar stelt en de versterking van de schoolgebouwen gefinancierd wordt door NAM, zal het scholenprogramma aanvullende investeringen vragen van de gemeenten. Gemeenten hebben zich bereid getoond om deze aanvullende investeringen te doen. Voor de ene gemeente is dit echter eenvoudiger dan de andere. Voor de gemeente Ten Boer dreigde de artikel 12 status³⁰ een belemmering te vormen. Met behulp van tussenkomst van de NCG, heeft de gemeente Ten Boer nu meer bewegingsruimte gekregen om eigen keuzes te maken.

Sinds begin 2016 voert de NCG ieder kwartaal gesprekken met de Rijksuniversiteit Groningen en de Hanzehogeschool inzake de versterking van de gebouwen. In de loop van dit jaar zijn ook het Alfa College en Noorderpoort College bij dit overleg aangesloten.

Het uitgangspunt van de projecten binnen het scholenprogramma is vastgelegd in de gemeentelijke huisvestingsplannen. Door ontwikkelingen binnen het onderwijs, kan het nodig zijn dat plannen herzien of uitgebreid moeten worden. Een voorbeeld daarvan is de noodzaak voor het Noorderpoort College om uit te breiden naar een 'nieuw' gebouw aan de Visserijweg te Delfzijl. Dit gebouw maakte in eerste instantie geen onderdeel uit van het scholenprogramma en zou daarmee vallen binnen het reguliere versterkingsprogramma. Met behulp van tussenkomst van NCG heeft het Noorderpoort College nadere afspraken kunnen maken met NAM over de versterking van het gebouw.

3.9.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

NCG voert regie over de uitvoering van het scholenprogramma en over de inzet van de rijksbijdrage voor dit programma.

Resultaten 2017

- Het scholenprogramma zit in de uitvoeringsfase.

Activiteiten 2017

- De jaren 2017 tot en met 2020 staan in het teken van de uitvoering van de projecten. NCG is nauw betrokken en voert regie op de voortgang van de projecten. Binnen meerdere gemeenten wordt gestart met de realisatie van de tijdelijke scholen, de nieuwbouw en de versterking van de bestaande scholen. Hiervoor is een regionale planning opgesteld waarin per gemeente per project de planning beschreven staat. Deze planning is onder andere in samenwerking met CVW tot stand gekomen.

³⁰ Een gemeente die onder financiële curatele is gesteld door het Rijk vanwege een structureel slechte financiële situatie. Deze gemeenten krijgen van de rijksoverheid extra geld in ruil voor een streng financieel toezicht.

“

Lokalen als balzalen in de tijdelijke school

Margreet de Boer is directeur van de Katholieke Daltonschool Sint Walfridus in Bedum. Het uit 1920 daterende karakteristieke hoofdgebouw blijft bestaan, de aanbouwen aan de achterkant worden afgebroken en vervangen door nieuwbouw. Het gehele schoolgebouw wordt aardbevingsbestendig gemaakt en aangepast aan de eisen van deze tijd. Om dit te kunnen realiseren is het nodig dat de leerlingen worden ondergebracht in een tijdelijke school aan Ter Laan. In augustus begonnen de 170 kinderen hun nieuwe schooljaar in dat voorlopige onderkomen, samen met de leerlingen van basisschool De Horizon. In de gemeenten Loppersum, Appingedam, Delfzijl, Slochteren, Eemsum, Hoogezand-Sappemeer, Menterwolde, Ten Boer en Bedum worden de komende jaren 101 scholen aangepakt. 'De Walfridus' is de eerste in Bedum.

De school heeft een verdieping, wat extra risico meebrengt. Ouders maakten zich zorgen: is ons kind wel veilig? 'Dan moet je zo snel mogelijk in actie komen.'

Al voor dit speelde, hadden ze eens met een architect overlegd, die vier kinderen op de school heeft: hoe zouden we de school anders, praktischer kunnen inrichten, zodat we voorbereid zijn op de toekomst? 'Toen kwam dit en konden we de schetsen erbij pakken. Deze architect, van bureau Meander Architectuur, heeft de opdracht ook gekregen. Zo mooi, omdat hij natuurlijk ook betrokkene is.'

De samenwerking en de overgang verliepen soepel, binnen een jaar zaten ze in de tijdelijke school. Dat pand ligt aan de rand van het dorp, tegen de weilanden aan, het is langgerekt en lijkt in niets op het knusse, compacte oude schooltje. 'Dáár zagen we elkaar steeds, nu zijn de afstanden veel groter. Juist nu is elke ochtend het achttuurtje met het hele team waardevol, even bij elkaar zitten, en samen lunchen. Anders is onze binding straks zoek.'

Al die ruimte heeft ook voordelen: lokalen als balzalen. 'Dat wordt straks weer wennen als we in het nieuwe pand trekken', lacht De Boer. 'Maar we hebben er ook enorm veel zin in. Hopelijk kunnen we er het volgende schooljaar beginnen. De zomervakantie is het enige goede moment voor een verhuizing. Anders wordt het veel te onrustig.'

3.10 **Versterking specifiek: Zorg**

In Nederland is sinds enige jaren een forse verandering in de zorg gaande. Waar eerder de nadruk lag op 'afwezigheid van ziekte' richten gezondheid en zorg zich nu op eigen kracht, regie op het eigen leven en het zoveel mogelijk naar vermogen participeren in de samenleving. Mensen moeten zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen en thuis zorg ontvangen als ze het nodig hebben. De verandering en zorgvernieuwing hebben gevolgen voor het woningbestand, zeker in combinatie met vergrijzing en krimp die delen van Groningen treffen.

Alle bij zorg betrokken partijen hebben door deze veranderingen een complexe opgave. De gevolgen van de bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) komen daar nog eens bij. Dat vraagt om het bundelen van de krachten om van een bedreiging een kans te maken, naar voorbeeld van het scholenprogramma. Zorgaanbieders, gemeenten, zorgverzekeraar ieder vanuit de eigen (financiële) verantwoordelijkheid. Daarbij speelt de (toekomstig) gebruiker van zorg een belangrijke rol.

3.10.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling zorg

- De (gebouwde) omgeving en de infrastructuur in samenhang met het bestaande winningsniveau zodanig versterken dat deze voldoen aan de vigerende norm, het beoogde veiligheidsniveau.
- Kwaliteit, kwantiteit en bereikbaarheid van de basisvoorzieningen laten voldoen aan de eisen van de toekomst en afstemmen op de demografische en sociaaleconomische prognoses.

Kaders om dit te realiseren

- NCG stimuleert bij de versterking van zowel woningen als zorgpanden het toepassen van levensloopbestendige aanpassingen.
- De ontwikkelingen in de zorg en demografische ontwikkelingen geven de kaders van de toekomstige zorg. NCG stimuleert bundeling van deze kaders met de versterkingsopgave.
- NCG stimuleert de verschillende partijen in de zorg om te komen met een plan van aanpak, waarin de versterking gekoppeld wordt aan de toekomstige behoefte aan zorg.

3.10.2 *Belangrijkste ontwikkelingen 2016*

In 2016 zijn de eerste stappen op weg naar een plan van aanpak voor zorginstellingen gezet. In juni is een bestuurlijke werkconferentie georganiseerd en in oktober heeft de tweede bestuurlijke conferentie plaatsgevonden. NCG zet allereerst in op de versterking van de 24-uurszorginstellingen in de aardbevingsregio. Diverse panden zijn geïnspecteerd, de eerste beoordelingen worden in 2016 verwacht. Om toekomstbestendig te versterken binnen de zorg, faciliteert NCG de partijen betrokken bij zorg bij het opstellen van een zorgvisie. Deze zorgvisie is een voorwaarde voor een kansrijke uitvoering van de versterkingsoperatie. Om te beslissen over de aanpak is eind 2016 een stuurgroep zorg ingesteld. Deze stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van de verschillende zorgsectoren, gebouweigenaren, gemeenten, Menzis en het ministerie van VWS.

Samen met Healthy Ageing Network North Netherlands, Economic Board en Healthy Life Alliance heeft NCG een Memorandum of Understanding getekend. Partijen zetten zich in om de komende jaren levensloopbestendigheid te stimuleren in de aardbevingsregio. Inmiddels hebben zich ook andere partijen bij deze

intentieverklaring aangesloten. Doel is om op korte en middellange termijn zichtbare resultaten te behalen op het punt van de levensloopbestendigheid.

3.10.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

NCG heeft de regierol bij versterken van zorgvastgoed. Partijen als gemeenten, zorginkopers, zorgvragers en zorgleveranciers zijn verantwoordelijk voor de zorgvisie. NCG stimuleert de koppeling van de versterking met de zorginhoudelijke ontwikkeling. In het kader van levensloopbestendigheid heeft NCG een stimulerende rol. Verder monitort NCG de gezondheid- en veiligheidsbeleving en vertaalt dit naar acties waar mogelijk.

Resultaten 2017

- Een gedragen plan van aanpak versterking 24-uurszorginstellingen, dat vervolgens uitgevoerd wordt. De focus ligt op de 24-uurszorginstellingen binnen de 0,2g pga-contour (KNMI-kaart, oktober 2015).
- Programma zorgpanden zijnde niet 24-uurszorg is opgesteld. De focus ligt met de kennis van nu op de zorgpanden binnen de 0,2g pga-contourlijn.
- Stimuleren levensloopbestendigheid: een voorbeeldproject en een aantal sets van aanpassingen die eigenaren op eigen kosten kunnen toepassen in de woning.
- Vertaalslag resultaten Gronings Perspectief (onderzoek naar gezondheid- en veiligheidsbeleving) naar acties.

Activiteiten 2017

- Plan van aanpak voor versterking van 24-uurszorginstellingen:
 - De stuurgroep zorg heeft als opdracht te komen tot een gedragen plan van aanpak. Via onder meer sectorale tafels haalt NCG informatie en wordt afstemming gezocht.
 - Visie op zorg voor de regio in de toekomst wordt opgesteld (met ondersteuning van een bureau).
 - Projectmanagement voor zorgvastgoed wordt ingeschakeld.
 - Financiële verantwoordelijkheden (waaronder kostensoorten) worden helder gemaakt.
 - Vertaalslag wordt gemaakt van inhoudelijke zorgvisie naar vastgoed voorzien van financiële oplossingen.
 - Communicatieplan wordt opgesteld.
- Programma voor zorgpanden zijnde niet-24-uurszorg:
 - Beslissen welke panden waar zorg geleverd wordt via de sectorale (cc2/cc3) dan wel de gebiedsgerichte aanpak in de versterkingsopgave worden meegenomen.
 - Afspraken maken over hoe om te gaan met eigen initiatief (bijvoorbeeld verbouw) bij zorginstellingen in relatie tot de capaciteit van inspectie en engineering.
- Stimuleren levensloopbestendigheid:
 - Opstellen van een aantal pakketten voor levensloopbestendige aanpassingen, met input van bewoners, waarbij de kosten in kaart gebracht worden.
 - Bepalen welke woningaanpassingen zonder meerkosten kunnen worden meegenomen.
 - Uitwerken van een voorbeeldproject waarbij concrete aanpassingen worden gedaan en middelen hiervoor zoeken.

- Gronings Perspectief:
 - Vertaalslag maken van de resultaten van het onderzoek naar gezondheid- en veiligheidsbeleving:

3.11 **Cultureel erfgoed en beeldbepalende panden**

In het aardbevingsgebied buiten de stad Groningen staan 1.253 Rijksmonumenten en 136 gemeentelijke monumenten. Daarnaast zijn er meer dan 50 archeologische monumenten en 8 beschermde stads- en dorpsgezichten. Er is een geschat totaal van 10.000 tot 15.000 beeldbepalende en karakteristieke panden. In de stad Groningen staan 636 Rijksmonumenten en 774 gemeentelijke monumenten. De stad Groningen kent ook meerdere beschermde stadsgezichten.

In het kader van het aardbevingsbestendig maken en herstellen van schade aan gebouwen is ook voor die panden de afweging aan de orde tussen de kosten voor de versterking, de kosten van nieuwbouw en de economische waarde van het te versterken pand. De afweging is echter naast veiligheid niet alleen een economische, maar vooral ook een afweging ten aanzien van ruimtelijke kwaliteit en culturele identiteit. Immers monumenten en beeldbepalende gebouwen bepalen in belangrijke mate de herkenbaarheid van het gebied. Daar waar men zich 'thuis' voelt. Groningen moet vooral Groningen blijven.

3.11.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling cultureel erfgoed en beeldbepalende panden:

- Behouden van het Groningse erfgoed, de landschappelijke kwaliteit en de gebiedsidentiteit.
- Een optimale balans tussen veiligheid en schadeherstel en het behoud van het Groningse erfgoed in zijn context, de landschappelijke kwaliteit en de gebiedsidentiteit.

Kaders om dit te realiseren:

- Bij de afweging in het kader van de versterkingsopgave is het behoud van de culturele waarde van het gebouw van grote invloed.
- De zorg voor de bescherming van cultureel erfgoed meenemen in de gebiedsgerichte aanpak van NCG.
- Ondersteunen van eigenaren-bewoners van monumenten door instelling van een erfgoedloket.

3.11.2 *Belangrijkste ontwikkelingen in 2016*

- Drie Rijksmonumenten en een beeldbepalende boerderij zijn onderwerp van een versterkingspilot die in Overschild van start is gegaan.
- Per 1 januari 2016 worden monumenten die voor de schadeafhandeling vergunningplichtig zijn door NCG als complexe schade afgehandeld. Dit is beschreven in het hoofdstuk complexe schade 2.2.
- Per 1 september 2016 is een deel van de complexe schadegevallen door NAM overgedragen aan NCG. Een deel hiervan betreft monumenten. In deze dossiers speelt NCG de rol van bemiddelaar.
- Er zijn in 2016 twee werkconferenties georganiseerd voor de twaalf gemeenten om de problematiek rondom de vaststelling van de ruimtelijke kwaliteit en de beeldbepalende panden in die context in kaart te brengen.

- In de Tweede Kamer is in september een motie aangenomen die vraagt om het opstellen van een samenhangend erfgoedbeleid waarbij ook de mogelijkheden voor fondsvorming worden verkend³¹.
- Er is per gemeente onderzocht of er een lijst van beeldbepalende en karakteristieke gebouwen aanwezig is.

3.11.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Onder meer ter uitvoering van de genoemde Tweede Kamer motie bestaat het thema cultureel erfgoed en beeldbepalende panden uit de volgende onderdelen:

- Erfgoedprogramma
- Erfgoedloket en erfgoedteam
- Versterkingsopgave van monumenten
- Schade aan monumenten
- Beeldbepalende en karakteristieke panden
- Erfgoedmonitor

De pilot in Overschild gaat zorgen voor nieuwe inzichten. Deze inzichten gebruikt NCG in 2017 voor de verdere ontwikkeling van de versterkingsaanpak bij monumenten en beeldbepalende panden en voor de kennisopbouw over de versterkingsopgave per typologie van monumenten. Daarnaast kijkt NCG naar mogelijke koppelkansen. Deze kunnen gelegen zijn in het combineren van de versterkingsopgave met eventuele plannen voor (her)bestemming van het pand, maar bijvoorbeeld ook het op duurzame manier verbeteren van de energieprestatie van het gebouw, leefbaarheid en de ontwikkeling van nieuwe versterkingstechnieken voor monumenten.

3.11.3.1 *Erfgoedprogramma*

Het erfgoed van Groningen stond al onder druk door leegstand, maar wordt nu ook bedreigd door schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning). Het lijkt geen twijfel dat monumentaal vastgoed bijzonder kwetsbaar is voor aardbevingen. Bij de vaststelling van het MJP 2016-2020 heeft het kabinet NCG gevraagd te komen met voorstellen voor een programmatische aanpak voor erfgoed.

Het erfgoedprogramma vormt de basis van de gemeenschappelijke besluitvorming rondom de versterkingsopgave van monumenten binnen het aardbevingsgebied. Het programma combineert de informatie over de huidige stand van zaken van monumenten, de noodzakelijke middelen om monumenten in hun kracht te zetten, de ruimtelijke kwaliteit te borgen én de beleidsmatige stappen die daarin gezamenlijk moeten worden genomen, inclusief een raming van de daarbij behorende financiële consequenties:

- Wat hebben de betrokken partijen (bestuurlijke partners, provincie, NCG, de gemeenten en het ministerie van OCW) nodig om beleid te kunnen voeren, wat moeten die partijen meer doen en wat wordt hieronder verstaan, wie is waarvoor verantwoordelijk en wie vervult welke rol?
- Waar kunnen partijen elkaar in dit proces op aan spreken?
- Wat is er nodig (achterstallig onderhoud ook met het oog op schadepreventie, schadeherstel, versterken)?
- Een inventarisatie van de 'toestand' van het erfgoed moet de basis vormen voor een erfgoedprogramma uitgaande van de aansprakelijkheid van NAM voor schadeherstel en versterken .

³¹ Motie van het lid Dik-Faber C.S. (TP2015-2016, 33529)

Rol NCG

De provincie en NCG hebben gezamenlijk het initiatief genomen tot de oprichting van een tijdelijke stuurgroep. De stuurgroep heeft tot doel om samen met de bestuurlijke partners, provincie, NCG, de gemeenten en het ministerie van OCW te komen tot een programmatische aanpak, waarbij het scholenprogramma model staat.

Resultaten 2017

- Een gezamenlijk en samenhangend erfgoedprogramma met een duidelijke rol- en taakverdeling en een solide financiële onderlegger.
- Het erfgoedprogramma is in uitvoering.

Activiteiten 2017

- Opleveren van een erfgoedprogramma.
- Uitvoeren van het programma en verwerven van voldoende slagkracht en middelen.

3.11.3.2 *Erfgoedloket en erfgoedteam*

Om eigenaren-bewoners van monumenten te kunnen informeren over cultureel erfgoed worden een erfgoedloket (frontoffice) en een erfgoedteam (backoffice) ingesteld.

Het erfgoedloket wordt voor monumenteneigenaren (Rijks- en gemeentelijke monumenten) met schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) gerelateerde problematiek hét aanspreekpunt in het veld. Doel van het loket is de eigenaren-bewoners van monumenten te ontzorgen en een duidelijk aanspreekpunt te bieden waar ze gegarandeerd zijn van deskundige begeleiding.

Het erfgoedteam is een ondersteunende partij van zowel het erfgoedloket als van NCG. Het team staat daarnaast NCG bij als adviesorgaan met kennis en deskundigheid in het schadeproces en/of versterking van monumenten en andere vragen betreffende cultureel erfgoed in het aardbevingsgebied.

Rol NCG

NCG stelt een erfgoedloket en een erfgoedteam in.

Resultaten 2017

- Een erfgoedloket en een erfgoedteam zijn ingesteld.
- Monumenteneigenaren hebben een duidelijk aanspreekpunt.
- NCG heeft ondersteuning bij de uitvoering van het schadeproces en de versterking van monumenten en andere vragen betreffende cultureel erfgoed.

Activiteiten 2017

- Uitvoeren proces van oprichting erfgoedloket en erfgoedteam door middel van het uitzetten van een tender.
- Er is advies en ondersteuning voor monumenteneigenaren in geval van schade of versterking middels het erfgoedloket.
- Er is advies en ondersteuning van het erfgoedteam bij behandeling van complexe gevallen waar de monumentale status een rol speelt.

3.11.3.3 *Versterkingsopgave van monumenten*

De veiligheidsnorm voor monumenten is gelijk aan die voor andere gebouwen met een verblijfsfunctie (10^{-5}). Dit houdt in dat ook monumenten beoordeeld moeten

worden volgens deze norm. De uitkomsten van de pilot Overschild gaan helpen om een keuze te maken voor de definitieve versterkingsaanpak van monumenten.

Aan prioritering in de aanpak van monumenten liggen de volgende afwegingen ten grondslag:

- NCG werkt waar mogelijk volgens het principe van de gebiedsgerichte aanpak (zie algemeen deel versterking).
- De mate van urgentie in verband met huidige bestemming: monumenten met een hoog risico voor de gebruikers krijgen voorrang.
- De mate van urgentie met betrekking tot hoge monumentale waarde: voorrang bij een zeer hoge risico-indicatie van verlies en de onvervangbaarheid van het monument.
- Continuïteit in projecten en initiatieven met betrekking tot versterking van monumenten in relatie tot herbestemming en leefbaarheid.

Rol NCG

NCG neemt de regie als het gaat om de versterkingsopgave. Dit geldt ook voor monumenten.

Resultaten 2017

- In de versterkingsopgave van 2017 zijn volgens de bovengenoemde prioritering enkele monumenten meegenomen, gerelateerd aan de mogelijke engineeringcapaciteit hiervoor.
- Voor de pilot van Overschild is duidelijk of er een versterkingsopgave ligt en welke aanpak voor monumenten moet worden gevolgd of nader moet worden uitgewerkt om te komen tot een versterking.

Activiteiten 2017

- NCG heeft het Nederlands Normalisatie-instituut (NEN) opdracht gegeven binnen de Nederlandse Praktijk Richtlijn (NPR) specifiekere aandacht te besteden aan monumenten.
- Afspraken maken met alle hiervoor verantwoordelijke partijen ten aanzien van de archeologische waarde van de ondergrond bij monumenten, met name bij 'based isolation' versterking.
- Initiëren en faciliteren van onderzoek naar versterkingsmethodieken welke ook op monumenten van toepassing kunnen zijn zonder daarbij de monumentwaarde aan te tasten.

3.11.3.4 Schadeherstel aan monumenten

Schade aan monumenten die vergunningplichtig zijn, moet worden afgehandeld als complexe schade door NCG zoals genoemd in hoofdstuk 2.1. De schade wordt afgehandeld volgens het vigerende protocol.

3.11.3.5 Beeldbepalende en karakteristieke panden

Voor de afweging of een beeldbepalend en/of karakteristiek gebouw in aanmerking komt voor sloop/nieuwbouw heeft NCG in het MJP van 2016-2020 geïntroduceerd dat sloop/nieuwbouw pas aan de orde kan zijn indien de kosten van de versterking hoger zijn dan 150% van de totale nieuwbouwkosten van het pand. De provincie heeft via de Provinciale Omgevingsverordening (POV) een beschermingsregeling opgenomen om sloop van beeldbepalende en karakteristieke panden te voorkomen. Zolang deze panden niet van bescherming zijn voorzien via de gemeentelijke bestemmingsplannen zal de POV van kracht blijven.

Rol NCG

Faciliteren gemeenten om lijsten met beeldbepalende en karakteristieke panden aan te leggen en beleid te formuleren.

Resultaten 2017

- De gemeenten hebben beeldbepalende en karakteristieke panden en de daarbij behorende ruimtelijke onderlegger geïnventariseerd.

Activiteiten 2017

- Gemeenten leggen lijsten vast van beeldbepalende en karakteristieke panden. NCG en de provincie ondersteunen en faciliteren gemeenten in het opstellen van de lijsten van dit erfgoed voor zover nog niet aanwezig. NCG stelt hiervoor eenmalig door middel van een vouchersysteem € 25.000,- per gemeente beschikbaar. Hiervan is €15.000,- voor het opstellen van de lijst en € 10.000,- voor overige kosten. Deze afspraak geldt voor de G11.
- Wat betreft de 150%-metafoor, de bovengrens afweging sloop /nieuwbouw, geldt dat er vele afwegingen gemaakt moeten worden om tot een duidelijk en breed gedragen beleid te komen. Dit vergt zorgvuldigheid en tijd. In 2017 bepaalt NCG hierin een eenduidig standpunt.

3.11.3.6 Erfgoedmonitor

Het monitoren van de staat van onderhoud van het erfgoed.

Rol NCG

De provincie is verantwoordelijk voor de erfgoedmonitor. NCG en de provincie zorgen met inachtneming van de Wet bescherming persoonsgegevens voor afstemming van de data.

Resultaten 2017

- Verdere ontwikkeling en afronding van de monitor en afstemming met de belanghebbenden.

Activiteiten 2017

- De provincie neemt de verantwoordelijkheid met betrekking tot de erfgoedmonitor op zich.
- Hiervoor is een uniforme aanlevering van data noodzakelijk. NCG denkt in de ontwikkeling hiervan mee. Dataopbouw in relatie met monumenten vanuit NCG worden hierop in overleg afgestemd. Dit traject is nog in overlegfase en ontwikkeling.

4 Risico- en crisisbeheersing

Tijdens een ramp of crisis is de veiligheidsregio verantwoordelijk voor de multidisciplinaire samenwerking tussen hulpdiensten en overige crisispartners. Veiligheidsregio Groningen (VRG) heeft met behulp van de landelijke Handreiking Regionaal Risicoprofiel het scenario aardbeving beoordeeld en opgenomen in het regionaal risicoprofiel. Specifiek kenmerkend voor de incidentenbestrijding bij een aardbeving is dat meerdere (ernstige) incidenten los van elkaar, geclusterd of als domino-effect kunnen optreden verspreid over een groot gebied. Het is noodzakelijk dat de regio hierop is voorbereid. Daarom heeft het bestuur van VRG destijds besloten een incidentbestrijdingsplan (IBP) aardbevingen op te stellen. VRG is door het ministerie van EZ en NCG tijdelijk in staat gesteld twee kwartiermakers aan te stellen om de veiligheidsregio voor te bereiden op het risicotype aardbevingen.

4.1 Doelstelling en kaders

Doelstelling risico- en crisisbeheersing

Goed voorbereiden van alle partijen op eventuele calamiteiten als gevolg van aardbevingen.

Kaders om dit te realiseren

- Wet Veiligheidsregio's.
- Faciliteren tijdelijke ondersteuning in natura vanuit ministerie van EZ en NCG
- VRG faciliteren in het kunnen waarmaken van haar verantwoordelijkheden in het complexe krachtenveld van aardbevingen en het inbedden van het hiermee gepaard gaande risico in haar reguliere bedrijfsprocessen.

4.2 Belangrijkste ontwikkelingen in 2016

NCG heeft de bestaande afspraken over de personele ondersteuning van VRG van de minister van EZ overgenomen.

Het Algemeen Bestuur van VRG heeft in april een hernieuwde versie van het Incidentbestrijdingsplan Aardbevingen vastgesteld. Deze wordt momenteel door VRG geïmplementeerd. In het kader van risicocommunicatie is een lesprogramma ontwikkeld voor het basisonderwijs dat in het najaar wordt uitgerold bij de scholen in de regio. Daarnaast is VRG actief in de risicocommunicatie naar burgers, bijvoorbeeld over het omgaan met loszittende gebouwelementen. Vanuit risicobeheersing wordt actief geparticipeerd in de onderzoeken naar aardbevingsbestendigheid van industriële installaties.

4.3 Wat gaat NCG doen in 2017?

Rol NCG

De NCG heeft geen formele positie tijdens een ramp of crisis. In de fase die volgt na het incident en de directe bestrijding kan de NCG een rol vervullen in het kader van nazorg. Het betreft dan vooral het faciliteren en stimuleren van een goede schadeafhandeling en herstel daarvan, zodat Groningers zo goed mogelijk worden geholpen.

Resultaten 2017

- Nadere afspraken NCG – VRG over samenwerking in geval van ramp of crisis.
- Afspraak over eventueel vervolg op het faciliteren van VRG personele ondersteuning.

Activiteiten 2017

- Periodiek overleg VRG en NCG.

5 Flankerend beleid

5.1 **Energie**

De wens om een ambitieus energie-transitieprogramma tot stand te brengen, om van fossiele brandstoffen over te stappen naar volledig duurzame energiebronnen, leeft breed in Groningen. NCG heeft daarbinnen als doel om de balans tussen de lusten en lasten van de gaswinning te herstellen en anderzijds om de regio nieuw economisch perspectief te bieden.

5.1.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling energie

- In het kader van het toekomstbestendig maken van de gebouwde omgeving en het ruimtelijk gebied de energieprestatie zo goed mogelijk verbeteren.

Kaders om dit te realiseren

- NCG en de woningcorporaties bekijken hoe particuliere woningeigenaren in de nabijheid van een project van de woningcorporaties kunnen aansluiten bij de uitvoering van het gecombineerd versterken en energetisch verbeteren.
- NCG kijkt hoe in de particuliere woningvoorraad, voor de te versterken woningen, verduurzaming kan worden gerealiseerd.
- NCG heeft budgettaire verantwoordelijkheid genomen voor het 'Programma lokale energietransitie: met collectieve kracht naar duurzame energievoorziening', dat in samenwerking met betrokkenen is vormgegeven en onder regie van de provincie wordt uitgevoerd. Dit programma faciliteert coöperatieve decentrale energieprojecten.
- NCG en de provincie nemen het initiatief om met betrokken belanghebbenden de ontwikkeling van Smart Grids en lokale opslagtechnieken te stimuleren.

5.1.2 *Belangrijkste ontwikkelingen in 2016*

In de Voorjaarsnota is € 165 miljoen beschikbaar gesteld voor de combinatie van verduurzaming bij versterking en bij herstel van schade. Hiermee kan de oude provinciale regeling in gewijzigde vorm worden voortgezet als een rijksregeling.

Voor de particuliere voorraad is initieel de ambitie van Nul-op-de-Meter (NoM) uitgesproken bij de versterkingsaanpak. Het model dat is toegepast bij de pilot verduurzaming van de corporatiewoningen is daarbij als uitgangspunt gehanteerd. Eind 2015 zijn de woningcorporaties gestart met deze pilot. Vastgelegd is dat voor de eigenaar-bewoner een vergelijkbare regeling tot stand zou moeten komen.

Pilot 1A versterking en verduurzaming van de eerste 175 corporatiewoningen wordt momenteel geëvalueerd. De resultaten hiervan komen later beschikbaar, maar eerste bevindingen geven aan dat er sprake is van een (forse) verbetering van de energieprestatie. Na de evaluatie worden eventuele vervolgstappen bekeken.

NoM blijft voor NCG een nastrevenswaardige ambitie. Het blijkt in de praktijk dat deze ambitie niet altijd gerealiseerd kan worden. Op basis van recente berekeningen blijkt dat NoM bij rijwoningen alleen haalbaar is bij sloop/nieuwbouw. In andere gevallen, bij (ingrijpende) versterking, blijkt dat een boven proportionele inspanning geleverd moet worden om tot NoM te komen. NCG onderzoekt daarom hoe, op basis van een vergelijkbare regeling als van de pilot huurwoningen, een zo groot mogelijke energiebesparing kan worden bereikt in combinatie met de

versterkingsmaatregelen. Daarbij hecht NCG eraan dat de bereikte verduurzaming meetbaar wordt en verantwoord kan worden.

Bij de uitvoering van het scholenprogramma is verduurzaming al een belangrijk component. Het ministerie van Economische Zaken heeft ten behoeve van de verduurzaming van de schoolgebouwen € 23,5 miljoen beschikbaar gesteld. NCG voert regie over de inzet van de rijksbijdrage en de uitvoering van het scholenprogramma.

5.1.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

In samenwerking met partners richt NCG zich in 2017 op drie sporen:

1. Verduurzaming bij versterking.
2. Stimulans voor lokale energiecollectieven.
3. Smart Grids en lokale opslagtechnieken.

5.1.3.1 *Verduurzaming bij versterking*

De verbetering van de energieprestatie kan in de eerste plaats bereikt worden door verduurzamingsmaatregelen aan de woning te treffen, maar kan ook bereikt worden door participatie in collectieve energieopwekking en/of - besparing op straat-, wijk- of dorpsniveau. Belangrijk is dat de samenwerking wordt gezocht tussen NCG, de provincie Groningen en de gemeenten. Er moet onderzocht worden waar de koppeling bij verduurzaming gemaakt kan worden. Denk bijvoorbeeld aan de versterkingsopgave van de NCG en de aanvragen voor zonneweides die bij de provincie worden gedaan.

Particuliere woningeigenaren

In het MJP 2016-2020 is het volgende opgenomen: 'Wat betreft de particuliere woningvoorraad is de inzet van de NCG erop gericht om het streven naar verbetering van de energieprestatie tot NoM te faciliteren voor zover dit proportioneel is in relatie tot de versterkingsopgave van de te versterken woningen'. Voor particuliere woningeigenaren waarvan woningen versterkt moeten worden³²:

- Komt een regeling voor verduurzaming bij versterking beschikbaar, die zowel woninggerichte maatregelen als collectieve verduurzamingsmaatregelen faciliteert.
- Aanvullend op de verduurzamingsregeling kunnen eigenaren-bewoners gebruik maken van de subsidiemogelijkheden vanuit de BZK subsidieregeling Energiebesparing eigen huis (vloer-, dak-, spouw-, gevel-, en raamisolatie) en vanuit EZ/ISDE (pellet kachel, biomassakachel, warmtepomp en zonneboiler).

Van de eigenaar-bewoner wordt een eigen bijdrage gevraagd bij de regeling verduurzaming bij versterking, eventueel kan dit geleend worden bij het Nationaal Energiebesparingsfonds. Met een redelijke terugverdientijd moet dit betaald kunnen worden uit de besparing op de energierekening.

De praktische uitvoerbaarheid en de uitvoeringskosten zijn belangrijke aandachtspunten bij het vormgeven van de regeling verduurzaming. Vertrekpunt is en blijft vanzelfsprekend dat de eigenaar-bewoner zelf de keuze maakt of en hoe de beschikbare subsidies en financieringsarrangementen in te zetten zijn voor extra energieprestaties boven het niveau dat met het versterken wordt gerealiseerd. Bij de keuze wil NCG bewoners goed ondersteunen. NCG ziet hier onder andere mogelijkheden voor de digitale gemeentelijke energieloketten.

³² Regeling voor verduurzaming bij versterking is uitgewerkt in hoofdstuk Instrumentarium 6.1

Overig vastgoed

Voor overig vastgoed waar versterking plaats zal vinden, wordt bekeken hoe verduurzaming vorm kan krijgen. Dit geldt bijvoorbeeld voor agrarische bedrijven en zorggerelateerde gebouwen. In de uitvoering van het scholenprogramma wordt al vorm gegeven aan verduurzaming.

RoI NCG

NCG heeft de regie in de versterkingsoperatie en de daaraan gekoppelde verduurzaming (zowel voor energetische verbetering als voor levensloopbestendigheid). NCG geeft de regeling verduurzaming bij versterking vorm en inhoud en helpt bewoners bij aanvragen. Het is uiteindelijk een ministeriële regeling van het ministerie van EZ.

Resultaten 2017

- De verduurzamingsregeling bij versterken is opengesteld.
- Bewoners zijn geholpen met hun aanvraag bij verduurzamingsregeling(en) en eventuele aanvullende financiering met betrekking tot verduurzaming.
- De energieprestatie van versterkte woningen is verbeterd.

Activiteiten 2017

- Vorm en inhoud geven aan de regeling verduurzaming bij versterking, afgestemd op het inspectie-, engineering- en versterkingsproces.
- Bewoners faciliteren bij aanvragen van de regeling verduurzaming bij versterking en zo nodig andere aanvullende subsidies van BZK (subsidie energiebesparing eigen huis) en EZ (ISDE, energieopwekking) en aanvullende financiering.
- De NCG zal CVW verzoeken ruimte te scheppen om bedrijven te contracteren die in staat zijn energieprestatiegaranties af te geven op het uitgevoerde werk. Op die manier kan aangetoond worden in hoeverre de energieprestatie van woningen verbeterd is.

5.1.3.2 *Stimulans voor lokale energiecollectieven*

Het programma heeft als doel het vergroten van de leefbaarheid en het versnellen van de energietransitie door het werven en ondersteunen van lokale energie-initiatieven en het realiseren van energiebesparing en duurzame energieopwekking. De ambitie is daarbij om een dekkend netwerk³³ te krijgen aan energiecollectieven die streven naar energieneutraliteit op gebiedsniveau.

Het programma heeft een looptijd van vier jaar, van 2016 t/m 2019. De uitwerking van het programma is te vinden op: www.provinciegroningen.nl

RoI NCG

NCG heeft een bijdrage van € 5 miljoen verleend aan de provincie Groningen voor de uitvoering van het programma Lokale Energietransitie.

Resultaten 2017

- Binnen vijf jaar zijn een vijftal collectieven op gebiedsniveau volledig energieneutraal en hebben zij al hun plannen gerealiseerd.
- Er is onder andere een servicepunt ingericht, een startsubsidie beschikbaar voor startende energiecoöperaties en een fonds ingericht voor leningen aan duurzame energieprojecten.

³³ Onder een dekkend netwerk wordt verstaan dat voor alle inwoners in het aardbevingsgebied het mogelijk moet zijn bij een collectief aan te sluiten.

Activiteiten 2017

- Uitvoeren van de negen actielijnen³⁴ van het programma Lokale Energietransitie.

5.1.3.3 *Smart Grids en lokale opslagtechnieken*

Groei van het aantal gebouwen dat ook energie opwekt, brengt grote pieken en dalen in vraag en aanbod van elektriciteit op het midden- en laagspanningsnet. Toepassing van Smart Grids³⁵ en lokale opslagcapaciteit kan dit oplossen. NCG wil de ontwikkeling van Smart Grids en lokale opslagtechnieken stimuleren. Het ontwikkelen van een technologische en kennisvoorsprong op dit terrein kan voor de economie en werkgelegenheid in Groningen van grote betekenis zijn. Belanghebbenden op dit thema worden bijeengebracht, met als doel een onderzoeks- en ontwikkelprogramma voor de toepassing van Smart Grids en lokale energieopslag in de aardbevingsregio tot stand te brengen.

Rol NCG

NCG onderschrijft het belang van een kennis- en ontwikkelprogramma op dit thema en heeft daarom een actieve faciliterende rol.

Resultaten 2017

- Een pilotproject is gestart met andere stakeholders voor de ontwikkeling van een Smart Grid.
- Er wordt uitvoering gegeven aan de rol en acties voor NCG met betrekking tot de Smart Grids.

Activiteiten 2017

- Gezamenlijk met belanghebbenden een (pilot-)project starten om een Smart Grid te ontwikkelen. Hierbij wordt gefocust op gebieden waar het netwerk overbelast is.
- Inventarisatie van de rol en de bijbehorende activiteiten voor zowel NCG als de belanghebbenden voor het thema Smart Grids en energieopslag.

5.2 **Economie en arbeidsmarkt**

NCG wil enerzijds bijdragen aan een duurzaam economisch perspectief voor Groningen en anderzijds stimuleren dat de herstel- en de versterkingsopgave een positieve impact heeft op bedrijfsleven, innovatie en regionale arbeidsmarkt. Voor deze ambitie werkt NCG met vele partijen samen, maar specifiek met de Economic Board Groningen (EBG). EBG werkt met een eigen programma, eigen budget en eigen governancestructuur aan een sterke economische toekomst van het aardbevingsgebied.

5.2.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling economie

- Het regionale bedrijfsleven (groot en klein) een sterke positie in laten nemen bij de uitvoering van het MJP.

³⁴ De 9 lijnen zijn: (1) Servicepunt Lokale Energie Voorwaarts, (2) Inspireren, oprichten, ontwikkelen en trainen van energiecollectieven, (3) Menukaart voor energieprojecten, (4) Startsubsidie voor startende coöperaties, (5) Professionele ondersteuning aan collectieven bij grote en complexe projecten, (6) Coöperatieve zonnepark ontwikkelaar, (7) Energiefonds voor leningen duurzame energieprojecten, (8) Smart grids/ wonen 2.0, (9) Programma coördinatie

³⁵ Technologieën om het elektriciteitsnet te beheren nu steeds meer apparaten worden aangesloten die lokaal een forse vraag of aanbod van stroom op het lokale net veroorzaken.

- De bevolking via goede scholingsprogramma's de mogelijkheid geven om optimaal in te stromen in de aardbevingsgerelateerde arbeidsmarkt.
- De innovatiekansen die voortkomen uit aardbevingsgerelateerde werkgelegenheid zoveel mogelijk mede-stimuleren.

Kaders om dit te realiseren

- Vanuit het aardbevingsdossier een faciliterende rol spelen in brede regionale economische ontwikkeling en een bijdrage leveren aan een duurzaam economisch perspectief voor Groningen.
- Aanpakken van negatieve effecten die aardbevingen op bedrijven en op het vestigingsklimaat in de regio hebben.
- Stimuleren van de ontwikkeling van nieuwe bouwconcepten in samenwerking met consortia van (regionale) bouwbedrijven, producenten van bouwmaterialen, architecten, energie-installateurs en zorgaanbieders.
- Stimuleren van de regionale arbeidsmarkt gerelateerd aan het aardbevingsdossier.
- Samen met NAM/CVW de instelling van een advies- en informatiepunt bevorderen in samenspraak met VNO-NCW, LTO, MKB-Nederland en EBG, voor kleinere bedrijven/ZZP'ers.

5.2.2

Belangrijkste ontwikkelingen in 2016

- Op 11 juli 2016 is een Intentieverklaring Arbeidsmarkt ondertekend. Daarin hebben diverse partijen de ambitie geuit om beter samen te werken in de arbeidsmarktketen in de aardbevingsgerelateerde bouw. Dit om te bevorderen dat de beroepsbevolking in Groningen maximaal voorbereid is op, en profiteert van, de herstel- en versterkingsopgave.
- Er zijn afspraken gemaakt over social return on investment (inzet van mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt) in de uitvoeringsvoorwaarden van CVW. Deze afspraken zijn ingezet bij de aanpak van corporatiewoningen. Voor de uitvoer van het scholenprogramma worden in 2016 en daarna afspraken gemaakt over social return on investment.
- Via het EPI-Kenniscentrum zijn inmiddels bijna 5.000 bouwvakkers van ruim 800 bedrijven bijgeschoold en gecertificeerd. Hiervan komt het overgrote deel uit de provincie Groningen of vlak daarbuiten. Met deze bijscholing kunnen zij bij CVW erkend worden als vakmensen en komen zij in aanmerking voor opdrachten in herstel- en versterking.
- NCG heeft € 5 miljoen bijgedragen aan de provinciale subsidieregeling Snel Internet Groningen, om alle nog niet aangesloten adressen in het aardbevingsgebied te ontsluiten met snel internet (zie 5.3 Leefbaarheid).
- Via consultatie van betrokkenen is een projectplan geschreven voor de implementatie van een advies- en informatiepunt voor bedrijven.
- Op suggestie van NCG heeft NAM een pagina 'Bedrijvenloket' geopend.

5.2.3

Wat gaat NCG doen in 2017?

Binnen het thema economie wordt gewerkt aan vier sporen:

- Schadeherstel en preventie bedrijven.
- Bevordering van ontwikkeling en innovatie in de bouwsector.
- Stimuleren van de regionale arbeidsmarkt.
- Stimuleren van duurzame economische groei.

5.2.3.1

Schadeherstel en preventie bedrijven

Een absolute voorwaarde voor een duurzame economische toekomst is het aanpakken van de negatieve effecten die bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) heeft op bedrijven en op het vestigingsklimaat in de regio. Daarbij horen heldere afspraken over afhandeling en compensatie bij (fysieke en

vermogens)schade, onder andere grotendeels via het reguliere schadeprotocol, en te nemen preventieve maatregelen, zowel voor interne veiligheid als voor bedrijfscontinuïteit. Ook helderheid over de consequenties van de versterkingsopgave op continuïteit van bedrijfsvoering en investeringsplannen speelt hierbij een wezenlijke rol.

Rol NCG

NCG staat ondernemers en investeerders bij met informatie, advies en begeleiding. NCG identificeert knelpunten in versterking, schadeafhandeling (zowel in relatie tot het schadeprotocol als de zaken die daarbuiten vallen, zoals vermogensschade) en regelingen voor bedrijven en bespreekt deze knelpunten met NAM en CVW.

Resultaten 2017

- Er is een advies- en informatiepunt voor bedrijven ingericht.
- Er is een gezamenlijke agenda met knelpunten en mogelijke oplossingen tussen partijen (waaronder NCG) in het veld vastgesteld.
- De uitvoering van de agenda is gestart.

Activiteiten 2017

- Het advies- en informatiepunt is eind 2016 of begin 2017 actief in de vorm van een pilotfase. Via dit steunpunt vindt informatievoorziening en advies aan bedrijven plaats met betrekking tot aardbevingen, schadeafhandeling of versterking. Ook wordt de koppeling gelegd met andere ondernemersdienstverleners. Medio 2017 wordt op basis van een eerste evaluatie het advies- en informatiepunt definitief ingericht. Aansprakelijkheid en schadeafhandeling blijft daarbij een verantwoordelijkheid van NAM/CVW.
- NCG brengt samen met provincie en VNO-NCW/MKB in kaart wat problemen en oplossingen voor bedrijven zijn in het aardbevingsgebied, stelt op basis hiervan een gezamenlijke agenda vast en voert deze gezamenlijk uit.

5.2.3.2 Bevordering van ontwikkeling en innovatie in de bouwsector

De herstel- en versterkingsopgave leidt tot nieuwe kansen voor de bouw- en aanverwante sectoren in de regio. Door te investeren in kennis en kunde en medewerkers en apparatuur en door in nieuwe netwerken te opereren, kunnen noordelijke ondernemers een prominente rol spelen in de uitvoer van herstel en versterking en de koppeling met ambities zoals verduurzaming. Hierdoor wordt de concurrentiepositie van de noordelijke bouwsector versterkt, waar ook na de versterkingsopgave van geprofiteerd kan worden. Dit moet leiden tot verbeterde werkgelegenheid in de regio.

Rol NCG

NCG en EBG stimuleren waar mogelijk initiatieven op gebied van innovatie, kennisontwikkeling en netwerkvorming bij de bouw- en aanverwante sectoren.

NCG bevordert dat er in de herstel- en versterkingsopgave door CVW wordt gewerkt met een wijze van opdrachtverstrekking waarin aandacht is voor regionale werkgelegenheid en innovatie.

Resultaat 2017

- Groei van aardbevingsgerelateerde kennis bij, en daarmee een verbeterde concurrentiepositie van, de Groningse (en noordelijke) bouwsector en aanverwante sectoren.
- Een significant deel van de herstel- en versterkingswerkzaamheden in 2017 wordt uitgevoerd door bedrijven uit de regio.

Activiteiten 2017

- NCG bevordert dat er in de herstel- en versterkingsopgave door CVW gewerkt wordt met aanbestedingsprocessen waarin aandacht is voor de toepassing van innovatieve technieken³⁶.
- NCG bevordert, via de ontwikkeling van een Kennisplatform Bouwen en Versterken (zie hoofdstuk Onderzoeken), het kennisniveau van de (regionale) bouwsector en aanverwante sectoren. Dit in nauwe samenwerking met de partijen binnen bouwinnovatiecentrum BuildinG.
- NCG subsidieert het EPI-kenniscentrum als opleidingscentrum voor aardbevingsgerelateerde bouw. Scholing van werknemers via het EPI-kenniscentrum bevordert de kansen van (regionale) bedrijven bij uitvoering van herstel- en versterkingswerkzaamheden.

5.2.3.3 *Stimuleren van de regionale arbeidsmarkt*

Het werk dat ontstaat door de herstel- en versterkingsopgave biedt mogelijkheden voor werkgelegenheid in de bouwsector en dus voor regionale arbeidskrachten. Om te bevorderen dat de regionale beroepsbevolking zoveel mogelijk profiteert van deze mogelijkheden, dient zij goed voorbereid te zijn op deze opgave. Dit betekent concreet dat huidige werknemers moeten worden om- en bijgeschoold en dat de kansen voor werkzoekenden moeten worden vergroot door werving en activering, door toeleiding naar de arbeidsmarkt in de bouw en aanverwante sectoren.

Rol NCG

NCG bevordert dat er in de herstel- en versterkingsopgave door CVW gewerkt wordt met een wijze van opdrachtverstrekking waarin aandacht is voor regionale werkgelegenheid en innovatie.

NCG bevordert op basis van de Intentieverklaring Arbeidsmarkt Aardbevingsgerelateerde Bouw³⁷ samenwerking tussen opdrachtgevers, opdrachtnemers, de bouwsector, opleiders en arbeidsmarktpartijen (op lokaal, regionaal en nationaal niveau).

Waar noodzakelijk gaat NCG samen met partijen op zoek naar financiële middelen voor arbeidsmarktprojecten.

Resultaten 2017

- De activiteiten van het EPI-kenniscentrum zijn gecontinueerd waardoor werknemers en werkzoekenden ook in 2017 geschoold kunnen worden in aardbevingsgerelateerde thema's en hun positie op de arbeidsmarkt versterken.
- Eén of meer arbeidsmarktprojecten zijn tot stand gekomen door arbeidsmarktpartijen³⁸ waarin werkzoekenden worden toegeleid naar, en begeleid in, een baan in de aardbevingsgerelateerde sector.

³⁶ Relevante sturingsinstrumenten van het CVW daarbij zijn:

- de methode van opdrachtverstrekking van kleinere opdrachten
- de opzet en toepassing van het Waardewegingsmodel bij grotere opdrachten en
- de eisen bij certificering in het Erkenningsregister.

³⁷ In deze verklaring spreken partijen de intentie uit om beter samen te werken in de arbeidsmarktketen rondom aardbevingsgerelateerde bouw en om de positieve effecten van de herstel- en versterkingswerkzaamheden op de beroepsbevolking te maximaliseren. Dit door als opdrachtgevers, opdrachtnemers, opleiders en arbeidsmarktpartijen de afzonderlijke activiteiten goed op elkaar af te stemmen en financiële middelen zo efficiënt mogelijk in te zetten. Specifieke aandacht gaat uit naar mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, via inzet van het instrument 'Social Return on Investment' (SRoI).

³⁸ Zoals gemeenten en UWV

- De gemaakte SRoI-afspraken bij de uitvoering van herstel- en versterkingswerkzaamheden zijn toegepast, conform de intentieverklaring, waardoor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt een kans krijgen op een baan.

Activiteiten 2017

- NCG bevordert dat er in de herstel- en versterkingsopgave door CVW gewerkt wordt met aanbestedingsprocessen waarin aandacht is voor regionale werkgelegenheid. Dit specifiek in structuren en processen rondom aanbesteding en certificering.
- NCG faciliteert blijvend de samenwerking tussen de partners in de arbeidsmarktketen in de (aardbevingsgerelateerde) bouw, stimuleert uitwerking van de Intentieverklaring Arbeidsmarkt Aardbevingsgerelateerde bouw en denkt mee over uitbreiding van deze samenwerking naar andere sectoren.
- NCG richt een subsidieregeling in voor cofinanciering van arbeidsmarktprojecten, die een bijdrage leveren aan de ambities van de intentieverklaring, en denkt proactief mee over de opzet van deze projecten.
- Doordat het EPI-kenniscentrum zowel huidige werknemers als werkzoekenden opleidt, worden de kansen van de regionale beroepsbevolking op de arbeidsmarkt in de aardbevingsgerelateerde bouw versterkt.
- NCG tracht in haar eigen uitvragen te kijken of en op welke wijze opdrachten verstrekt kunnen worden aan regionale ondernemers en hoe social return meegenomen kan worden (zie hoofdstuk 8, paragraaf 8.4 inkoop).

5.2.3.4 *Stimuleren van duurzame economische groei*

NCG wil, naast bovenstaande thema's waar een specifieke relatie met aardbevingen bestaat, waar mogelijk de brede economische groei van de regio faciliteren en ondersteunen. Dit op basis van aard en behoefte uit de regio, aangezien NCG in de meeste gevallen niet de primaire belanghebbende is. Belangrijkste thema dat op dit moment geïdentificeerd kan worden, is de ontwikkeling van een Gas2.0-agenda³⁹. Gezien het feit dat vanuit het rapport van de commissie Meijer het belang van dit ontwikkelprogramma onderstreept wordt en dit thema gezien kan worden als een transitiepad vanuit fossiele brandstoffen (waaronder aardgas), is NCG bereid een actieve rol in te nemen in het uitwerken en/of faciliteren van dit programma. Dit op basis van een logische verhouding met andere belanghebbenden op dit thema.

Rol NCG

- NCG is in de meeste gevallen geen primaire belanghebbende. Wel kan en wil NCG fungeren als een belangrijke schakel in het contact tussen de regio en het Rijk bij het uitwerken van trajecten van economische ontwikkeling.
- Voor Gas2.0 is NCG bereid een actieve rol in te nemen in het uitwerken en/of faciliteren van dit programma, op basis van een logische verhouding met andere belanghebbenden op dit thema.

Resultaten 2017

- Samenwerking tussen belanghebbenden in de economische ontwikkeling van de regio waarin voldoende aandacht is voor gezamenlijke focus en eigenaarschap. Met daarbij specifieke aandacht voor Gas2.0.

³⁹ Met Gas2.0 wordt in het rapport van de commissie Meijer bedoeld de groeiende onderlinge verwevenheid tussen de energie-, de chemie- en de landbouwsector. Deze drie, in het noorden sterk vertegenwoordigde sectoren staan (wereldwijd) voor grote uitdagingen. De onderlinge verwevenheid biedt grote kansen voor wat betreft vergroening van productie en energietransitie.

Activiteiten 2017

- NCG organiseert een halfjaarlijks bestuurlijk overleg Regionale Economie (voorheen stuurgroep Regionale Economie genoemd) en werkgroepsessies. Een nauwe samenwerking met belanghebbenden is nodig, wil NCG kansen, knelpunten en voortgang op alle economische thema's in dit hoofdstuk goed in beeld te hebben.
- NCG werkt haar rol binnen het thema Gas2.0 uit in het eerste kwartaal.

“

Communicatietraining werpt ook privé haar vruchten af

Klaas de Boer en Kim Bode zijn vanaf het begin betrokken bij EPI-kenniscentrum. EPI staat voor Educatie, Praktijk en Innovatie en is een opleidingscentrum voor aardbevingsbestendig bouwen. Alle professionals, MBO, HBO of WO, die zaken willen doen met Centrum Veilig Wonen zijn verplicht de training Communicatie en gedrag in aardbevingsgebieden te volgen. Speerpunt van de training: communicatie met gedupeerden.

De medewerkers van De Boers bouwbedrijf waren de eersten die de training volgden. 'De mensen bij wie we over de vloer komen, zitten niet op ons te wachten. Wij brengen alleen overlast. Meestal hebben de gedupeerden al een heel proces achter de rug tegen de tijd dat wij komen.'

De cursisten leren bijvoorbeeld wat voor type persoonlijkheid ze zijn, en hoe ze herkennen welk type ze tegenover zich hebben. Verschillende mensen hebben verschillende dingen nodig om op hun gemak gesteld te worden. 'Want dát is belangrijk', zegt De Boer. 'Gemak en vertrouwen.'

Voor het ontwikkelen van de training vroegen ze gedupeerden: wat gaat er mis, wat hebben jullie nodig? De Boer schrok van wat hij hoorde en zag. 'Dan kwam er zo'n hork, anders kan ik het niet noemen, plompverloren mededelen dat ze het huis uit moesten. Maandenlang. Van vrijstaand naar driehoogachter. Ja, dan snap ik wel dat mensen zich rot schrikken of in huilen uitbarsten. Dat moet anders.'

Inmiddels hebben al ruim vierduizend mensen de training gevolgd, vertelt Kim Bode van EPI-kenniscentrum. De Boer ontdekte nog een fijne bijwerking, lacht hij. 'Timmermannen en bouwvakkers zijn geen mannen die hun vrouw bellen als ze een halfuurtje later thuis komen. Nu doen ze dat wel. Ik heb al uit verschillende monden gehoord: er is wel wat gebeurd met manlief.'

5.3

Leefbaarheid

Naast het waarborgen van veiligheid, werkt NCG samen met de inwoners aan de leefbaarheid van de regio. Het herstel van vertrouwen ontstaat alleen wanneer naast de veiligheid van gebouwen en het herstel van schade, ook geïnvesteerd wordt in de leefbaarheid. Dit is belangrijk, want het biedt hoop en zin voor de toekomst. Uit eerdere inventarisaties vanuit de ervaringen met krimp blijkt dat het gebied voorop loopt in nieuw burgerschap en nieuwe vormen van ondernemerschap. Ondanks de problematiek van de bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) liggen er in het gebied veel kansen en is er perspectief.

5.3.1

Doelstelling en kaders

Doelstelling Leefbaarheid

- Bewoners, ondernemers en organisaties krijgen de mogelijkheid actief betrokken te zijn bij de toekomstige vormgeving van hun omgeving.
- De ingrepen in het gebied dragen bij aan het vergroten van de toekomstbestendigheid van de (gebouwde) omgeving, in de zin van energiezuinig maken, levensloopbestendig maken en rekening houden met de demografische ontwikkelingen (ontgroening en vergrijzing).
- Instellen van heldere regelingen voor eigenaren, bewoners en gebruikers en zorgen voor een snelle afhandeling.

Kaders om dit te realiseren

- Uitvoering geven aan reeds afgesproken programma's en acties vanuit de voormalige Dialoogtafel en zorg dragen voor verdere ontwikkeling en uitwerking voor de komende jaren.
- Stimuleren van de participatie van bewoners bij concrete planvorming in een dorp of wijk, zowel op individueel als op collectief niveau. Het is van belang dat daarvoor initiatiefnemers ontstaan die hierin de kar willen trekken⁴⁰. Ondersteunen waar nodig en mogelijk in aanvulling op de inzet van gemeenten en provincie.
- Met de leefbaarheidsprogramma's bijdragen aan de leefbaarheid door aan te sluiten bij de bestaande energie in het gebied en initiatieven uit dorpen en wijken te faciliteren en te versnellen. De locatie waar deze initiatieven ontstaan, sluit niet altijd aan bij de prioritering die binnen de bouwkundige versterking wordt aangebracht. NCG heeft daarom de inspanningsverplichting uitgesproken om initiatieven die ingediend worden bij één van de leefbaarheidsprogramma's waar nodig op te nemen in de versterking.
- Het werkingsgebied van de leefbaarheidsprogramma's uitbreiden van G9⁴¹ naar G11,5. Dit betekent een uitbreiding van de openstelling van de leefbaarheidsprogramma's voor de gemeente Hoogezand-Sappemeer, de gemeente Menterwolde en de MEER-dorpen (Engelbert, Middelbert en Meerstad). Dit onder de voorwaarde dat aanvullend budget beschikbaar wordt gesteld.
- Stapeling tussen leefbaarheidsprogramma's daar waar mogelijk. Hiermee wordt de bewoner centraal gesteld en dit zorgt ervoor dat een project echt integraal kan worden aangepakt. Wel moet in de begroting duidelijk zijn welke subsidie of bijdrage voor welk programmaonderdeel is. Stapeling met het leefbaarheidsprogramma van de provincie wordt toegejuicht.

⁴⁰ Bijzonder hoogleraar Bevolkingsdaling en Leefbaarheid voor Noord-Nederland (Bettina Bock) refereerde in haar oratie op 20 september 2016 aan onderzoek dat laat zien dat in sommige dorpen meer collectieve actie tot stand komt dan in andere (Vermeij 2015): 'Dat heeft te maken met de hechtheid van de onderlinge relaties, het aantal mensen dat de handen uit de mouwen kan en wil steken alsmede de aanwezigheid van 'gangmakers' met inspiratie en doorzettingsvermogen, ervaring en een netwerk van relaties binnen en buiten het dorp (Grootens & Horlings 2016)'.

⁴¹Gemeenten Eemmond, Ten Boer, Delfzijl, De Marne, Bedum, Winsum, Appingedam, Slochteren en Loppersum.

5.3.2 *Belangrijkste ontwikkelingen in 2016*

- Alle leefbaarheidsprogramma's zijn in 2016 (of al eerder) gestart met uitvoering:
 - Initiatiefnemers kunnen maandelijks terecht bij het Loket Leefbaarheid.
 - Onder regie van Landschapsbeheer Groningen zijn in 2016 acht dorpen aan de slag gegaan met hun groene ideeën.
 - Mensen die collectief aan de slag willen met energiebesparing of energieopwekking kunnen aankloppen bij het energieloket.
 - De regeling Snel Internet Groningen is gepubliceerd door de provincie Groningen.
- Vanuit de leefbaarheidsprogramma's is er dus volop beweging. En door gezamenlijk op te trekken onder het label Kansrijk Groningen (www.kansrijkg groningen.nl) biedt NCG één overzichtelijk aanbod vanuit alle programma's.

5.3.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Binnen het thema leefbaarheid wordt gewerkt aan twee onderwerpen:

- Leefbaarheidsprogramma's bestuursakkoord.
- Stimuleren van burger- en overheidsparticipatie.

5.3.3.1 *Leefbaarheidsprogramma's bestuursakkoord*

In het bestuursakkoord 'Vertrouwen op herstel en herstel van vertrouwen' hebben Rijk, provincie Groningen en de G9 uitgesproken dat de leefbaarheid van het aardbevingsgebied een forse impuls moet krijgen. Dit krijgt vorm door:

- Een leefbaarheidsprogramma onder regie van NCG (voorheen onder regie van de Dialoogtafel). Hiervoor is t/m 2018 € 35 miljoen beschikbaar.
- Een leefbaarheidsprogramma onder regie van de NAM. Hiervoor is t/m 2018 € 25 miljoen beschikbaar.

Voordat de leefbaarheidsprogramma's aflopen voert de NCG een evaluatie uit. De evaluatie vormt de basis voor de gesprekken over programma en middelen voor na 2018.

Rol NCG

NCG voert regie op de ontwikkeling en uitwerking van de programma's leefbaarheid van de Dialoogtafel en coördineert de samenhang tussen de leefbaarheidsprogramma's van NCG en NAM (Kansrijk Groningen).

Resultaten 2017

- Er is gestart met de aanleg van snel internet voor alle inwoners van de G9 (realisatie per eind 2018).
- Kernkwaliteiten in het landschap zijn waar mogelijk behouden, versterkt en hersteld in samenwerking met bewoners, gemeenten en waterschap.
- De ontwikkelingsgeschiedenis van het landschap is leesbaar en beleefbaar gemaakt voor bewoners en bezoekers middels aanleg en uitbreiding van recreatieve routenetwerken.
- Lokale energiecollectieven in het aardbevingsgebied zijn op niveau, zodat ze daadwerkelijk een bijdrage kunnen gaan leveren aan het zelfvoorzienend zijn van bewoners in hun energiebehoefte.
- Er is een positieve impuls gegeven aan lopende en nieuwe leefbaarheidsinitiatieven door een financiële bijdrage te verlenen. Om zo te stimuleren dat er breed gedragen samenwerkingsprojecten binnen dorpen en tussen dorpen ontstaan, of aanvullende kleinschalige voorzieningen, bijvoorbeeld op het terrein van zorg of recreatie.

- Gemeentelijke projecten in het kader van de leefbaarheidsmiddelen worden zodanig ingediend, getoetst en aangepast dat deze bijdragen aan het oplossen van een leefbaarheidsprobleem én een relatie hebben met de versterkingsopgave en/of met schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning).

Activiteiten 2017

Programma's onder regie NCG:

De programma's van Kansrijk Groningen zijn onderverdeeld naar drie niveaus waarop leefbaarheidsvraagstukken spelen en initiatieven ontstaan:

- Lokale bewonersinitiatieven: het loket leefbaarheid gaat door met maandelijks toekenningen voor initiatieven van bewoners tot 10.000 euro. Het loket leefbaarheid krijgt een aanvullende toekenning van 500.000 euro voor de voortzetting van de succesvolle uitvoering in 2017-2018.
- Gemeentelijke projecten: de laatste twee tenders worden in 2017 opengesteld voor gemeenten (tender 4 op 1 april 2017 en tender 5 op 1 oktober 2017).
- Regionale programma's:
 - Landschapsbeheer Groningen stelt een tweede (en laatste) tender open voor dorpen die groenplannen hebben binnen hun dorpsvisies.
 - De provincie Groningen en de Economic Board Groningen gaan (mits kwalitatief voldoende inschrijvingen) de uitvoering van het project Snel internet gunnen aan één of meerdere uitvoerders, zodat de voorbereiding voor de aanleg kan starten.
 - De provincie Groningen begeleidt doorlopend samen met Grunneger Power, de Groninger Energie Koepel en Natuur- en Milieufederatie initiatiefnemers die coöperatief energie willen gaan opwekken. En het revolverende fonds voor de aanschaf van besparingsmaatregelen of instrumentarium voor het opwekken van energie wordt geopend.

Programma's onder regie NAM:

- Koppeling bouwkundig versterken en NAM leefbaarheidsprogramma's: voor 2017 zoeken naar mogelijkheden voor het koppelen van de programma's Herbestemming cultureel erfgoed en Elk dorp een duurzaam dak met het bouwkundig versterken. De beleidslijnen van 2016 worden in principe ook voor 2017 gehanteerd. Afhankelijk van de beschikbare inspectie- en engineeringcapaciteit volgt hieruit een programma voor 2017.

Overkoepelend

Naast de beschreven programmalijnen wordt in 2017:

- Uitvoering geven aan het gezamenlijke label Kansrijk Groningen.
- Afstemming gezocht met het leefbaarheidsprogramma van de provincie Groningen.
- Gesproken met de akkoordpartners en NAM over de benodigde aanvullende middelen die nodig zijn voor de uitbreiding van het werkingsgebied van G9 naar G11,5.

5.3.3.2 *Stimuleren van burger- en overheidsparticipatie*

De bewoner staat centraal in de versterkingsopgave van NCG. De individuele bewoner wordt ondersteund door een bewonersbegeleider en de voorgestelde aanpak kan alleen worden uitgevoerd na akkoord van de eigenaar. Gemeenten vragen echter aan bewoners om ook op collectief (dorps- en wijk-) niveau mee te denken. Om de versterkingsopgave toekomstbestendig uit te kunnen voeren, is het van belang dat bewoners zich goed (kunnen) organiseren, mee kunnen en willen praten en tot slot ook bereid zijn om projecten uit te denken, in te dienen en uit te voeren.

Inwoners geven echter aan dat zij overvraagd worden door de toenemende complexiteit en daardoor onvoldoende hun invloed kunnen laten gelden. Ook gemeenten ervaren vaak een tekort aan menskracht en kennis op dit dossier om bewoners hierin volledig te kunnen ondersteunen of ontzorgen. Dit knelpunt is niet alleen gesignaleerd binnen de bevingsgemeenten, maar in de volle breedte in de provincie Groningen. Binnen gemeenten en de provincie lopen daarom verschillende sporen om hier een werkwijze voor te ontwikkelen. Hier sluit NCG op aan.

Rol NCG

NCG pleegt, waar nodig in aanvulling op gemeente en provincie, een stimulerende en faciliterende inzet ten aanzien van burgerparticipatie.

Resultaten 2017

In het aardbevingsgebied zijn er georganiseerde bewoners die mee kunnen en willen praten over de ontwikkelingen in hun dorp of wijk. Zij zijn bereid en toegerust om projecten uit te denken, in te dienen en uit te voeren die bijdragen aan de leefbaarheid.

Activiteiten 2017

- Ondersteunen van (actieve) bewoners, die bereid zijn een bijdrage te leveren, zowel georganiseerd als ongeorganiseerd.
- Bijdragen aan mede mogelijk maken van burger- en overheidsparticipatie en de inzet die daarop gepleegd wordt door gemeenten en provincie.
- Na het eerste kwartaal balans opmaken van de ontwikkelde activiteiten op het thema burger- en overheidsparticipatie.

Indien nodig een plan van aanpak maken voor de te zetten vervolgstappen. Dit plan van aanpak voorleggen aan de stuurgroep leefbaarheid medio 2017.

Voor het leefbaarheidsprogramma Kansrijk Groningen is in totaal € 60 miljoen beschikbaar gesteld in het bestuursakkoord. Dit is als volgt verdeeld over de programma's:

Regie NCG:

- Spoor 1 (gemeenten) € 15 miljoen
- Spoor 2 (regio: maatschappelijke organisaties)
 - Breedband € 5 miljoen
 - Lokale energietransitie € 5,15 miljoen
 - Dorpsvisies en landschap € 2,5 miljoen
 - Ongelabeld € 1,85 miljoen⁴²
- Spoor 3 (inwoners)
 - Loket leefbaarheid € 5,5 miljoen

Regie NAM:

- Spoor 2 (regio: maatschappelijke organisaties):
 - Elk dorp een duurzaam dak € 5 miljoen
 - Herbestemming cultureel erfgoed € 5 miljoen
- Spoor 3 (inwoners):
 - Regeling leefbaarheid en duurzaamheid € 15 miljoen

⁴² De Stuurgroep Leefbaarheid geeft nog advies over de bestemming van dit nog ongelabelde bedrag

“

Heel Den Andel picknickt en tuiniert straks samen

Als het aan een groep bewoners van Den Andel ligt, heeft hun dorp over een paar jaar een kloppend groen hart. Een ecologische tuin; op basis van de permacultuurprincipes - zorg voor de aarde, zorg voor de mensen, en de overvloed wordt gedeeld.

Met een boomgaard, bloementuin, groentetuin, picknickbankjes, een vuurplaats en een slingerpad erdoor. Waar de dorpingen elkaar kunnen ontmoeten, samen werken en samen spelen.

Ze dachten al tijden na over een nieuwe invulling van het voetbalveld. Sinds de school verdween uit het dorp wordt dat veld niet meer gebruikt, en met de school verdween ook een plek om elkaar tegen te komen in het lintdorp. Toen ze hoorden van het Kansrijk Groningen programma 'Dorpsvisies en landschap' voor versterking van de leefbaarheid in het aardbevingsgebied stuurden ze een aanvraag

in, en met succes: ze kregen 65.000 euro voor hun plannen met het voetbalveld. Het slingerpad door de aanstaande tuin is al aangelegd - compleet toegankelijk, want dat is de bedoeling: de tuin is voor iedereen. Het land is omgeploegd en stukken zijn ingezaaid met wilde bloemen. De vuurplaats en picknickplek is alvast bepaald en provisorisch ingericht, maar de echte invulling komt nog.

Het groene hart wordt nadrukkelijk geen park, zegt dorping Eefke Bosman. 'Dat klinkt zo aangelegd. Het moet juist steeds in ontwikkeling zijn, een plek waar je op ideeën komt en die ook kunt uitvoeren.' In de toekomst willen ze ook wel meer verbindingen, meer in- en uitgangen, om het echt nog centraler te maken. 'Er is nu al veel gebeurd met en door mensen uit het dorp, alleen al het proces zorgt voor binding. Hopelijk hebben we straks een tuin waar de kinderen van nu over een paar decennia ook komen met hun eigen kinderen.'

6 Wat is er nodig: Instrumentarium

Soms zijn er extra kosten om een te bouwen woning of gebouw te laten voldoen aan de nieuwe veiligheidsnorm op basis van de NPR. Soms is het nodig om woningen op te kopen, bijvoorbeeld bij knelpunten of in die gevallen waarin de kosten van versterken de economische waarde of de totale nieuwbouwkosten van de woning overstijgen. In een aantal gevallen kan achterstallig onderhoud een effectieve versterkingsaanpak in de weg staan. Het is daarom van belang dat er instrumenten beschikbaar zijn waar eigenaren in die gevallen een beroep op kunnen doen.

6.1 Doelstelling en overzicht

Doelstelling Instrumentarium

Instellen van heldere regelingen voor eigenaren, bewoners en gebruikers en zorgen voor een snelle afhandeling.

Hieronder volgt een overzicht van de regelingen voor eigenaren, bewoners en gebruikers.

Koop bij knelpunten en ondersteuning bij moeizame verkoop (pilot Koopinstrument)

NCG constateert dat er een groep bewoners bestaat die het, door overlast van aardbevingen in combinatie met een moeizaam functionerende woningmarkt, niet lukt hun woning te verkopen. Bewoners geven aan het gevoel te hebben 'gevangen' te zitten in hun eigen huis en daarin geen uitweg te zien. Primair is een woningeigenaar zelf verantwoordelijk voor het bezit van de woning en de verkoop. Door de aardbevingen kan het echter zijn dat extra ondersteuning gewenst en nodig is om het verkoopproces soepeler te laten verlopen. Er is een pilot voor het opkopen van woningen gestart in 2016.

Voorwaarden voor deelname aan de pilot Koopinstrument waren:

1. De woning van de eigenaar-bewoner ligt in het 0.2 pga-gebied.
2. De woning staat een aaneengesloten periode van minimaal 12 maanden aantoonbaar openbaar en tegen een reële vraagprijs te koop (vanaf aanmeldingsdatum).
3. Er is sprake van een onderbouwde verhuisnoodzaak zoals:
 - o Familiegerelateerde omstandigheden, bijvoorbeeld scheiding, overlijden, ontslag, financiële problemen of psychische problemen door aardbevingen (voor zover niet vallend onder de Commissie Bijzonder Situaties);
 - o Werk elders of noodzaak om kleiner te gaan wonen, bijvoorbeeld een indicatie voor opname in verzorgingshuis of medische omstandigheden.

Vastgoedgerichte koop

In het kader van de versterkingsopgave ontwikkelt NCG de komende periode nadere kaders voor eigenaren-bewoners die met een dusdanig grote versterking geconfronteerd worden dat deze niet meer in verhouding staat tot de waarde van de woning. In een dergelijke situatie is de afweging sloop/nieuwbouw aan de orde.

In aansluiting hierop gaat NCG gemeenten stimuleren hun taken en verantwoordelijkheden op het gebied van bouw en woningtoezicht op te pakken. Zodanig dat in beeld kan worden gebracht welke woningen niet voldoen aan de veiligheidsnorm 10^{-4} . Zodra hiervoor een goede methodiek beschikbaar is, kan ook voor deze woningen het instrument van koop worden ingezet. Als de woning om bouwkundige redenen aan het bestand onttrokken kan en moet worden, is het

uitgangspunt dat bij sloop of nieuwbouw de bewoner geen aanvullende kosten heeft voor de nieuwbouw van een vergelijkbare woning.

Woonbedrijf

Om de versterkingsopgave met vaart tot uitvoering te kunnen brengen, zijn er instrumenten nodig in de vorm van regelingen en organisatie. Tijdelijke huisvesting en de mogelijkheid tot opkoop van woningen is een randvoorwaarde. Hiermee ontstaat de noodzaak tot oprichting van een organisatie: het woonbedrijf. Een woonbedrijf zal niet enkel invulling geven aan het beheer van opgekochte woningen, het krijgt vanuit de behoefte en vraagstelling een bredere doelstelling.

NCG neemt het initiatief om een regionaal woonbedrijf te ontwikkelen. Hierin worden vastgoedgerelateerde activiteiten ondergebracht, zoals het opkopen, beheren, verhuren en/of slopen van panden. Ook de opgekochte woningen vanuit het koopinstrument worden door het woonbedrijf beheerd.

De eerste indicaties uit de inspecties en engineering geven aan dat de versterkingsoperatie een omvangrijke operatie wordt ten aanzien van onder andere huizen, scholen en zorggebouwen. Daarnaast is het zoeken naar synergie met vraagstukken zoals krimp, leefbaarheid en ruimtelijke ordening noodzakelijk.

Waardevermeerdering bij schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning)

Bij de totstandkoming van het MJP heeft de regio uitgesproken de beëindiging van de oude waardevermeerderingsregeling niet te steunen. Met de motie Bosman c.s. (TK 33 529, nr. 242) heeft de Kamer verzocht om met een voorstel te komen voor behoud van de waardevermeerderingsregeling in de oude vorm of een vergelijkbare regeling te ontwikkelen. Het kabinet heeft een bedrag van € 165 miljoen beschikbaar gesteld voor de combinatie van verduurzaming bij versterking en bij herstel van schade. Gelijktijdig heeft de minister van EZ de NCG verzocht om samen met de regio tot een uitwerking te komen over de specifieke wijze waarop het budget voor dit doeleinde kan worden ingezet.

Op basis van dit overleg heeft NCG op 7 oktober 2016 een brief aan de minister van EZ gericht met zijn advies over de nieuwe regeling waardevermeerdering. De standpunten van de stuurgroepen gehoord hebbend, heeft NCG geadviseerd de nieuwe regeling in te vullen in lijn met de oude regeling. Dit betekent een éénmalige uitkering van € 4.000,- bij minimaal €1.000,- schade ongeacht de locatie.

De minister van EZ heeft dit advies op 22 november 2016 overgenomen.

Wijzigingen ten opzichte van de oude regeling:

- Waardevermeerdering bij koop wordt niet meer opgenomen
- Waardevermeerdering bij versterking wordt via een aparte regeling verduurzaming bij versterking ingevuld.

“

Een grote zet naar ‘nul op de meter’

Toen Steven Roberts uit Den Andel hoorde over de tijdelijke waardevermeerderingsregel, zag hij zijn kans schoon. Eigenaren met erkende schade van minstens 1000 euro, of met een nog niet erkende schade, konden zich melden met een idee voor energiebesparende of -opwekkende maatregelen. Ze maakten kans op maximaal 4000 euro per huishouden. Roberts had wel een idee.

Zo'n twintig jaar geleden kocht hij zijn huis, dat onbewoonbaar was. Net zo lang is hij ook al aan het her- en verbouwen.

‘De afgelopen jaren hebben we hard gewerkt aan de verduurzaming van ons huis’, vertelt hij. ‘We hebben de vloer geïsoleerd, de aanbouw, spouwmuur, overal nieuwe ramen ingezet. Door het hele huis hebben we LED-lampen opgehangen. Dat scheelt al duizenden euro's per jaar. Maar onze cv-ketel uit 1985 was een enorme energieslurper. Als die aan staat, vreet hij vijf kuub gas per uur.

Een nieuwe ketel kost 8000 euro. Dat kunnen wij, beiden kunstenaar, niet zo maar ophoesten. We hebben geprobeerd te sparen, maar er komt altijd wel iets tussen.’

De subsidie bood mogelijkheden, en Roberts aarzelde geen moment. En met succes. ‘We hebben de volledige 4000 euro gekregen, een flinke tegemoetkoming voor een nieuwe ketel. De rest hebben we zelf bijgelegd. Deze ketel is veel sneller warm dan de oude, en verbruikt veel minder gas. Per jaar zullen we zo zeker zo'n duizend euro besparen. Dit is een enorme toevoeging, want het huis wordt hiermee veel aantrekkelijker voor een eventuele volgende bewoner. Zonnepanelen zijn het volgende project. Uiteindelijk hopen we helemaal energieneutraal te worden - best bijzonder voor een huis van 1500 vierkante meter.’

Verduurzaming bij versterking

In het MJP 2016-2020 is uitgegaan van een nieuw instrument voor verduurzaming gekoppeld aan versterking. Uitgangspunt hierbij is dat woningeigenaren, die overlast ervaren bij versterking van hun woning, een vergoeding kunnen aanvragen voor verduurzamingsmaatregelen. Dit zijn bijvoorbeeld maatregelen voor energiebesparende voorzieningen en decentrale energieopwekking.

Voor de versterking wordt uitgegaan van een vergelijkbaar model voor de particuliere sector (eigenaar/bewoner) als voor de corporatiewoningen (ingrijpende renovatie, subsidies en een bijdrage van de huurder). Bij de bijdrage is het uitgangspunt een redelijke terugverdientijd die kan worden betaald uit de besparing op de energierekening van de woningeigenaar. Een belangrijk vertrekpunt bij de regeling Verduurzaming bij versterking, is de gelijktijdige inzet van de regeling bij de versterkingsopgave, zodat koppelkansen optimaal ingezet kunnen worden. Aanvullend en passend bij de versterkingsmaatregelen die gaan plaatsvinden. NCG streeft naar verbetering van de energieprestatie tot Nul-op-de-Meter (NoM) voor zover dit proportioneel is in relatie tot de versterkingsopgave bij de te versterken woningen. NCG gaat uit van een regeling vergelijkbaar met die voor de corporatiewoningen en hanteert daarom de volgende uitgangspunten:

- Subsidie van maximaal € 4.000,-.
- Aanvullende subsidies BZK/EZ .
- Een eigen bijdrage eigenaren-bewoners, eventueel te lenen via het Nationaal Energiebesparingsfonds.

Instrument voor Achterstallig onderhoud/ Fonds Woningonderhoud & Aardbevingen

In het aanvullende bestuursakkoord wordt gesproken over een in te richten fonds voor het aanpakken van achterstallig onderhoud dat schadeherstel of een preventieve versterkingsopgave kan belemmeren. Hiermee kunnen eigenaren-bewoners laagdrempelig lenen om dit achterstallig onderhoud betaalbaar te financieren. Dit naast herstel van schade of het preventief versterken, dat voor rekening van NAM komt.

Het doel van het fonds is om door middel van 'zachte financiering' de woningeigenaren in het aardbevingsgebied te stimuleren achterstallig onderhoud aan de woningen aan te (laten) pakken. Uitgangspunt is daarbij dat de bewoner centraal staat. De afweging of het fonds kan worden ingezet, is maatwerk en vindt plaats in overleg tussen NCG en de eigenaar van de woning.

Om te beoordelen of het fonds aantrekkelijk is voor woningeigenaren wordt het fonds in eerste instantie voor aanvragen opengesteld tot 1 januari 2018.

Voor de daadwerkelijke inzet van het fonds moeten de direct betrokken partijen (bewoner, NCG, maar ook CVW en eventueel nog de gemeenten) tot een gedeeld beeld komen voor de onderstaande punten:

1. Staat het achterstallig onderhoud en bijbehorende constructieve gebrek het schadeherstel en de eventuele versterking in de weg?
2. Is er alleen een privaatrechtelijke relatie tussen NAM en de woningeigenaar (bevingsschade en achterstallig onderhoud zonder overtreding van de veiligheidsnormen) of is er potentieel ook een publiekrechtelijke component als de veiligheidsnormen (NEN8700) wel in het geding zijn?
3. Is er in het concrete geval een relatie met het herstel van schade en versterking en overige beleidsdoelen van de lokale en regionale overheden, bijvoorbeeld voor bevolkingskrimp, leefbaarheid, behoud erfgoed, versterken ruimtelijke kwaliteit en energiebesparing?

4. De impact op de sociale leefsituatie van het betreffende huishouden en zijn omgeving.
5. De financiële draagkracht van het betreffende huishouden.

De beantwoording van de laatste drie vragen bevinden zich in een breder publiek domein. Afhankelijk van de beantwoording, komt de inzet van dit financieel instrument in beeld om de eigenaar te helpen met de realisatie van het deel van de opgave dat in redelijkheid bij deze eigenaar ligt. Uiteindelijk is het altijd de bewoner zelf die, na bereikte overeenstemming over de benodigde inzet, besluit om tot een daadwerkelijke aanvraag voor een bijdrage uit het fonds over te gaan.

Instrument ten behoeve van nieuwbouw

Kaders voor herijking van de Nieuwbouwregeling.

NAM en NCG erkennen:

1. Dat redelijke meerkosten bij nieuwbouwprojecten, die voortkomen uit het toepassen van de (ten tijde van de start van het project) geldende Nederlandse Praktijk Richtlijn (NPR) in het in de NPR geformuleerde toepassingsgebied, vergoed worden door NAM.
2. Voorwaarde voor het onder punt 1 genoemde is dat alle partijen (NCG, Gemeenten, NAM) overeenkomen dat:
 - a. Binnen de 0,1g PGA-contour (uit de NPR) meerkosten door NAM worden vergoed indien (particuliere) opdrachtgevers wensen dat hun project aardbevingsbestendig wordt gemaakt op basis van de meest recent vastgestelde NPR (op 1 november 2016 is dit de NPR 9998:2015). NAM betaalt een vergoeding conform huidige regeling, met eventuele aanpassingen aan de hand van de in dit document beschreven kaders.
 - b. Voor alle partijen het uitgangspunt is dat tussen de 0,04g en 0,1g PGA-contour (uit de NPR) achteraf wordt versterkt, aan de hand van de versterkingsprioritering van de NCG op basis van de dan vigerende regelgeving en meest recent vastgestelde NPR (op 1 november 2016 is dit de NPR 9998:2015). Dit zal per geval schriftelijk worden vastgelegd tussen NAM en opdrachtgever. In alleen die gevallen waarin de opdrachtgevers wensen dat gebouwen aardbevingsbestendig worden gemaakt ten tijde van de bouw kan, uitgaande van een integraal ontwerp (integratie in het ontwerpproces vanaf het start ontwerp) een beroep worden gedaan op het gestelde onder a.
3. Voor het gehele gebied (tot aan de in de NPR geformuleerde 0,04g PGA-contour) geldt dat:
 - a. Van (particuliere) opdrachtgevers wordt verwacht dat zij schadebeperkend handelen en uitgaan van een ontwerp met redelijke meerkosten. De ontwerpverantwoordelijkheid en de ontwerpkeuzes binnen het stedenbouwkundig beleid liggen bij de opdrachtgever.
 - b. Van gemeentelijk stedenbouwkundig- en / of welstandsbeleid wordt verwacht dat rekenschap wordt gegeven van het risico op seismiciteit. Het gemeentebestuur stelt het stedenbouwkundig beleid vast dat bepalend is voor de vormgeving van gebouwen.
 - c. In het geval gemeentelijk stedenbouwkundig- en/of welstandsbeleid een significante invloed heeft op de versterkingskosten, per project een gesprek plaatsvindt met het betreffende bevoegde gezag en de initiatiefnemer om hier in redelijkheid naar te kijken.

Partijen hebben ingestemd met:

4. Het verhogen van de percentuele Slimmer-ontwerpenregeling⁴³, waarbij:
 - a. het streven is om het overgrote deel van de aanvragen in de categorie slimmer ontwerpen te krijgen;
 - b. de percentages in de Slimmer-ontwerpenregeling zodanig worden aangepast dat de kosten beter in overeenstemming komen met de in werkelijkheid geconstateerde meerkosten, maar er ook een prikkel voor partijen is om innovatiever te ontwerpen;
 - c. de percentages regelmatig geëvalueerd worden;
 - d. NCG wordt betrokken bij evaluatie, maar NAM de uiteindelijke percentages vaststelt.

5. De nieuwbouwinnovatieregeling doorgang vindt, waarbij:
 - a. er een grotere focus op implementatie en monitoring komt, omdat toepassing achterblijft;
 - b. overlap met BuildinG wordt onderzocht en geadresseerd;
 - c. aanpassingen in overleg met NCG en de partners van de regeling (EPI-kenniscentrum, gemeente Loppersum en Economic Board) worden gemaakt.

6. Er voor bepaalde gevallen die zich daarvoor lenen een arbitragemogelijkheid komt, indien beide partijen dit wensen, voor de nieuwbouwingeregeling om geschillen op te lossen, bijvoorbeeld ter voorkoming van een gang naar de rechter, waarbij:
 - a. het, gezien de kosten en bewerkelijkheid van arbitrage, beperkt wordt tot materiële geschillen met professionele partijen bij de redelijke-meerkostenregeling;
 - b. het arbitragetraject zoveel mogelijk wordt aangesloten bij bestaande instituten/regelingen, bijvoorbeeld onder NAI-arbitrage of arbitrage voor de bouw;
 - c. te allen tijde voor particuliere opdrachtgevers de mogelijkheid behouden blijft om op juridische basis naar de (kanton)rechter te stappen.

7. Voor het lange termijn commitment en rol NAM/NCG:
 - a. de regeling wordt voortgezet voor twee jaar na in werking treden van de herijkte regeling;
 - b. NAM en NCG overleggen over details herijking, en een jaar na inwerking treden van de herijkte regeling over het vervolg;
 - c. NCG in overleg gaat met stuurgroepen over herijking.

Rechtsbijstandverzekering

In Groningen zijn ten aanzien van rechtsbijstand dezelfde voorzieningen beschikbaar als in andere delen van Nederland. In aanvulling daarop kunnen Groningers geschillen over de schadeafhandeling sinds 1 mei 2016 kosteloos voorleggen aan de Arbitrer Bodembeweging. In geval van zeer schrijnende situaties waar snel een oplossing voor nodig is, kunnen zaken worden voorgelegd aan de Commissie Bijzondere Situaties. Ook kunnen gedupeerden met klachten over lopende schadeafhandelingsprocedures zich wenden tot de Onafhankelijke Raadsman.

⁴³ De Slimmer-ontwerpenregeling is geschikt voor opdrachtgevers die de uitgangspunten van het ontwerp kunnen beïnvloeden. Als u de extra eisen integraal en efficiënt meeneemt in het ontwerp kan het zo zijn dat u geld van de bijdrage overhoudt. Dit kan gezien worden als beloning voor het zo slim mogelijk ontwerpen van de bevingsbestendiger nieuwbouw.

Naast de mogelijkheid om een verzekering voor rechtsbijstand af te sluiten, bestaat voor minder vermogenden het landelijke stelsel voor gesubsidieerde rechtsbijstand. Vanuit de vraagstelling en het vermoeden van rechtsongelijkheid voor bewoners in het aardbevingsgebied heeft NCG nader onderzoek gedaan. Hieruit blijkt dat het voor bewoners van het aardbevingsgebied mogelijk is bij meerdere verzekeraars een rechtsbijstandverzekering af te sluiten. Hieronder valt ook de verzekering voor juridische procedures ten gevolge van schade door bodembeweging. Er blijkt geen uitzondering te worden gemaakt voor aanvragers in het aardbevingsgebied ten aanzien van andere gebieden in Nederland.

Wel is hierbij een algemeen verzekeringsprincipe van toepassing: men kan geen verzekering afsluiten voor een voorval als het voorval al heeft plaatsgevonden. Concreet geven de verzekeraars aan dat rechtshulp voor geschillen, waar de desbetreffende schade al is opgetreden, wordt uitgesloten. Dit is niet een voorwaarde enkel voor de aardbevingsvraagstukken. Het is een verzekeringsprincipe dat van toepassing is op alle soorten geschillen, ongeacht de woonplaats van de verzekerde. Het Verbond van Verzekeraars heeft deze bevindingen bevestigd tijdens een gesprek met NCG.

6.2

Belangrijkste ontwikkelingen in 2016

- De pilot Koopinstrument is in mei 2016 gestart. In juli 2016 zijn er op basis van de voorwaarden 55 woningen geselecteerd. Deze woningen zijn in augustus getaxeerd. In oktober hebben de eerste woningeigenaren de voorlopige koopovereenkomst toegestuurd gekregen.
- Het onderzoek, de evaluatie en het voorstel voor de opzet van een woonbedrijf zijn afgerond. De noodzaak van een woonbedrijf is onderkend. Er is helderheid over de kaders en de verdere invulling.
- In de voorjaarsnota is € 165 miljoen beschikbaar gesteld voor de combinatie van verduurzaming bij versterking en bij herstel van schade. Van de € 165 miljoen is:
 - € 40 miljoen beschikbaar voor de nieuwe regeling Verduurzaming bij versterking. Publicatie van deze nieuwe regeling is voorzien in het tweede kwartaal van 2017, waarna de regeling in uitvoering wordt genomen;
 - € 23,5 miljoen voor verduurzaming bij versterking in het scholenprogramma;
 - € 12,35 miljoen voor de overschrijding van het subsidieplafond van de oude provinciale waardevermeerderingsregeling;
 - € 89,1 miljoen voor de nieuwe waardevermeerderingsregeling (inclusief uitvoeringskosten). De regeling is van kracht voor schadegevallen vanaf 1 januari 2016. Hiermee sluit de regeling aan op de oude regeling. Niet afgehandelde schades, die voor 31 januari 2016 zijn gemeld maar niet voor 1 juli 2016 een rapport hebben ontvangen, kunnen ook gebruik maken van de nieuwe regeling.
- NCG heeft overeenstemming bereikt met NAM over de inhoudelijke contouren van het Fonds Woningonderhoud & Aardbevingen en de financiering. De NCG-bijdrage is € 4 miljoen en de bijdrage van NAM € 6 miljoen. De procedure is in gang gezet om het financiële beheer voor het Fonds Woningonderhoud & Aardbevingen aan te besteden.
- Er is nader onderzoek gedaan door NCG naar het vermoeden van rechtsongelijkheid voor bewoners in het aardbevingsgebied inzake de rechtsbijstandverzekering zoals in het voorgaande beschreven is.

6.3 **Wat gaat NCG doen in 2017?**

Rol NCG

- NCG zet zich in voor het opstellen en instellen voor heldere regelingen.
- NCG voert regie op het proces van evaluatie van de pilot Koopinstrument, bewaakt de objectiviteit en de voortgang.
- Faciliteren van en regievoering op de oprichting van een woonbedrijf. Faciliteren en inrichten van de organisatie en bepalen van de randvoorwaarden. Bewaken van het uitvoeren, evalueren en optimaliseren van de inzet van het woonbedrijf.
- NCG ziet toe op de uitvoering van de regeling Waardevermeerdering en rapporteert hierover in zijn kwartaalrapportage.
- NCG gaat een coördinerende rol vervullen bij de aanvraag van aanvullende subsidies voor energiebesparende maatregelen vanuit het ministerie van BZK en energieopwekkende maatregelen vanuit het ministerie van EZ. Aanvullend op de regeling Verduurzaming bij versterking.
- NCG is opdrachtgever en eigenaar van het Fonds Woningonderhoud & Aardbevingen en voert daarop regie.

Resultaten 2017

- Koopinstrument: de 55 woningen zijn opgekocht. In de tussenliggende periode heeft de bewoner de mogelijkheid zijn woning alsnog zelf te verkopen. Hoeveel woningen daadwerkelijk worden aangekocht is in het voorjaar van 2017 bekend.
- Er is invulling gegeven aan de vraag of en op welke wijze vervolg op de pilot Koopinstrument gaat komen.
- Er is een woonbedrijf in werking.
- De regeling Waardevermeerdering ter compensatie van aardbevings schade is in werking.
- De regeling Verduurzaming bij versterking is operationeel.
- (Start) pilot en eerste evaluatie Fonds Woningonderhoud & Aardbevingen.
- Alles in acht nemend ziet NCG op dit moment geen noodzaak om een aanvullende voorziening voor rechtsbijstand in te richten. Wel gaat NCG de ontwikkelingen volgen. Mocht in de toekomst blijken dat deze situatie verandert en aantoonbaar buitenproportionele voorwaarden worden gesteld door verzekeraars voor bewoners in het aardbevingsgebied, dan onderneemt NCG gepaste actie.

Activiteiten 2017

Pilot Koopinstrument

- Aankoop van woningen in het aardbevingsgebied en evaluatie van de pilot Koopinstrument. De verantwoording en de evaluatie worden vervolgens besproken met de maatschappelijke en bestuurlijke stuurgroepen.
- Bewaken van en actief acteren bij leegstand van de aangekochte woningen.

Woonbedrijf

- Uitvoering geven aan de oprichtingsprocedure. De hele procedure duurt naar verwachting zes maanden.
- Het voorzien in wisselwoningen voor de versterkingsopgave inclusief het opkopen van woningen ten behoeve van wisselwoningen.
- Het opkopen van woningen waar versterken duurder is dan de marktwaarde van de woning.
- Het opkopen en beheren van woningen bij economische en sociaal-maatschappelijke knelpunten.

- Het opkopen en beheren van woningen bij het oplossen van complexe schadegevallen.
- Het beheer, de verkoop, dan wel sloop van de opgekochte woningen in afstemming met gemeenten en provincie.

De taken en inzet van het Woonbedrijf zullen tussentijds worden geëvalueerd.

Waardevermeerdering bij schade door bodembeweging (als gevolg van de gaswinning)

Openstelling nieuwe regeling:

- De nieuwe regeling treedt in werking voor schadegevallen vanaf 1 januari 2016 en gaat uit van een eenmalige compensatie bij schade.
- Dit betekent dat indien onder de oude regeling het subsidiebedrag van € 4.000,- nog niet volledig was genoten er geen aanvullende aanvraag kan worden gedaan.
- De groep van max. "6800" gevallen uit de oude regeling kunnen onverkort gebruik maken van de nieuwe regeling, dit gezien de beperkte verschillen ten opzichte van de oude regeling.

Verduurzamingsmaatregelen nieuwe regeling

- In de nieuwe regeling wordt de lijst van de verduurzamingsmaatregelen uit de oude regeling opgenomen.
- De lijst wordt uitgebreid met de mogelijkheid tot de deelname aan een lokaal energieproject, ook de kleine windmolen⁴⁴ voor lokale opwekking wordt hieraan toegevoegd.

Uitwerking naar rijksregeling

- De nieuwe regeling wordt uitgewerkt op basis van het kader dat van kracht is voor rijksregelgeving.
- Om administratieve lasten te beperken wordt een vereenvoudiging van de aanvraagprocedure overwogen.

Uitvoerder

- De beoogde uitvoerder van de regeling is het Samenwerkingsverband Noord Nederland (SNN).

Planning

- NCG is eind november het formele overleg met SNN gestart om te komen tot de uitvoering van de nieuwe regeling.
- Begin 2017 wordt de regeling (inclusief de bijhorende documenten) ter besluitvorming aan de minister van EZ aangeboden, waarna de regeling wordt gepubliceerd in de Staatscourant.
- Uitgangspunt is dat de nieuwe regeling uiterlijk het eerste kwartaal van 2017 in werking treedt, voor schadegevallen vanaf 1 januari 2016.

Verduurzaming bij versterking

- De regeling voor verduurzaming wordt verder uitgewerkt en ingevoerd. In het voorjaar van 2017 wordt de regeling gepubliceerd en in uitvoering gebracht.

Instrument voor Achterstallig onderhoud/ Fonds Woningonderhoud & Aardbevingen

- In het voorjaar van 2017 wordt de aanbesteding gegund en het contract met de fondsbeheerder afgesloten. Het fonds wordt vervolgens geoperationaliseerd in de werkwijze van NCG.

⁴⁴ Zie het bepaalde in *Omgevingsvisie provincie Groningen 2016-2020, Hoofdstuk 13.2.3.4 Windturbines onder de 15 meter.*

- In de pilotfase zullen de ervaringen in de praktijk nauw gevolgd worden door NCG voor tijdige besluitvorming over een vervolg. Uit de evaluatie zal onder meer blijken in hoeverre het fonds voldoende aantrekkelijk is voor bewoners voor daadwerkelijk gebruik.

Instrument ten behoeve van nieuwbouw

De regeling wordt voortgezet voor twee jaar na in werking treden van de herijkte regeling.

Rechtsbijstandverzekering

- Nader communiceren betreffende de eigen verantwoordelijkheid van iedere burger voor het afsluiten van verzekeringen. Wijzen op de eigen keuze en initiatief voor het sluiten van een rechtsbijstandverzekering.

“

‘We zouden iederéén moeten kunnen helpen’

In de proef ‘Koopinstrument’ selecteerde de Nationaal Coördinator Groningen (NCG) 55 moeilijk verkoopbare woningen in het hart van het beefgebied voor opkoop. De NAM stelde hiervoor 10 miljoen euro beschikbaar. Van de 179 huishoudens die zich aanmeldden voldeden er 117 aan de voorwaarden. Twee van de 55 geselecteerde huizen zijn alsnog verkocht. Makelaar Albrechtus Tebbens Toringa zit in de adviescommissie.

‘Als makelaar ken je de echte ins en outs van het verkoopproces. Hoe pak je het aan, wat doe je met het pand, welke doelgroep bied je het aan? Dat soort vragen. Daar komt de makelaar bij kijken. In die zin heb ik, als makelaar in het gebied, denk ik wel een mooie bijdrage kunnen leveren.’

‘Wat mij opvalt is dat er een grote groep mensen is met echt grote problemen’, zegt hij. ‘Een onverkoopbaar huis én andere factoren, zoals een echtscheiding, een indicatie voor een verpleegte-huis, een baan elders in het land, of psychische spanningen. Mensen die echt wanhopig zijn en hun huis niet kwijt kunnen.’

Die combinatie van factoren was ook het criterium om voor de opkoopregeling in aanmerking te komen. Hoeveel mensen zouden reageren was onvoorspelbaar, en er moest uiteindelijk gelooft worden. ‘Het is prachtig dat we die 55 huishoudens kunnen helpen, maar tegelijk frustrereert het dat je er zo nog veel meer níet kunt helpen. Dat zou anders moeten. Bovendien vind ik dat er goed gekeken moet worden naar de compensatie - 95% van de taxatiewaarde. Waarom niet gewoon het hele bedrag?’

En, zegt hij, er moet nu goed worden nagedacht over wat er met de 55 woningen moet gebeuren. ‘Je kunt ze niet dichttimmeren en laten verpauperen, want dan krijg je rotte kiezen in het dorpsaanzicht. Misschien kunnen ze een rol spelen als wisselwoning voor als mensen tijdelijk uit hun huis moeten. Hoe dan ook, er moet een plan voor komen.’ De NCG gaat daarvoor een woonbedrijf oprichten.

6.4 **Ruimtelijke Kwaliteit**

6.4.1 *Doelstelling en kaders*

Behouden van het Groningse erfgoed, de landschappelijke kwaliteit en de gebiedsidentiteit.

6.4.2 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Er moet voorkomen worden dat er geïnvesteerd wordt in het versterken van woningen die op termijn overbodig zijn. Tegelijkertijd moet de gebiedsgerichte aanpak als waarborg gelden voor het behoud en de versterking van de cultuurhistorische waarden, de ruimtelijke kwaliteiten en identiteiten. Bij de herstructurering of transformatie-opgaven van gebieden en gebouwen (waaronder stroomversnelling, Nul-op-de-Meter) dient voldoende en adequate landschappelijke, stedenbouwkundige, respectievelijk architectonische ontwerpdeskundigheid te worden ingeschakeld. Hier ligt primair de taak voor gemeenten en provincie. Hierin kan worden ondersteund door NCG en eventuele overige betrokkenen.

NCG overweegt daarom het instellen van een onafhankelijk en overkoepelend kwaliteitsteam gekoppeld aan de gebiedsgerichte opgave. Daartoe worden verkennende gesprekken gestart met Rijksbouwmeester, provinciaal Bouwheerschap, Stadsbouwmeester en Libau.

Rol NCG

Om de juiste beleidskeuzes en afwegingen te kunnen maken, is het van belang dat – voor zover nog niet voorzien – provincie en gemeenten een ruimtelijke onderlegger en kaders stellen. NCG en provincie Groningen nemen het initiatief om hiervoor de krachten te bundelen met de gemeenten.

Resultaten 2017

- Versnelling in het opzetten van de ruimtelijke kaders en onderleggers.
- Het afwegingskader van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wordt in het eerste kwartaal van 2017 opgeleverd waarna gemeenten afwegen of ze dit willen benutten.
- Operationeel kwaliteitsteam ingesteld ten behoeve van gebiedsgericht werken.

Activiteiten 2017

- Verstrekken vouchers (zie Cultureel Erfgoed paragraaf 3.11.3.5).
- Toepassen (nog te ontwikkelen) gemeentelijk beleid om de ruimtelijke kwaliteit in de versterkingsopgave te waarborgen.
- Instellen van een kwaliteitsteam ten behoeve van gebiedsgericht werken.

6.5 **Vergunning, Toezicht en Handhaving (VTH)**

Gemeenten spelen een cruciale rol in de versterkingsopgave van woningen en schadeherstel. Zij beheren de ruimtelijke kwaliteit van de kernen en het buitengebied. De gemeenten leggen de ruimtelijke kwaliteit vast in kaders en verordeningen, zoals bestemmingsplannen en welstandsnota's. De Wet Algemene bepalingen Omgevingsrecht (WABO), de Woningwet, het Bouwbesluit en de Wet ruimtelijke Ordening (Wro) geven de gemeenten wettelijke kaders om deze ruimtelijke kwaliteit te beheren. Zij doen dat door vergunningen te verlenen, toezicht te houden op de naleving van de regels en daar waar nodig te handhaven.

Iedere gemeente heeft de discretionaire bevoegdheid om voor haar grondgebied de kaders en verordeningen op haar eigen manier in te vullen. Bij grootschalige versterking kan dat procedurele knelpunten opleveren, omdat de capaciteit zowel bij

de initiatiefnemer als bij de gemeenten snel te kort schiet. Om dat probleem te voorkomen hebben gemeenten in samenwerking met NCG voor de versterkingsopgave het instrument Compliance ontworpen.

Naast het stellen van regels voor nieuwbouw en verbouw hebben gemeenten ook een belangrijke rol in het toezicht op de bestaande bouw. Toezicht heeft zich de afgelopen decennia vooral toegespitst op nieuwbouw. De staat van de bestaande bebouwing is in Groningen echter van groot belang, aangezien dit de referentiesituatie is waarop schade moet worden hersteld of bouwkundig moet worden versterkt.

6.5.1 *Doelstelling en Kaders VTH (Vergunning, Toezicht en Handhaving)*

Doelstelling VTH

Stimuleren van een adequaat niveau van gemeentelijke handhaving⁴⁵ op de norm voor aardbevingsbestendigheid en de staat van de (gebouwde) omgeving.

Daarnaast staan de volgende uitgangspunten centraal:

- Het stimuleren van het harmoniseren van gemeentelijke kaders die een rol spelen bij vergunningverlening, toezicht en handhaving, en/of de gemeenschappelijke interpretatie van landelijke wet- en regelgeving.
- Het stimuleren van het werken volgens compliance management. Dat wil zeggen: het maken van afspraken – en vooral de borging van de naleving daarvan – tussen gemeenten en CVW over het standaardiseren van (versterkings)maatregelen.
- Het stimuleren van adequaat gemeentelijk toezicht en handhaving op de staat van de bestaande (gebouwde) omgeving.

Kaders om dit te realiseren

- Inzet op een doelmatig en snel proces van vergunningverlening.
- Gemeenten bekijken hoe zij bestaande instrumenten het beste kunnen gebruiken en wat zij aanvullend nodig hebben.
- Werkafspraken over welstandnota's tussen gemeenten en CVW, het vergunningsvrij stellen van specifieke zaken, het toepassen van 'kruimelgevallenlijst' en Compliance-management in combinatie met systeemtoezicht.
- Gemeenten hebben een gezamenlijke aanpak voor vergunningverlening en toezicht ontwikkeld.
- Gemeenten ontwikkelen een specifiek toezichtbeleid en een daarmee samenhangende toezicht- en handavingsstrategie, die moet leiden tot een uitvoeringsprogramma op de bestaande bouw.

Belangrijk is dat toename van het werkaanbod niet gaat leiden tot lange wachttijden voor bewoners en bedrijven en tot onnodig hoge kosten voor gemeenten en NAM. Daarom hebben tien gemeenten in het aardbevingsgebied, de provincie en NCG afgesproken een projectorganisatie in te richten om de VTH-taken zo effectief en efficiënt mogelijk uit te voeren. Deze projectorganisatie heet VTH Drieslag.

6.5.2 *Belangrijke ontwikkelingen 2016*

In 2016 hebben de aardbevingsgemeenten onder leiding van de stuurgroep VTH Drieslag vorm en inhoud gegeven aan de projectorganisatie VTH Drieslag.

⁴⁵ Zie Uitvoeringsstrategie voor VTH in de Drieslag Aardbevingen, 2015

Omdat het accent van de versterkingsopgave de komende jaren in het kerngebied ligt waar de meeste gemeenten hun VTH-taken hebben ondergebracht bij de Werkorganisatie DEAL-gemeenten (vanaf nu DEAL), is besloten de uitvoering van VTH Drieslag onder te brengen bij DEAL. Voor taken die vallen onder het zogenoemde 'basispakket van taken', zal VTH Drieslag in voorkomende gevallen een beroep doen op de Omgevingsdienst Groningen.

NCG faciliteert en ondersteunt de gemeenten en VTH Drieslag in de uitvoering van hun beleidstaken en uitvoeringstaken, zonder dat NCG daarin zelf een formele rol speelt. NCG gaat er wel vanuit dat de aardbevingsgemeenten en CVW – als zij zich committeren aan compliance - daar ook naar handelen, zodat (potentiële) procedurele knelpunten in de VTH-taakuitvoering zoveel mogelijk worden voorkomen.

6.5.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

NCG faciliteert en verbindt partijen (CVW en gemeenten) om tot gezamenlijke oplossingen te komen. NCG zet eigen en externe expertise in ten behoeve van de privaatrechtelijke en de publiekrechtelijke vraagstukken.

Resultaten 2017

- VTH Drieslag maakt met CVW generieke afspraken over:
 - De aanpak van kwetsbare gebouwoonderdelen, de versterking van de 375 corporatiewoningen (extensie 1a) en de versterkingsplannen uit de gebiedsgerichte aanpak.
 - Het (systeem)toezicht op de uitvoering van de werkzaamheden door CVW.
- Betere samenwerking tussen gemeenten, CVW en VTH Drieslag.

Activiteiten 2017

Voor 2017 voorziet NCG op dit moment voor VTH Drieslag de volgende projecten, die NCG volgens het model van compliance wil laten uitvoeren:

- Kwetsbare gebouwelementen. Het betreft hier onder meer schoorstenen en gevels die gevaar op kunnen leveren voor bewoners en passanten. In totaal betreft het ongeveer 2.000 gevallen. Het leveren van een bijdrage aan het maken van generieke afspraken over de wijze van versterking van gebouwen binnen de gebiedsgerichte projecten van de in de 1^e ronde aangewezen prioritaire gebieden, te weten Loppersum, 't Zandt, Ten Post, Overschild en Opwierde-Zuid in Appingedam.
- De versterking van 375 corporatiewoningen, bekend als extensie 1a.

In 2017 wordt de NPR 9998 toegepast voor nieuwbouw en aanpassing van bestaande bouw.

7 Onderzoeken

7.1 Kennisplatform en onderzoeken

7.1.1 Doelstelling en kaders

Doelstelling kennisplatform en onderzoeken

NCG heeft als taak om het onderzoek en de kennisontwikkeling gerelateerd aan aardbevingen en de ontwikkeling van een Kansrijk Groningen te coördineren. Dit door te bevorderen dat op gestructureerde wijze gewerkt en samengewerkt wordt aan onderzoeksthema's. Hiermee faciliteert NCG een verbeterd inzicht op de diverse thema's voor bewoners, maatschappelijke organisaties, overheden en professionele partijen.

7.1.2 *Wat is er al gebeurd in 2016?*

- NCG heeft het onderzoek van Arcadis dat de onderbouwing van de zogenaamde 'schadecontour' vormt, laten valideren door TU Delft.
- Verschillende onderzoeken van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) en TU Delft geven inzicht in de woningmarkt in het aardbevingsgebied, verkoopbaarheid en waardeontwikkeling van woningen en de woonbeleving van Groningers.
- In april 2016 is het eerste tussenrapport van het onderzoek Gronings Perspectief verschenen.
- In 2016 zijn de bestaande meetsystemen in en rondom het aardbevingsgebied in beeld gebracht en zijn samen met maatschappelijke organisaties uit de regio de relevante vragen en behoeften op gebied van meetsystemen in beeld gebracht.
- Voor de ontwikkeling van een kennisplatform bovengrond hebben partijen binnen het cluster Bouwen en Versterken inmiddels de samenwerking gezocht. Dit heeft in het najaar 2016 geleid tot eerste ideeën voor een programma van eisen voor een kennisplatform en kennisloket. Ook is eind 2016 een eerste (pilot-) kennistafel binnen dit kenniscluster georganiseerd.

7.1.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

- NCG ontwikkelt met de kennisplatforms een gezamenlijke kennisagenda die jaarlijks geactualiseerd wordt.
- NCG stimuleert en faciliteert daarmee de totstandkoming van kennisplatforms of een kennisloket op de clusters bouwen- en versterken en leefbaarheid, met daarin zowel diverse kennisaanbieders als diverse kennisvragers.
- NCG levert, samen met partijen uit de regio, kennisvragen richting het kennisprogramma Effecten Mijnbouw.
- NCG stimuleert en faciliteert actieve verspreiding van, en discussie over, kennis via het faciliteren van de kennisplatforms/kennisloket en een critical review (zie hoofdstuk critical review).
- NCG is opdrachtgever voor de onderzoeken binnen deze kennisagenda die samenvallen met haar eigen doelen en thema's.

Resultaten 2017

- Een actief kennisplatform Bouwen en Versterken, inclusief kennisloket
- Een actief kennisplatform Leefbaarheid
- Een jaarlijks overzicht van het kennisaanbod, kennisvragen en bijbehorende geactualiseerde kennisagenda
- Diverse onderzoeksopdrachten en oplevering van resultaten uit deze onderzoeken

Activiteiten 2017

Ontwikkeling kennisstructuur

- Samen met de partners binnen BuildinG en andere kennisinstellingen en maatschappelijke en bewonersorganisaties werkt NCG aan de ontwikkeling van een kennisplatform/kennisloket Bouwen en Versterken.
- Eerste stap daarin is het periodiek organiseren van kennistafels en de ontwikkeling van een kennisagenda.
- Daarnaast wordt via het kennisplatform Bouwen en Versterken een kennisloket ontwikkeld waarin beschikbare kennis wordt gebundeld, actief verspreid (via een digitaal platform, informatie-sessies) en bediscussieerd (relatie critical review).
- NCG stimuleert een samenwerking tussen onderzoeksinstituten binnen het cluster leefbaarheid/kansrijk (sociaal-economisch, psycho-sociaal, erfgoed, cultureel, etc.).
- NCG ondersteunt het kennisprogramma Effecten Mijnbouw door samen met het ministerie van EZ een kennistafel in de regio te organiseren om de kennisvragen in beeld te brengen en in te brengen in het kennisprogramma.
- NCG definieert eigen onderzoeksbehoeften binnen de voor NCG actuele en relevante thema's.

Ontwikkeling Kennisplatform

1. Ondergrond

Het ministerie van EZ werkt, samen met Staatstoezicht op de Mijnen aan een Kennisprogramma Effecten Mijnbouw. Dit programma heeft een bredere scope dan enkel gaswinning/bodembeweging (onder andere ook zout-, steenkool- en oliewinning, opslag en geothermie). In het programma worden de volgende elementen gedefinieerd:

- Het ontwikkelen van een onderzoeksprogramma effecten mijnbouw.
- Het ontwikkelen van een platform voor kennisuitwisseling effecten mijnbouw.
- Het instellen van een onafhankelijke wetenschappelijke adviescommissie kennisontwikkeling effecten mijnbouw⁴⁶.

Een onafhankelijke wetenschappelijke commissie is benoemd in het najaar van 2016. De eerste kennistafel vindt naar verwachting begin 2017 plaats en de opbouw van het kennisplatform de eerste helft van 2017. Afgesproken is dat NCG de kennisbehoefte vanuit de regio in kan brengen in het onderzoeksprogramma. Dit om de aansluiting tussen het onderzoeksprogramma en de partijen uit de regio te garanderen.

2. Bouwen en versterken

Doel van het kennisplatform Bouwen en Versterken is het in beeld brengen van het kennisaanbod, het duiden van beschikbare kennis, het met relevante partijen (kennisinstellingen en maatschappelijke en burgerorganisaties) in beeld brengen van de kennisvragen, het initiëren van nieuw onderzoek en het actief delen en

⁴⁶ Deze commissie wordt ingesteld door het ministerie van EZ

beschikbaar stellen van kennis op het gebied van aardbevingsbestendig bouwen en versterken. NCG heeft de partijen achter het BuildinG-initiatief (onder andere Hanzehogeschool, TNO, Bouwend Nederland, Economic Board Groningen) gevraagd om een visie op een dergelijk kennisplatform te formuleren.

Voor het kennisplatform wordt een visiedocument begin 2017 opgeleverd. Verdere ontwikkeling van het kennisplatform, de kennisagenda en het kennisloket vindt plaats in de eerste helft van 2017.

3. Leefbaarheid/Kansrijk

Voor het cluster leefbaarheid heeft NCG de RuG, de Hanzehogeschool en CMO-STAMM gevraagd in hoeverre zij mogelijkheden zien voor het, samen met andere relevante kennisinstellingen, ontwikkelen van een kennisplatform. Dit met de RuG als regie-instelling.

Verdere ontwikkeling van het kennisplatform, de kennisagenda en het kennisloket vindt plaats in de eerste helft van 2017.

Afzonderlijke onderzoeken

Op dit moment lopen de volgende onderzoeken of worden binnen afzienbare tijd gestart:

CBS Woningmarktontwikkelingen rondom het Groningenveld

Sinds 2015 heeft NCG het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) opdracht gegeven tot het onderzoeken van de ontwikkeling van de verkoopbaarheid en verkoopprijzen van woningen in het aardbevingsgebied. De woningmarkt in het aardbevingsgebied wordt hierin vergeleken met een referentiegebied, met name de periode vanaf medio 2012 (beving Huizinge). Het CBS heeft hiervoor in december 2015 en mei en oktober 2016 een rapport gepubliceerd.

Ook voor 2017 en 2018 wordt het CBS gevraagd de ontwikkeling van de verkoopbaarheid en verkoopprijzen van woningen in het aardbevingsgebied in beeld te brengen. Dit conform de aanpak als in 2015/2016 aangevuld met een aantal aanvullende analyses.

Evaluatie pilot Koopinstrument

Het OTB van de TU Delft zal een kwalitatief onderzoek doen naar de uitkomsten en uitvoering van de pilot Koopinstrument. Aanvullend zal het CBS in zijn rapporten in 2017 ook aandacht besteden aan de kwantitatieve gegevens over de pilot Koopinstrument.

Vervolg woningmarkt en leefbaarheidsonderzoek aardbevingsgebied Groningen

Er wordt gevraagd een vervolg te geven aan het eerdere onderzoek. Het gaat hierbij om de woonbeleving, verhuisgeneigdheid en het vertrouwen in de overheid.

Hiervoor zullen opnieuw bewonersbijeenkomsten gehouden worden. Het streven is de opdracht eind 2016 te verstrekken.

Regionale Marktindicator Groningen

Het OTB heeft in opdracht van de Vereniging Eigen Huis in 2004 de 'Eigen Huis Marktindicator' ontwikkeld, waarmee het vertrouwen onder woonconsumenten in de koopwoningmarkt kan worden gemeten. Deze monitor loopt in 2016 en 2017 door.

Gronings Perspectief

Eind 2015 heeft NCG opdracht gegeven aan de RuG, GGD Groningen en Afdeling Onderzoek & Statistiek van de gemeente Groningen om een onderzoek te starten naar het welzijn van bewoners in Groningen. Dit onderzoek moet inzicht geven in gevolgen van gaswinning op de ervaren veiligheid, risicoperceptie en het toekomstperspectief van de Groninger. Het onderzoek loopt van eind 2015 tot eind 2017.

Onderzoek oorzaken schade

Nadat medio 2016 validatie van het Arcadis-rapport over schade aan de randen van het bevingingsgebied heeft plaatsgevonden, heeft NCG eind 2016 aan de TU Delft opdracht gegeven nader onderzoek te doen naar de oorzaken van schades. In meerdere gebieden in en rond het aardbevingsgebied is namelijk sprake van hoge percentages schademeldingen met onverklaarbare schades, zeker gezien de locatie van de dorpen en/of wijken in de randen van de voormalige contour. De hoofdvraag voor het nu voorgestelde vervolgonderzoek richt zich op de mogelijke oorzaken van de schade aan gebouwen, ook daar waar bevingen (ogenschijnlijk) niet de (enige) oorzaak kunnen zijn. Resultaten worden na de zomer van 2017 verwacht.

Onderzoek schadeafhandelingsproces CVW

Goede afhandeling van schade is voor bewoners van groot belang. Voor dit proces is terecht veel aandacht bij publiek en in de media. Onafhankelijkheid en transparantie zijn daarbij belangrijke thema's. NCG zal met behulp van een externe audit een oordeel (laten) vormen over het bedrijfsproces van CVW en de gerapporteerde cijfers. Hoofdvraag daarbij: in hoeverre worden schademelders op een goede manier geholpen bij afhandeling van schade? De resultaten zijn begin 2017 te verwachten.

Onderzoek praktische uitwerking schadeprotocol CVW

NCG heeft opdracht gegeven tot een onderzoek dat de praktische uitwerking van het schadeprotocol bij CVW evalueert. De resultaten worden eind 2016 opgeleverd.

Meetsystemen

NCG faciliteert en ondersteunt bij het zicht krijgen op mogelijke en gewenste aanpassingen en/of uitbreidingen van de huidige meetnetten in het Groningse aardbevingsgebied. In 2016 is hiervoor een onderzoek opgestart. Het onderzoek heeft tot doel te komen tot aanbevelingen richting het ministerie van EZ, NAM, TNO en KNMI voor een optimalisatie van het meetinstrumentarium en de organisatie daarvan. De verwachting is dat de resultaten begin 2017 beschikbaar zijn.

(Kennis)programma infrastructuur

In 2016 is er gestart met een kwalitatieve risico-inventarisatie voor de infrastructuur in het gebied van het Groningenveld. Deze wordt uitgevoerd met behulp van een marktpartij en levert begin 2017 informatie op waarmee verdere bestuurlijke besluitvorming over een mogelijke versterkingsopgave op dit terrein vormgegeven kan worden. Hierbij moet gedacht worden aan onder meer invulling van verdere normering, maar ook prioritering en een bijdrage aan de gebiedsgerichte versterkingsaanpak bij (woon)gebouwen.

De al bestaande kennis is voor een groot deel ondergebracht in een digitaal kennisportaal voor infrabeheerders. Afstemming van de kwalitatieve risico-inventarisatie en mogelijk noodzakelijke vervolgstappen vindt plaats in het Platform Aardbevingsbestendige Infrastructuur (PAI).

Nederlands Normalisatie-instituut (NEN)

Met de NPR is het mogelijk, gegeven een bepaalde seismische belasting, de weerstand van een bouwwerk tegen aardbevingen te bepalen. De huidige NPR is sinds 18 december 2015 van kracht. Nu de eerste ervaringen zijn opgedaan met de NPR bestaat de behoefte aan een update van de NPR. Deze update richt zich met name op de uitvoeringspraktijk. De NCG heeft hiervoor opdracht gegeven aan de NEN.

“

‘Een gebouw moet je zien als een patiënt’

Onderzoekers van de TU Delft valideerden op verzoek van de Nationaal Coördinator Groningen het onderzoek dat Arcadis deed naar schade aan de randen van het aardbevingsgebied. Hun conclusie: Arcadis ging te kort door de bocht.

De steekproef was veel te klein, legt onderzoeker Jan Rots uit, om een algemeen beeld te kunnen schetsen. Ook spreekt Arcadis volgens hem iets te gemakkelijk van een hoofdoorzaak bij schadegevallen. ‘Er kunnen veel verschillende oorzaken zijn, die samen tot schade leiden, omdat ze zich als het ware opstapelen. Muren kunnen scheuren door krimp of door ongelijkmatige zetting. Als er dan een beving overheen komt en de scheur wordt groter, wat is dan de oorzaak? Wij pleiten voor een gedeeltelijke toerekenbaarheid: zoveel procent komt door de bevingen, zoveel procent door achterstallig onderhoud, ik noem maar wat. Door stellig te zijn over hoofdoorzaken serveert Arcadis op voorhand factoren af.’

Een gebouw, zegt Rots, moet je zien als een patiënt. ‘Als een patiënt klachten heeft, gaat de arts eerst de anamnese bekijken: de voor-geschiedenis en omstandigheden van de patiënt. Dan volgt een klinisch onderzoek en gaat hij als het ware terugredeneren: hoe zijn de klachten ontstaan? Hij herkent patronen en komt met een diagnose. En vervolgens met een therapie, hoe kun je de schade repareren en nieuwe schade voorkomen. Bij een gebouw is dat niet anders. Die 1800 huizen moeten nu echt opnieuw worden onderzocht.’

Maar hoe is de onafhankelijkheid van het onderzoek gewaarborgd? ‘Bij dit onderzoek bepalen de wetten van Newton en het gedrag van de materialen wat er uit komt, niet de financier. Onderzoekers reviewen elkaars werk, ook dat geeft draagvlak.’

7.2 **Proeftuin Onderdendam**

7.2.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling proeftuin Onderdendam

Verschillende, aan het dossier bodembeweging (als gevolg van de gaswinning) gerelateerde, ontwikkel- en onderzoekopgaves in de praktijk van Onderdendam te faciliteren, om zodoende ervaring op te doen met en leren van gebiedsgerichte, participatieve aanpak.

7.2.2 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

Ontwikkelen, beheren, en faciliteren van het onderzoek en ontwikkelprogramma van de proeftuin Onderdendam.

Resultaten 2017

- Uitgevoerd participatietraject.
- Ondersteuning van eigen initiatief.
- Praktijkervaring voor aanpak elders op met name de thema's sociale cohesie, erfgoed, schade en energie.

Activiteiten 2017

Op basis van de dorpsvisie wordt samen met belanghebbenden een ontwikkel- en onderzoeksprogramma voor de proeftuin Onderdendam ontwikkeld en eind 2016 vastgesteld. De volgende activiteiten maken daar onderdeel van uit:

- Ontwikkelen uitvoeringsprogramma (2016)
- Beheren en faciliteren van proeftuin Onderdendam (2017)
- Inbrengen van, en deelnemen aan deelprojecten in de proeftuin Onderdendam
- Uitdragen van de resultaten van de proeftuin Onderdendam

7.3 **Critical review**

7.3.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling critical review:

Critical review over onderzoeken met een bepaald thema organiseren om het publieke debat over de onderzoeken te voeren. Dit met als doel om transparant te zijn in de beschikbare kennis en een forum te bieden voor discussie over onderzoeken. Op basis hiervan is het doel de geloofwaardigheid van gerenommeerde instituten en het vertrouwen van het publiek te bevorderen

De eerste critical review is in het najaar van 2016 gehouden over de onderzoeken die gedaan zijn naar de woningmarkt. De publieke bijeenkomst hierover wordt begin 2017 georganiseerd. In 2017 worden naar verwachting critical reviews gehouden over onder andere het kaartmateriaal.

7.3.2 *Wat gaat NCG doen in 2017*

Rol NCG

NCG organiseert de critical review zodat deze onafhankelijk kan worden uitgevoerd.

Resultaat 2017

Twee keer per jaar een critical review organiseren waarin eerst wetenschappers met elkaar gediscussieerd hebben over onderzoeken naar een bepaald thema waar vervolgens een publiek debat over gevoerd wordt. In een apart traject vindt de review van een aantal onderzoeken op gebied van leefbaarheid plaats om de toepasbaarheid van deze onderzoeken voor de effectmonitor te bepalen.

Activiteiten 2017

- In samenwerking met de RuG een critical review organiseren over:
 - PGA-kaarten
 - Nader te bepalen onderwerp, wellicht prioritering
- De publieke bijeenkomst van de eerste critical review vindt begin 2017 plaats. De andere critical reviews zijn in mei/juni 2017 en in november 2017.

7.4 **Monitoring & voortgangsrapportages**

De programmatische aanpak die is beschreven in dit MJP stelt NCG in staat om, met de vele betrokken partijen en de grote diversiteit van inspanningen, doelgericht te werken en prioriteiten te stellen. Per jaar streeft NCG naar bijstellen en flexibel en effectief reageren. Dit geldt zowel voor nieuwe inzichten over aardbevingsrisico's als veranderende omgevingsfactoren, maatschappelijk, economisch en politiek. Om jaarlijks goed te kunnen bijsturen moet NCG beschikken over een goede monitor en voortgangsrapportages.

7.4.1 *Doelstelling en kaders*

Doelstelling van de monitoring & voortgangsrapportages

Zorgen voor goede, transparante en publiek toegankelijke informatievoorziening

Kaders om dit te realiseren

- Beschikken over een goede monitor en voortgangsrapportages om jaarlijks goed bij te kunnen sturen op de programmadoelstellingen. NCG publiceert kwartaalrapportages over de voortgang.
- In 2017 wordt een nulmeting gedaan, opgevolgd door een jaarlijkse effectmeting.
- Er wordt zo veel mogelijk gebruik gemaakt van bestaande bronnen.

7.4.2 *Belangrijkste ontwikkelingen in 2016*

In het afgelopen jaar heeft NCG de mogelijkheden voor effectmonitoring van de 'zachte elementen' (niet telbaar) van de programmadoelen verkend.

NCG heeft een set met indicatoren ontwikkeld. Deze indicatoren meten de volgende dimensies van leefbaarheid: veiligheid, werkgelegenheid, huisvesting, bereikbaarheid van de voorzieningen (supermarkt, winkelaanbod, zorg, cultuur, sport), onderwijs, digitale toegang, sociale cohesie, gebiedsidentiteit, gezondheid, ervaren leefbaarheid en institutioneel vertrouwen

Elk kwartaal heeft NCG een kwartaalrapportage gepubliceerd. De rapportages zijn geëvalueerd met zowel interne als externe partijen. De uitkomsten hiervan worden steeds meegenomen in volgende kwartaalrapportages. Sinds de derde kwartaalrapportage 2016 zijn financiële gegevens opgenomen.

7.4.3 *Wat gaat NCG doen in 2017?*

Rol NCG

NCG heeft een informerende en coördinerende rol.

Resultaten 2017

- Er zijn kwartaalrapportages gepubliceerd.
- Er is een jaarmonitor gepubliceerd. Deze monitor bestaat uit de nulmeting en een samenvatting van de voorgaande vier kwartaalrapportages (derde en vierde kwartaal 2016 en eerste en tweede kwartaal 2017).

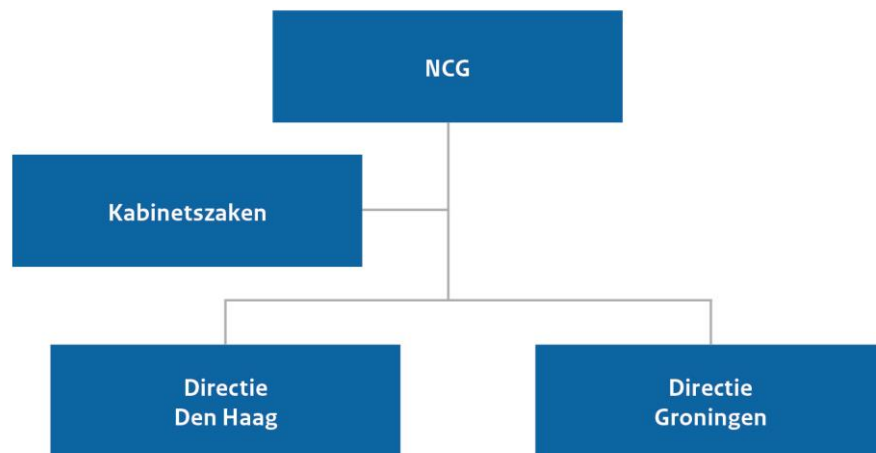
Activiteiten 2017

- Voor het uitvoeren van een effectmonitor van de 'zachte elementen' wordt gebruik gemaakt van lopende onderzoeken in de regio. In 2017 wordt bepaald welke onderzoeken bruikbaar zijn voor NCG. Vervolgens wordt gestart met het meten van indicatoren.
- NCG rapporteert viermaal per jaar, na afloop van elk kwartaal, over haar activiteiten. Deze rapportages geven per kwartaal een beeld van de activiteiten van NCG. Met deze rapportages wil NCG haar inspanningen voor een breed publiek inzichtelijk maken. De rapportage over het tweede kwartaal, van april tot en met juni, geeft hiernaast ook een samenvatting van de drie voorliggende kwartalen. Hieraan wordt bovendien de rapportage vanuit de effectmonitor toegevoegd. In zijn geheel vormt deze publicatie de jaarmonitor.

8 Organisatie, sturing en financiën

8.1 **Organisatie**

De interne organisatie van de NCG is verdeeld over twee directies. De directie Groningen en de directie Den Haag. Beide directies hebben specifieke werkzaamheden waar de nadruk op ligt. Dit is in onderstaande werkverdeling beschreven.

Figuur 14: Organisatie NCG

8.1.1 *Directie Groningen*

De Directie Groningen is het meest omvangrijke onderdeel van de organisatie. Het zwaartepunt van de werkzaamheden in Groningen ligt op:

- Het opstellen en monitoren van het Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen (MJP):
 - Het MJP is het centrale document, waarin zowel beleidsmatig, als programmatisch invulling wordt gegeven aan een aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen.
- De (gebiedsgerichte) versterkingsopgave:
 - Het opstellen en vaststellen van versterkingsplannen, waarin wordt aangegeven welke woningen en met welke maatregelen moeten worden versterkt. Deze plannen worden in nauwe samenwerking met de gemeenten en corporaties opgesteld.
- De behandeling van complexe schadedossiers:
 - NCG heeft casemanagers in dienst die bemiddelingsvoorstellen doen voor complexe schadedossiers. Dit bemiddelingsvoorstel komt tot stand na overleg met alle betrokken partijen. Dat zijn in ieder geval de schademelder en NAM, maar ook vaak andere belanghebbenden zoals de gemeente.
- De thematische advisering en bijbehorende overlegverbanden:
 - Voor een groot aantal thema's (energie, zorg, landbouw, industrie, onderwijs, merkhouders, economie, wonen en leefbaarheid) werken er bij NCG adviseurs die deze thema's en bijbehorende overlegverbanden (meestal in de vorm van een stuurgroep) ondersteunen.

- Het secretariaat van de bestuurlijke en maatschappelijke stuurgroepen.
- De bedrijfsvoering van beide directies, de behandeling van WOB- verzoeken en klachten en de communicatie.
- Eind 2016 zijn er zeven versterkingspunten in het aardbevingsgebied. In 2017 komen daar minimaal vier nieuwe versterkingspunten dan wel spreekuurlocaties bij. Het versterkingspunt is de plek waar inwoners terecht kunnen met vragen of voor informatie. De projectmedewerkers van de NCG werken vanuit het lokale versterkingspunt. Van daaruit begeleiden zij onder meer bewoners in het traject van inspecties en eventuele versterking van woningen. Centraal in het werk van de versterkingspunten staat het opstellen en laten uitvoeren van versterkingsplannen.

8.1.2 *Directie Den Haag*

De Directie Den Haag staat ten dienste van de uitvoering van het MJP in de regio en is primair gericht op de ontwikkeling van het benodigde nationale beleid: het ontwikkelen van het financieel en juridisch instrumentarium op nationaal niveau.

Uitgesplitst zijn de taken van de directie Den Haag:

- **Beleidsontwikkeling:**
 - Coördinatie van Rijksinbreng in het MJP. Het gaat om afstemming met en ontwikkeling van relevant rijksbeleid en de toepassing en ontwikkeling van beleidsinstrumenten (waaronder op juridisch en financieel vlak).
- **Beleidsimplementatie:**
 - Vanuit het rijksbeleid faciliteren van de uitvoering van het MJP. Eerste aanspreekpunt voor collega's van directie Groningen voor oplossen van knelpunten en dilemma's gerelateerd aan of door middel van rijksbeleid of -instrumenten.
- **Politiek-bestuurlijk:**
 - Advisering en parlementaire ondersteuning van de coördinerende minister van EZ en de overige betreffende ministers bij diverse bestuurlijke overleggen en stuurgroepen, voorbereiding en opstellen van stukken voor de ministeriële onderraad, het informeren van de Kamer door het schrijven van Kamerbrieven en beantwoorden van Kamervragen en de voorbereiding van debatten en het mondelinge vragenuur.
- **Financieel:**
 - Ontwikkeling en coördinatie van de financiële regelingen en de inzet van middelen voor de bekostiging van het MJP.
- **Juridisch:**
 - Beleidsmatige coördinatie en beleidsontwikkeling van juridische vragen, waar nodig het laten opstellen van rijksbrede kaders en het laten aanpassen van wet- en regelgeving, advies over toepassen van bestaande kaders.
- **Regelingen:**
 - De ontwikkeling van regelingen die nodig zijn voor de uitvoering van het programma.

Er vindt intensieve interactie plaats met de Directie Groningen, met name ten aanzien van:

- Beleidsontwikkeling en de vormgeving van regelingen en procedures.
- Uitvoering en implementatie gebiedsaanpak.
- Kennisontwikkeling.
- Het MJP dat jaarlijks wordt geactualiseerd.

8.2

Communicatie

NCG werkt voor de Groningers die zich vanwege de aardbevingen niet meer veilig voelen in hun woon- en leefomgeving en/of schade hebben aan hun huis. In de communicatie over het MJP staat de bewoner dan ook centraal. Essentieel bij het werken aan herstel van vertrouwen is heldere, transparante en toegankelijke communicatie. De kernboodschap is: de NCG werkt aan een veilig, aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen, voor nu en later. De opgave is nu om woorden om te zetten in daden en zo te werken aan herstel van vertrouwen. NCG is een onafhankelijke regisseur die partijen en initiatieven in het aardbevingsgebied bij elkaar brengt en daarmee activiteiten versnelt en problemen oplost. Uitgangspunt is dat samen (bewoners, overheden, maatschappelijke organisaties en bedrijven) wordt bepaald wat er moet gebeuren, waarbij de sleutel in handen is van de bewoners. In de gebiedsgerichte aanpak van een dorp, wijk of straat staan de bewoners centraal. Het gaat daarbij om het huis en het thuis van de mensen zelf.

NCG stelt jaarlijks een communicatieplan op waarin de communicatiestrategie en -aanpak wordt beschreven. Een aantal uitgangspunten staan hierin centraal:

Persoonlijk contact met bewoners

Bewoners worden betrokken bij de aanpak. Het is van belang om goed benaderbaar en bereikbaar te zijn. In de gebiedsgerichte aanpak staat de communicatie met de inwoners centraal. Maatwerk in communicatie en samenwerking met de gemeenten is hierbij essentieel. Bijvoorbeeld in één-op-één gesprekken aan de keukentafel, maar ook bijeenkomsten met de inwoners van een straat of wijk maken hiervan deel uit.

Open, eerlijk en transparante communicatie

De communicatie is open, eerlijk en transparant. NCG presenteert relevante documentatie en informatie toegankelijk via bijvoorbeeld de website www.nationaalcoordinatorgroningen.nl. NCG communiceert over nieuwe relevante onderzoeksresultaten en organiseert hierover in bepaalde gevallen een kritisch openbaar debat (critical review). In de communicatie maakt NCG gebruik van verschillende communicatiemiddelen en -kanalen: belangrijke elementen zijn persoonlijk contact, print en online.

Voorbeelden hiervan kunnen zijn:

- Publiekspagina in de huis-aan-huisbladen (op reguliere basis).
- Bewoners- en buurtbijeenkomsten in het gebied.
- Spreekuur op locatie in de versterkingspunten.
- Keukentafelgesprekken bij inwoners thuis.
- Nieuwsbrieven.
- Website.
- Social media.

8.3

Klachtenregeling

Er moet altijd gelegenheid zijn om bij een onafhankelijke raadsman een klacht in de te dienen. De Onafhankelijke Raadsman is het meldpunt voor klachten over de afhandeling van een schadeclaim door NAM, CVW en NCG. Klachten over bouwkundige versterking door NAM, CVW en NCG kunnen ook worden gemeld bij de Raadsman. Wanneer iemand ontevreden is over hoe NCG zich jegens hem (of een ander) in een bepaalde situatie heeft gedragen, kan diegene ook een klacht indienen bij NCG. Ook voor NCG is het zorgvuldig omgaan met klachten van groot belang. De bewoner staat in de aanpak van NCG tenslotte centraal. NCG heeft ervoor gekozen

om te proberen klachten zoveel mogelijk informeel op te lossen. Hiervoor is in 2016 het 'Voorschrift interne klachtbehandeling NCG' vastgesteld. Deze informele aanpak houdt in dat snel en persoonlijk – telefonisch – contact wordt opgenomen met de burger vanuit een open, eerlijke en nieuwsgierige houding. Als een klacht niet informeel kan worden opgelost, volgt een formele afhandeling van de klacht. Indien de burger niet tevreden is met de formele afhandeling van zijn klacht, kan de klacht worden voorgelegd aan de Nationale Ombudsman.

8.4 **Inkoop**

Het is een kunst om de meest passende aanbieding te vinden van aangeboden goederen en diensten met uiteenlopende (transactie)voorwaarden en welke benodigd zijn voor de uitvoering van de taken van NCG. Het moet passend zijn binnen de behoefte, passend binnen het budget, onder aanvaardbare voorwaarden en zo veel mogelijke waar(de) voor het beschikbare budget. De veelheid aan wetten en regels op het gebied van inkoop en aanbesteden stelt sterk toenemende eisen aan NCG.

Vanuit de beleidsuitgangspunten van de NCG richt zij zich bij uitvragen onder andere op: innovatie, duurzaamheid, maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO), social return en kansen bieden aan regionale ondernemers daar waar de kaders dit mogelijk maken.

NCG hanteert als uitgangspunt dat zij oog heeft voor samenwerking bij inkoop. Dit geldt zowel voor samenwerking met het bedrijfsleven, gemeenten, provincie als binnen de eigen organisatie.

Daarnaast investeert NCG in samenwerking met brancheorganisaties, verenigingen of andere publiek/ private instellingen, zoals het Inkoop Platform Groningen. Tegelijkertijd moet het bereiken van de doelstellingen voorop blijven staan en moet geborgd zijn dat daarbij binnen de gestelde kaders wordt gehandeld. Per (type) project wordt een weloverwogen keuze gemaakt voor de vorm die het beste past bij de doelstelling van NCG en het project. Die afwegingen vinden eenduidig en consistent plaats. Hierbij spelen thema's als innovatie en duurzaamheid een belangrijke rol.

Bij onderhandse aanbestedingen is extra aandacht voor borging van objectiviteit en integriteit van de selectie van uit te nodigen marktpartijen.

Bij de uitvragen tracht zij zoveel mogelijk te kijken of en op welke wijze opdrachten verstrekt kunnen worden aan regionale ondernemers. Dit zal met name mogelijk zijn bij meervoudige en enkelvoudige aanbestedingen. Zo zullen bij meervoudige aanbestedingen altijd twee regionale ondernemers worden uitgenodigd om een offerte in te dienen.

Om uitvoering te geven aan de Intentieverklaring Arbeidsmarkt gaat NCG bij elke uitvraag bekijken op welke wijze social return kan worden meegenomen. Om hier invulling aan te geven wordt de samenwerking gezocht met de Dienst Social Return van de gemeente Groningen.

8.5 **Sturing**

8.5.1 *Maatschappelijke en bestuurlijke stuurgroep*

Overlegstructuur

In het Instellingsbesluit (art. 2.3 a t/m h) worden de volgende taken van NCG genoemd:

- a. het jaarlijks doen van een voorstel voor het MJP aan de betrokken ministers;
- b. het adviseren van de betrokken bestuursorganen over de uitvoering van het MJP, waaronder het doen van voorstellen aan de betrokken bestuursorganen om hun bevoegdheden in te zetten;
- c. het doen van voorstellen voor de agenda van de betrokken onderraad van de Ministerraad, Gedeputeerde Staten van Groningen of de Colleges van Burgemeester en Wethouders van de betrokken gemeenten en het op verzoek bijstaan van betrokken bestuurders in het parlement, Provinciale Staten van de provincie Groningen respectievelijk de gemeenteraad van de betrokken gemeenten en in andere gremia;
- d. het coördineren en faciliteren van en het bijdragen aan de uitvoering van het MJP;
- e. het bewaken van de voortgang van de uitvoering van MJP en het rapporteren daarover aan de betrokken bestuursorganen;
- f. het bevorderen en voeren van overleg tussen en met bestuurders;
- g. het bevorderen van maatschappelijk, politiek en bestuurlijk draagvlak voor het MJP en van maatschappelijke participatie in de uitvoering daarvan en het bijdragen aan herstel van vertrouwen,
- h. het bevorderen van de communicatie over het MJP.

NCG wordt bij de uitvoering van deze taken geadviseerd door een maatschappelijke stuurgroep en een bestuurlijke stuurgroep. In deze stuurgroepen wordt NCG geadviseerd over de uitvoering van het MJP en over de inhoudelijke actualisatie hiervan (mocht dat noodzakelijk zijn). Het overleg is zodanig ingericht dat het maatschappelijke overleg vooraf gaat aan het bestuurlijke overleg, zodat in de bestuurlijke stuurgroep de maatschappelijke inbreng bekend is en bij de afwegingen wordt betrokken.

8.5.1.1 *Maatschappelijke stuurgroep*

De maatschappelijke stuurgroep adviseert de NCG over de inhoud en uitvoering van het MJP. De dialoog met alle bij het gebied betrokken organisaties is van groot belang voor het herstel van vertrouwen en het verwerven van maatschappelijk draagvlak voor het realiseren van de geschetste opgaven. De maatschappelijke stuurgroep bestaat uit vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties en bewoners. Dit zijn vertegenwoordigers van de Groninger Bodem Beweging (GBB) en vertegenwoordigers van meerdere organisaties, die zich verenigd hebben in het Gasberaad. Dit zijn de volgende organisaties: Groninger Dorpen, Libau/ Monumentenwacht, Wierden en Borgen, LTO Noord, Samenwerking MijnbouwSchade Groningen, Samenwerkende Bedrijven Eemsdelta en Eemsdelta Green, VNO-NCW/ MKB Noord, FNV, CNV, Natuur en Milieufederatie Groningen en per 1 januari 2017 de Woonbond. De maatschappelijke stuurgroep dient een goede afspiegeling te zijn van de regio. Daarom is het mogelijk dat de samenstelling van deze stuurgroep kan worden aangepast/uitgebreid. De NCG ondersteunt de leden van de maatschappelijke stuurgroep, zodat zij in staat zijn om tot een voorbereide inbreng te komen en hun eigen achterbannen bij hun werk te betrekken. Voor deze

ondersteuning wordt gewerkt aan een specifieke subsidieregeling. Die ondersteuning is dusdanig vorm gegeven dat de onafhankelijkheid van de maatschappelijke partijen gewaarborgd is.

8.5.1.2 *Bestuurlijke stuurgroep*

Rijk, provincie en gemeenten nemen deel aan de bestuurlijke stuurgroep. Deze stuurgroep bestaat uit de 'opdrachtgevers' van de NCG: de 12 burgemeesters, de verantwoordelijke gedeputeerde van de Provincie Groningen en een vertegenwoordiger van het Rijk. De bestuurlijke stuurgroep adviseert de NCG over de inhoud en uitvoering van het MJP.

8.5.1.3 *Besluitvormingstraject*

In november 2016 start het proces van besluitvorming voor de actualisatie van het Meerjarenprogramma. Na het Nationale Bestuurlijke Overleg van 6 december 2016, tussen het Rijk, de provincie Groningen en de gemeenten onder voorzitterschap van de minister van Economische Zaken wordt de besluitvorming vervolgens afgerond. Op regionaal niveau wordt instemming gevraagd aan Gedeputeerde Staten en Colleges van Burgemeester en Wethouders. Op rijksniveau gebeurt dit via vaststelling door de Ministerraad en daarna de toezending aan de Tweede Kamer. Via de Minister van Economische Zaken wordt de besluitvorming met de NAM afgerond. Doordat alle partijen in het getrapte voorbereidingsproces zijn betrokken en onder de premisse dat dit goed is georganiseerd, is de verwachting dat de afronding van de besluitvorming snel en voortvarend kan verlopen. Besluiten die niet kunnen wachten op de jaarlijkse besluitvorming over het programma, moeten vanwege het belang van voortvarendheid genomen kunnen worden door de betreffende overheden dan wel de NCG voor zover dit binnen zijn taken past. In dergelijke gevallen is er altijd een expliciet advies nodig van de NCG of en hoe het betreffende besluit past in het samenhangende Programma⁴⁷.

8.6 **Financiën**

8.6.1 *Meerjarenprogramma*

Het MJP is opgezet om te voorzien in een duurzame versterking van de leefbaarheid en het economisch perspectief in de provincie Groningen. Het programma loopt van 2016 tot en met 2024. Bij de vaststelling van de Voorjaarsnota 2016 is voor de duur van het programma € 430,1 miljoen beschikbaar gesteld, waarvan € 334,1 miljoen voor het programmabudget en € 96 miljoen voor het apparaatskostenbudget. Voor het programmabudget is een bedrag van € 244 miljoen beschikbaar gesteld uit de gasbaten. De hieraan gerelateerde begrotingsartikelen kennen een 100% eindejaarsmarge. Dit houdt in dat budget dat in een bepaald jaar niet wordt benut, meegenomen kan worden naar volgende jaren en derhalve beschikbaar blijft voor de uitvoering van het MJP. Deze begrotingsartikelen zijn in de onderstaande tabellen geduid.

De geraamde apparaatskosten van € 96 miljoen zijn gebaseerd op een formatie van 100 fte. Bij het opstellen van de voorjaarsnota is geanticipeerd op een toename van de benodigde personele capaciteit. In het programmabudget (onderdeel werkbudget) zijn hiervoor structureel middelen gereserveerd. De toekomstige formatie is mede afhankelijk van de versterkingsopgave. Een eerste beeld van deze opgave wordt eind 2016 verwacht.

⁴⁷ Zie ook onderdeel 5d uit de Governancenotitie

Bij de uitvoering van het programma kan het in bepaalde situaties wenselijk zijn om budget over te hevelen naar overheidsinstanties buiten NCG (zoals andere ministeries en het Gemeentefonds). Om aansluiting te behouden bij het totaal aan toegekende middelen (€ 430,1 miljoen) zijn deze opgaven voor overheveling van budget meegenomen in de opstelling van de Voorjaarsnota 2017 en gepresenteerd onder de noemer 'programmamakosten naar andere overheidslichamen'.

Het scholenprogramma richt zich op het versterken en de nieuwbouw van scholen in de provincie Groningen. Hiervoor is € 50 miljoen overgeheveld van de begroting van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) naar de begroting van Economische Zaken. Deze bijdrage wordt vervolgens via het Gemeentefonds ingezet voor het doen van investeringen in de nieuwe schoolgebouwen. Gemeenten gaan hiervoor langjarige leningen aan bij de Bank Nederlandse Gemeenten (BNG) en de € 3 miljoen per jaar wordt gebruikt voor de jaarlijkse betalingen aan rente en aflossing die gemeenten moeten doen aan de BNG. Hiermee wordt dezelfde systematiek gevolgd die nu algemeen geldt in het Gemeentefonds voor het doen van langjarige investeringen in schoolgebouwen.

Naast de € 50 miljoen van OCW wordt ook een bijdrage van € 23,5 miljoen gefinancierd vanuit de € 165 miljoen NCG-middelen voor de verduurzamingsopgave.

Samenvattend overzicht	EJ-marge 100%	Totaal	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	OCW restant
Totale middelen		430,1	129,5	89,6	34,4	33,6	31,9	25,9	21,9	18,9	18,4	26,0
Middelen binnen begroting NCG		429,2	128,6	89,6	34,4	33,6	31,9	25,9	21,9	18,9	18,4	26,0
A. Apparaatskosten NCG (art. 40)	nee	96,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	11,0	10,0	7,0	8,0	
B. Programmakosten NCG (art. 15)	mix	333,2	116,6	77,6	22,4	21,6	19,9	14,9	11,9	11,9	10,4	26,0
Programmakosten naar andere overheidslichamen	0,0	0,9	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Middelen binnen begroting NCG	EJ-marge 100%	Totaal	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	OCW restant
A. Apparaatskosten NCG (art. 40)	nee	96,0	12,0	12,0	12,0	12,0	12,0	11,0	10,0	7,0	8,0	
B. Programmakosten NCG (art. 14 en 15)	mix	333,2	116,6	77,6	22,4	21,6	19,9	14,9	11,9	11,9	10,4	26,0
Verduurzaming (Niet-Relevant)	ja	125,0	75,0	50,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Verduurzaming (Relevant)	nee	40,0	18,5	6,0	5,8	5,7	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Scholenprogramma NCG (OCW)	nee	50,0	0,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	26,0
Fonds Achterstallig Onderhoud en Inzet Woningmarkt	ja	14,0	9,0	5,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Onderzoeksbudget	ja	29,1	2,1	3,0	3,0	3,0	3,0	6,0	3,0	3,0	3,0	
Compensatie gemeenten	ja	20,0	4,0	4,0	4,0	4,0	4,0	0,0	0,0	0,0	0,0	
Werkbudget	ja	55,0	7,9	6,6	6,6	5,9	5,9	5,9	5,9	5,9	4,4	
Bijdrage RVO tbv NCG	ja	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	

Programmakosten naar andere overheidslichamen	Totaal	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024
Totaal	0,9	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Onderzoeksbudget overgeheveld naar Min. I&M	0,9	0,9	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Figuur 15: Meerjarenbegroting NCG (bedragen x € 1 miljoen)

8.6.2

Bestuursakkoord en aanvullende afspraken

Naast de middelen die vanuit het Rijk beschikbaar zijn gesteld voor het MJP is destijds via het bestuursakkoord en aanvullende bestuursakkoord totaal € 1,2 miljard geraamd voor de verschillende maatregelen in Groningen. Deze middelen zijn ingebracht door NAM en door de provincie. In het aanvullend bestuursakkoord zijn destijds regelingen vermeld waarvoor nog geen financiële uitwerking was opgenomen. Inmiddels heeft deze uitwerking plaatsgevonden en daarmee is het totale bedrag opgelopen naar € 1,3 miljard.

Ontijdige beslissingen, aanvullende middelen

De versterking brengt ontijdige beslissingen met zich mee. Er moeten keuzes worden gemaakt die zonder de aardbevingen pas over (tientallen) jaren aan de orde zouden zijn. Dat is bijvoorbeeld zichtbaar bij de aanpak van de versterking van de scholen. Dat stelt ook eisen aan de overheden. In het eerste MJP is al gezegd dat het een gemiste kans is als er van een bedreiging geen kans wordt gemaakt. Het scholenprogramma staat niet op zichzelf, maar kan dienen als voorbeeld voor tal van terreinen, zoals de zorg en cultureel erfgoed. De ontijdigheid van de noodzakelijke investeringen gaan vaak de draagkracht van de individuele deelnemers te boven. Daar ligt - net als bij het onderwijsprogramma - een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Op 18 december 2015 is een brief naar de Tweede Kamer gegaan met de volgende tekst: 'Het kabinet stelt vast dat er aanvullende middelen nodig kunnen zijn om, daar waar de bestaande budgetten voor versterking, leefbaarheid en kansrijk Groningen binnen de eerder vastgestelde middelen uit het bestuursakkoord en de betreffende begrotingen van overheden en instellingen tekort schieten, toch toekomstbestendig te investeren. Het kabinet heeft daarom de NCG gevraagd inzichtelijk te maken wat de omvang is van deze eventueel benodigde middelen voor onder meer onderwijs, zorg, cultureel erfgoed en openbare ruimte en zal op basis daarvan, waar nodig, dekking zoeken. Daarbij stelt het kabinet vast dat de aansprakelijkheid van NAM het uitgangspunt is, dat de bestaande (financiële) verantwoordelijkheden, bijvoorbeeld op het terrein van onderwijs en zorg, onveranderd blijven en dat de NCG binnen dat kader een regierol vervult.'

De komende maanden kunnen de eerste versterkingsplannen worden opgesteld. De resultaten van de inspecties en engineering van de zorggebouwen komen beschikbaar en een inventarisatie van het erfgoed zal plaats vinden. Verwacht mag worden dat aan de hand daarvan antwoord kan worden gegeven op de vraag van het kabinet om de eventueel benodigde middelen voor onder meer zorg, cultureel erfgoed en openbare ruimte inzichtelijk te maken.

In het MJP en het finale bestuurlijk overleg tussen het Rijk, provincie en gemeenten wordt jaarlijks besproken of de (beschikbare) middelen in verhouding zijn tot de te realiseren opgaven in het gebied. Voor 2017 is het aflopen van een deel van de regelingen (waaronder leefbaarheid) per 2018 een punt dat moet worden voorbereid.

Activiteiten	Plafond bedrag	Akkoord 2014 t/m 2018	Aanvullend akkoord 2014 t/m 2018	Totaal akkoord 2014 t/m 2018	Aanvullende toezeggingen	Totale middelen	Cum. uitgaven t/m kw 3
Totaal		1.182,5	110,0	1.292,5	7,0	1.299,5	1.089,3
NAM		1.125,0	110,0	1.235,0	7,0	1.242,0	1.056,8
Spoor 1: Veiligheid en preventieve versterking	nee	600,0	0,0	600,0		600,0	316,7
Spoor 2: Schade afhandeling	nee	250,0	0,0	250,0		250,0	520,3
Spoor 2: Overig instrumentarium (waardevermindering - vermeerdering, nieuwbouw, commissie bijz. situaties, regeling achterstallig onderhoud, opkoopregeling)	ja/nee	150,0	60,0	210,0		210,0	159,6
Spoor 3: Leefbaarheid	ja	60,0	0,0	60,0		60,0	10,4
Spoor 4: Economisch perspectief	ja	65,0	0,0	65,0		65,0	39,1
Aanvullend pakket stad Groningen	ja	0,0	50,0	50,0		50,0	10,7
Bijdrage NAM aan programma NCG	ja				7,0	7,0	
Provincie/gemeenten		57,5	0,0	57,5	0,0	57,5	32,5
Spoor 3 leefbaarheid	ja	25,0	0,0	25,0		25,0	0,0
Spoor 4: Economisch perspectief (provincie)	ja	32,5	0,0	32,5		32,5	32,5

Figuur 16: Bestuursakkoord + aanvullende toezeggingen (bedragen x € 1 miljoen)

Zoals uit het overzicht blijkt zijn de kosten voor NAM voor spoor 2 (schadeafhandeling) significant hoger dan ten tijde van het ondertekenen van het bestuursakkoord was voorzien.

De genoemde financiële uitwerking van regelingen in het bestuursakkoord leidt tot een toename van het bedrag bij spoor 2 (overige instrumenten) van € 40 miljoen. Het betreft € 6 miljoen voor een pilot achterstallig onderhoud, € 24 miljoen voor het vervolgtraject en € 10 miljoen in het kader van de opkoopregeling.

Het overzicht geeft de gerealiseerde uitgaven weer. Voor spoor 3 van het Leefbaarheidsprogramma kan verder nog het volgende worden vermeld. Voor het deel van de NAM-gelden waar NCG de regie over voert (€ 35 miljoen van het totaal van € 60 miljoen) is reeds € 23,5 miljoen verplicht. In aanvulling op het bestuursakkoord is NAM in 2016 akkoord gegaan met een bijdrage van € 7 miljoen aan het programma van de NCG.

Bijlage I – Afkortingen en begrippen

10 ⁻⁴	Een kans van 1:10.000 per jaar om te overlijden door het instorten van de woning
10 ⁻⁵	Een kans van 1:100.000 per jaar om te overlijden door het instorten van de woning
0,2g pga-contour	Met de 0,2g pga- contour wordt bedoeld op de contour zoals aangegeven op de KNMI-kaart van oktober 2015
BEVI	Besluit externe veiligheid inrichtingen
BRZO	Besluit Risico's Zware Ongevallen
BuildInG	BuildInGroningen
BW	Burgerlijk Wetboek
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CBS	Centraal Bureau voor Statistiek
CMO Stamm	Centrum voor Maatschappelijke Ontwikkelingen en Sociaal Planbureau
CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond
CVW	Centrum Veilig Wonen
DEAL	De gemeenten Delfzijl, Eemsum, Appingedam en Loppersum
DS	Damage State 1,2 of 3
EBG	Economic Board Groningen
Engineering	Dit zijn onder meer berekeningen om te bepalen of versterking van deze woningen nodig is om op het niveau van 10 ⁻⁵ te komen en welke versterkingsmaatregelen daarvoor nodig zijn.
EPI	EPI Kenniscentrum op het gebied van aardbevingsbestendig (ver)bouwen
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FNV	Federatie Nederlandse Vakbeweging
G11	De gemeenten in het aardbevingsgebied: De Marne, Eemsum, Delfzijl, Appingedam en Loppersum (MEDAL), Hoogezand-Sappemeer, Slochteren en Menterwolde (HSSM), Bedum, Ten Boer en Winsum (BTW).
G11,5	G11 en de MEER dorpen (Engelbert, Middelbert en Meerstad).
G9	Gemeenten Eemsum, Ten Boer, Delfzijl, De Marne, Bedum, Winsum, Appingedam, Slochteren en Loppersum
GBB	Groninger Bodem Beweging
GGD	Gemeentelijke Gezondheidsdienst
HRBE	Hoge Risico Bouwelementen
IenM	Ministerie van Infrastructuur en Milieu
IBP	Incident Bestrijdingsplan
ISDE	Investeringsubsidie duurzame energie
KNMI	Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut
LoC	Loss of Containment
LTO Noord	Land- en Tuinbouworganisatie Noord
MJP	Meerjarenprogramma

MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MRS	Model Response Spectrum
MVO	Maatschappelijk verantwoord ondernemen
NAM	Nederlandse Aardolie Maatschappij
NCG	Nationaal Coördinator Groningen
NEN	Nederlandse Norm
NLPO	Non lineair push over analyse
NLTH	Non Lineair Time History
NoM	Nul-op-de-meter
NPR	Nederlandse Praktijkrichtlijn aardbevingen
NPR 9998	Sinds december 2015 is de zogenoemde witte versie NPR beschikbaar. Voluit heet deze: Nederlandse Praktijk Richtlijn 9998:2015 nl – Beoordeling van de constructieve veiligheid van een woning bij nieuwbouw, verbouw en afkeuren – Grondslagen bij aardbevingsbelastingen: geïnduceerde bevingen.
OCW	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
OR	Onafhankelijk Raadsman
OTB	Onderzoek voor de gebouwde omgeving
PAI	Platform Aardbevingsbestedige infrastructuur
PGA	Peak Ground Acceleration, de eenheid waarin maximale grondversnelling wordt weergegeven
PGSS	Programma Groninger Schuren en Stallen
PIR	Pandgebonden Individueel Risico
RCE	Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RUG	Rijksuniversiteit Groningen
SodM	Staatstoezicht op de Mijnen
TNO	De Nederlandse organisatie voor Toegepast Natuurlijkwetenschappelijk Onderzoek
TUD	Technische Universiteit Delft
VAB	Voormalige agrarische bebouwing
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VNO-NCW	Ondernemingsorganisaties Verbond van Nederlandse Ondernemingen-Nederlands Christelijke Werkgeversbond
VRG	Veiligheidsregio Groningen
VTH	Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving
VWS	Ministerie van Volksgezondheid, Wetenschap en Sport
WABO	Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht
WOZ	Waardering onroerende zaken
ZZP-er	Zelfstandige Zonder Personeel

Bijlage II Overzicht concrete beleidsbeslissingen en beleidsbepalingen

Hoofdstuk: Voor we verder gaan

In dit MJP wordt de beleidskeuze gemaakt dat de NPR, zoals die geldt op het moment van de start van het inspectieprogramma in een gebied of sector, het kader is voor het inspecteren, beoordelen en vaststellen van de versterkingsmaatregelen. Voor de geplande inspecties in het laatste kwartaal van 2016 en de eerste helft van 2017 vormt de NPR 9998:2015 het kader.

De beleidskeuze is dan ook dat de opgave in het gebied buiten de 0,2g pga-contour zo snel mogelijk, maar pas na afronding van inspectie en beoordeling van de opgave binnen de 0,2g pga-contour⁴⁸, wordt opgepakt. Tenzij nieuwe inzichten ten aanzien van risico's noodzaken dat hier tussentijds moet worden begonnen.

Een beleidsbepaling is dat, als normstelling ontbreekt, in dit MJP voorstellen worden gedaan voor een proces om te komen tot (tijdelijke) beleidsmatige normen, inclusief een moment waarop dit proces moet zijn afgerond.

Hoofdstuk 1: Opdracht, doelstellingen en speelveld

In dit MJP wordt de reikwijdte van de arbitrage uitgebreid tot de aansprakelijkheid van andere partijen en wordt de naamsverandering van de Arbitrer Aardbevingschade in Arbitrer Bodembeweging opgenomen.

Om ervoor te zorgen dat de ongeveer 800 inwoners van het deel van de gemeente Slochteren dat door een grenscorrectie overgaat naar de gemeente Groningen een beroep kunnen blijven doen op de huidige regelingen en instrumenten van de NCG, is het uitgangspunt dat het grondgebied van de oorspronkelijke G9⁴⁹ ten tijde van het oorspronkelijke bestuursakkoord van 17 januari 2014 het werkingsgebied blijft voor die regelingen.

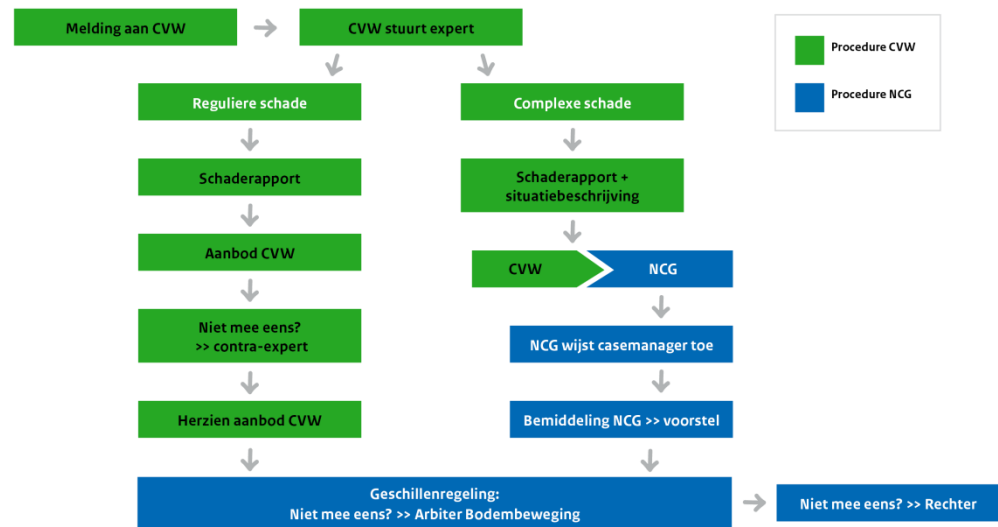
Afspraken die gemaakt zijn op het punt van VTH Drieslag blijven ook onverkort op de betreffende gebieden van toepassing en worden ongewijzigd uitgevoerd door de gemeenten die ontstaan na herindeling.

Hoofdstuk 2: Schadeherstel

Er wordt gewerkt volgens het schadeproces dat is vastgesteld in het Meerjarenprogramma van 2016-2020.

⁴⁸ Als gesproken wordt over de 0,2g pga-contour dan wordt bedoeld op de contour zoals aangegeven op de KNMI-kaart van oktober 2015.

⁴⁹ Dit zijn de gemeenten Appingedam, Bedum, Delfzijl, De Marne, Eemsum, Loppersum, Slochteren, Ten Boer, Winsum

Figuur 2: Proces schadeafhandeling

De criteria voor complexe schade zijn:

- Samenloop van factoren van schade.
- Omstandigheden die van invloed zijn op herstel van schade.
- Verschillende partijen moeten bijdragen aan de oplossing.
- Niet voldoende financiële draagkracht of bereidheid bij een van de betrokken partijen.
- Monumenten met vergunningplicht.
- Asbest.
- Redelijk vermoeden van samengaan van aardbevingschade en bodemdaling.
- Aanwezigheid (in aanzienlijke mate) van potentieel gevaarlijke gebouwelementen (HRBE's).
- In het verleden uitgevoerde inspecties naar bouwkundig versterken.

De Onafhankelijke Raadsman is sinds april 2013 het centrale meldpunt voor klachten over de afhandeling van schadeclaims door de NAM. Ook voor klachten over CVW, die de schadeafhandeling sinds januari 2015 van NAM heeft overgenomen, kunnen bewoners bij de Onafhankelijke Raadsman terecht. Hetzelfde geldt voor klachten over de schadeafhandeling door de NCG. Het gaat bij die claims uitsluitend om schade door aardbevingen als gevolg van gaswinning in Groningen.

De Onafhankelijke Raadsman is ook toegankelijk voor klachten die samenhang hebben met de versterkingsopdracht. Dit geldt ook voor klachten over de afhandeling van de versterking door de NCG.

Hoofdstuk 3: versterken

In de update van de NPR worden de vallende objecten en niet-constructieve onderdelen opgenomen, zodat een beoordelingsmethodiek wordt bepaald.

Tot die tijd worden echter zowel de vallende elementen zoals schoorstenen als de niet-constructieve delen zoals binnenwanden meegenomen in de versterkingsvoorstellen. Dit gebeurt op een zodanige wijze dat het aannemelijk is dat deze versterkingsvoorstellen voldoende zijn, zodat voorkomen wordt dat meerdere malen versterkingsmaatregelen uitgevoerd moeten worden in een woning.

- **NCG handhaaft het beleid dat enkel per 1 januari en 1 juli de kaders kunnen wijzigen (met onafhankelijke gevalideerde informatie);**
- **De referentiekaders, die gelden ten tijde van de start van een programma, blijven gehandhaafd gedurende de uitvoering van dat programma.**

De No Regret-aanpak ten behoeve van de prioritering zoals die in het MJP 2016-2020 is verwoord, blijft in tact. Daarnaast wordt gezocht naar mogelijkheden om te komen tot uitsluiting (beoordeling 'voldoende veilig')

Voor de 2e helft van 2017 wordt in dit MJP geen concrete invulling opgenomen voor het vervolg op ronde 1 en 2 en het mogelijk aanwijzen van nieuwe prioritaire gebieden. In juni 2017 wordt een addendum op het Meerjarenprogramma 2017-2021 opgesteld.

Hoofdstuk 3.8 Versterking specifiek: Chemische industrie

Overwegende dat:

- **Het bestaande veiligheidsniveau niet mag worden aangetast door aardbevingen in Groningen;**
- **Er geen formele Nederlandse normstelling of verplichting is voor het beoordelen van de bestendigheid van industriële installaties tegen geïnduceerde aardbevingen, maar het een regionaal doel is om de aardbevingsbestendigheid van de industrie te onderzoeken en zo nodig te verbeteren;**
- **Er een toetskader nodig is voor de aardbevingsbestendigheid van industriële installaties om te bepalen of het veiligheidsniveau niet wordt aangetast;**
- **Het wenselijk is om sneller toe te werken naar inzicht in de aardbevingsbestendigheid van de industrie en daarom nu gebruik moet worden gemaakt van de huidige stand van kennis en beschikbare methodische onderdelen (zijnde de prioriteringslijst met circa 46 bedrijven), methodiek voor kwalitatieve analyse (fase 1 Handreiking Industrie) en een toets op Loss of Containment (advies Helsloot);**
- **Er tevens wordt gewerkt aan een risicogebaseerde rekenmethodiek voor aardbevingsbestendigheid, die naar verwachting medio 2017 beschikbaar kan worden gesteld;**
- **De betrokken bedrijven, overheidspartijen en NAM zich aan het onderstaande committeren.**

Houdt de gefaseerde aanpak voor de industrie het volgende in:

- 1. Bij alle bedrijven in het aardbevingsgebied die werken met grote hoeveelheden gevaarlijke stoffen worden de veiligheidsrisico's van aardbevingen onderzocht, in volgorde van potentieel risico.**
 - a. Het betreft circa 46 bedrijven, waarvan 28 BRZO-bedrijven. Deze bedrijven zijn ingedeeld in vijf prioriteitsklassen op basis van de aard van hun bedrijfsproces en hun ligging in het gebied. De prioriteringslijst wordt zo nodig jaarlijks geactualiseerd op grond van de pga-contourenkaart van het KNMI.**
 - b. Het uiteindelijke toetskader zal bestaan uit een kwalitatieve risicoanalyse en een of meer rekenmethoden.**
 - c. Op dit moment is er een toets beschikbaar om te berekenen of er Loss of Containment (LoC) kan worden verwacht. De voornaamste uitgangspunten hiervan zijn:**
 - een scenario van de maximale magnitude 5 in het kerngebied, wat volgens het KNMI de bovengrens is voor geïnduceerde aardbevingen in Groningen;
 - de locatie van de aardbeving die volgens het KNMI het meest bepalend is voor de vier voornaamste industrieterreinen, met de daarbij behorende grondversnellingen op deze terreinen;
 - van die grondversnellingen worden de verwachte (meest waarschijnlijke) waarden gebruikt;
 - een toetsing aan internationale normen (Eurocodes), met als ijkpunt dat constructies bij de gedefinieerde seismische belasting niet zodanig beschadigd mogen raken dat er gevaarlijke stoffen vrijkomen;
 - nadat in de ontwikkelingsfase vier rekenvarianten zijn gehanteerd, wordt bij de verdere uitvoering alleen getoetst aan de verwachte maximale seismische belastingen met behulp van een modulaire responsanalyse. Voor eenvoudige constructies, zoals categorale inrichtingen, zou een handberekening voldoende kunnen zijn. Het berekenen van LoC tegen de verwachte waarde plus een standaarddeviatie, wat in de ontwikkelingsfase als functie had om de onzekerheidsmarge in beeld te brengen maar niet als toetsnorm bedoeld was, blijft verder dus achterwege;
 - Als uit de toets blijkt dat er LoC verwacht kan worden, zijn (versterkings)maatregelen noodzakelijk om dit knelpunt op te heffen. Als uit de toets blijkt dat geen LoC verwacht kan worden, dan kan worden geconcludeerd dat er bij de meest waarschijnlijke maximale grondversnellingen geen achteruitgang zal ontstaan in de omgevingsveiligheid en mogelijk evenmin in de interne veiligheid als gevolg van het vrijkomen van gevaarlijke stoffen, en dat er dus vooralsnog geen aanleiding is voor (versterkings)maatregelen.
 - d. Tevens wordt momenteel gewerkt aan een risicogebaseerde rekenmethodiek voor aardbevingsbestendigheid, die naar verwachting medio 2017 beschikbaar kan worden gesteld.**

2. De aanpak houdt het volgende in:

- a. In de eerste helft van 2017 wordt bij zoveel mogelijk van de onder 1 genoemde bedrijven, in volgorde van prioriteit, de toets op LoC toegepast op de installaties en onderdelen daarvan die doorgerekend kunnen worden op grond van het fase 1 onderzoek.
- b. Als uit de eerste berekeningen blijkt dat bij bepaalde installaties LoC kan worden verwacht, vinden nadere berekeningen in het kader van de toets (met bijvoorbeeld finite elements modellering) plaats, zodat snel en eenduidig geconcludeerd kan worden of er LoC verwacht kan worden.
- c. Als LoC verwacht kan worden, wordt vervolgens berekend welke versterkingsmaatregelen en/of aanpassingen in het bedrijfsproces nodig zijn. Het versterkingsniveau is hetzij dat er geen LoC verwacht kan worden, hetzij een niveau dat voortkomt uit de t.z.t. goedgekeurde risicogebaseerde rekenmethodiek.

Het bedrijf stelt dan een plan van aanpak op met een realistische planning waarmee de knelpunten voortvarend verholpen kunnen worden op een manier die de economische bedrijfsvoering niet onnodig hindert.

- d. Wanneer er een goedgekeurde risicogebaseerde rekenmethodiek is, wordt in het eerstvolgende MJP een afspraak opgenomen over het gebruik daarvan. Ook in relatie tot het gebruik van de toets op LoC.
- e. Ongeacht de methodiek wordt er rekening gehouden met nieuwe inzichten in de omvang van de seismiciteit en verplaatsingen van het zwaartepunt ervan. De nieuwe inzichten worden jaarlijks vastgeklikt en zo nodig verwerkt in de sets met seismische belasting voor de industrielocaties.
- f. De hoofdlijnen van de onderzoeksplanning worden afgestemd in de werkgroep industrie.

3. Overige 200 bedrijven op de Risicokaart en externe buisleidingen:

- a. In de eerste helft van 2017 wordt onder coördinatie van de NCG een plan van aanpak opgesteld voor deze 200 bedrijven en voor externe buisleidingen.
- b. De aanpak bij deze bedrijven en de externe buisleidingen verloopt in volgorde van potentieel risico en maakt gebruik van de inzichten uit de aanpak onder 1 en 2. Verwachte aanvang van de onderzoeken is medio 2017.

4. Kosten:

- a. De kosten van onderzoek en van eventuele versterkingsmaatregelen, zoals beschreven bij punt 2, worden vergoed door NAM in overeenstemming met haar aansprakelijkheid. Procesafspraken daartoe worden vastgelegd in het NAM-SBE protocol inzake vergoedingen bij de industrie, dat geldt voor alle circa 46 bedrijven op de prioriteringslijst.
- b. Voor de vergoeding van acties bij punt 3 worden afspraken gemaakt aan de hand van het daar genoemde plan van aanpak.

- 5. Wat betreft het vaststellen van een compleet toetskader:**
 - a. Uiterlijk 1 juli 2017 wordt besloten over de methodiek(en) waarmee vanaf dat moment gewerkt kan worden. Van de opgeleverde risicogebaseerde rekenmethodiek moeten de consequenties dan bekend zijn door toepassing bij in ieder geval de vier 'spoor 1'-installaties.**
 - b. Het beleidsbesluit over de methodieken en hun verdere toepassing wordt vastgelegd bij de tussentijdse actualisering van het Meerjarenprogramma medio 2017.**

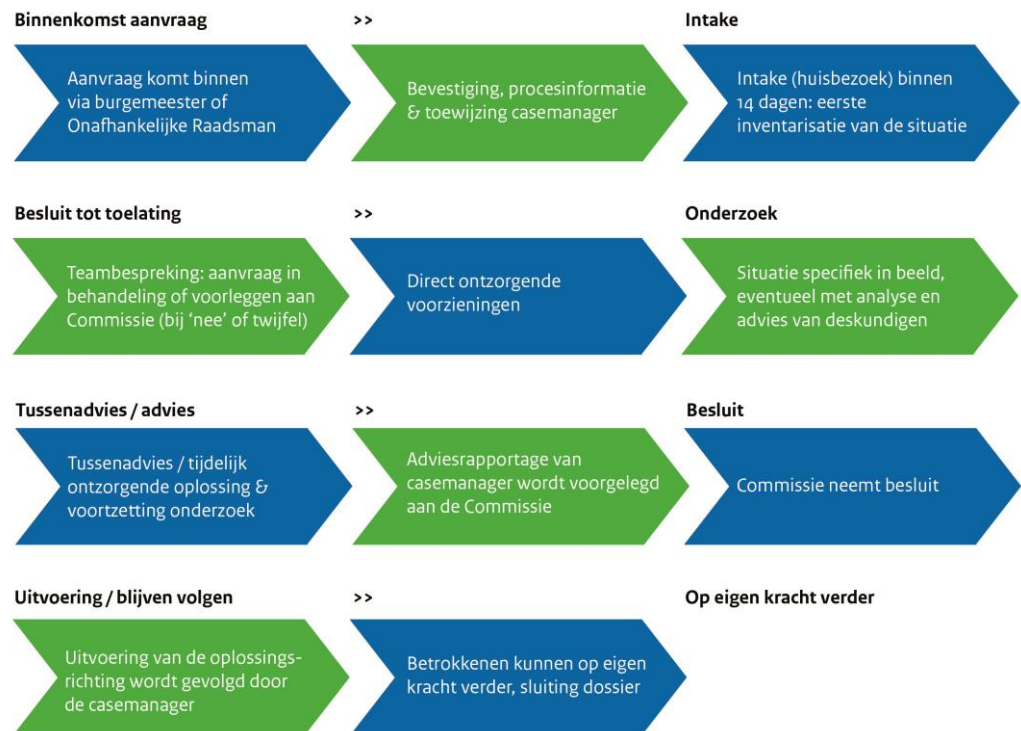
- 6. Wat betreft het veiligheidsrapport dat BRZO-bedrijven moeten indienen bij de toezichthouders:**
 - a. De ministeries van IenM en SZW, alsmede de provincie Groningen, de Omgevingsdienst Groningen, Veiligheidsregio Groningen en Inspectie SZW zijn het erover eens dat het voor BRZO-bedrijven die een veiligheidsrapport moeten inleveren, volstaat om hierin ten aanzien van het aardbevingsrisico de volgende zaken op te nemen:**
 - Een kwalitatieve risicoanalyse met betrekking tot het aardbevingsrisico (het fase 1 onderzoek uit de Handreiking industrie wordt als zo'n analyse aangemerkt);
 - De noodmaatregelen die getroffen worden ingeval zich een aardbeving voordoet;
 - De wijze waarop eventuele beperkte gevolgen van lichte aardbevingen worden gemonitord, om een eventuele verzwakking van installaties of gebouwen te constateren en een snel herstel te realiseren.
 - De wijze waarop tijdens het reguliere onderhoud van installaties aandacht wordt besteed aan de mogelijke gevolgen van aardbevingen;
 - Te treffen versterkingsmaatregelen die voortvloeien uit de kwalitatieve risicoanalyse en eventuele aanvullende onderzoeken die zijn verricht;
 - Overige acties die bedrijven nemen om te komen tot conclusies over de aardbevingsbestendigheid van hun installaties, in het bijzonder het deelnemen aan de hierboven beschreven aanpak.

De bovengenoemde acties hebben betrekking op zowel omgevingsveiligheid als interne veiligheid en zijn tevens speerpunten voor het BRZO-toezicht.
 - b. In de stuurgroep industrie worden nadere afspraken gemaakt over informatie-uitwisseling tussen bedrijven en toezichthouders over de conclusies uit afgerond onderzoek en over de planning van eventuele maatregelen. De afspraken moeten duidelijk maken wat toezichthouders en bedrijven van elkaar kunnen verwachten tijdens en na de onderzoeksfase.**

Hoofdstuk 6: Instrumenten

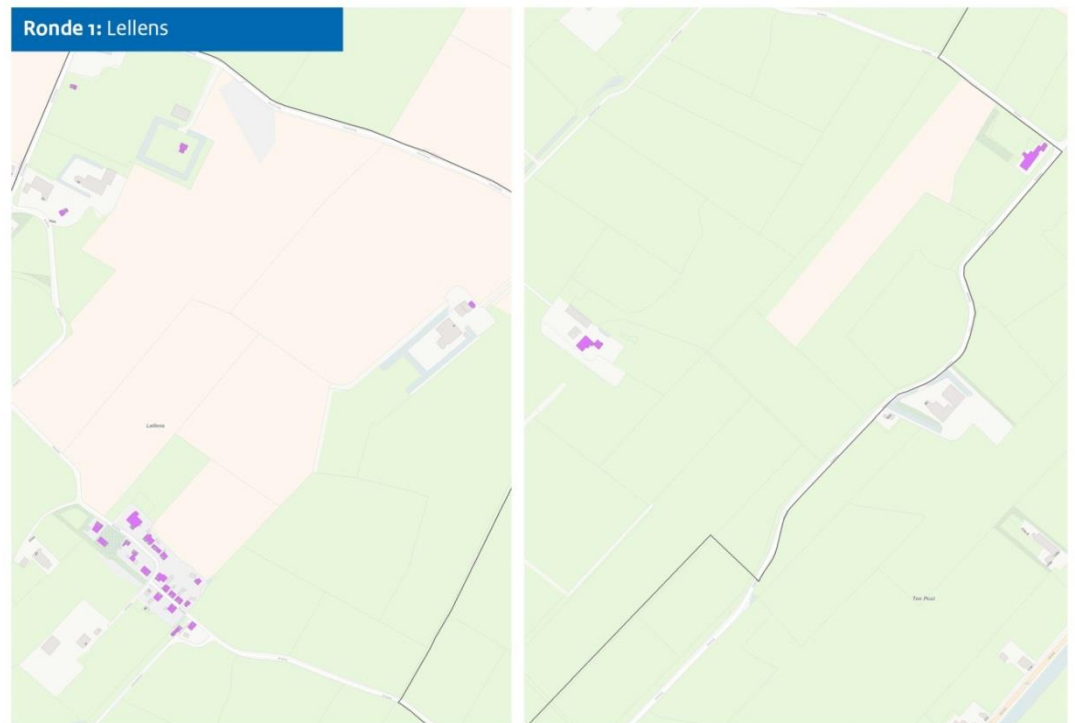
In 2017 wordt de NPR 9998 toegepast voor nieuwbouw en aanpassing van bestaande bouw.

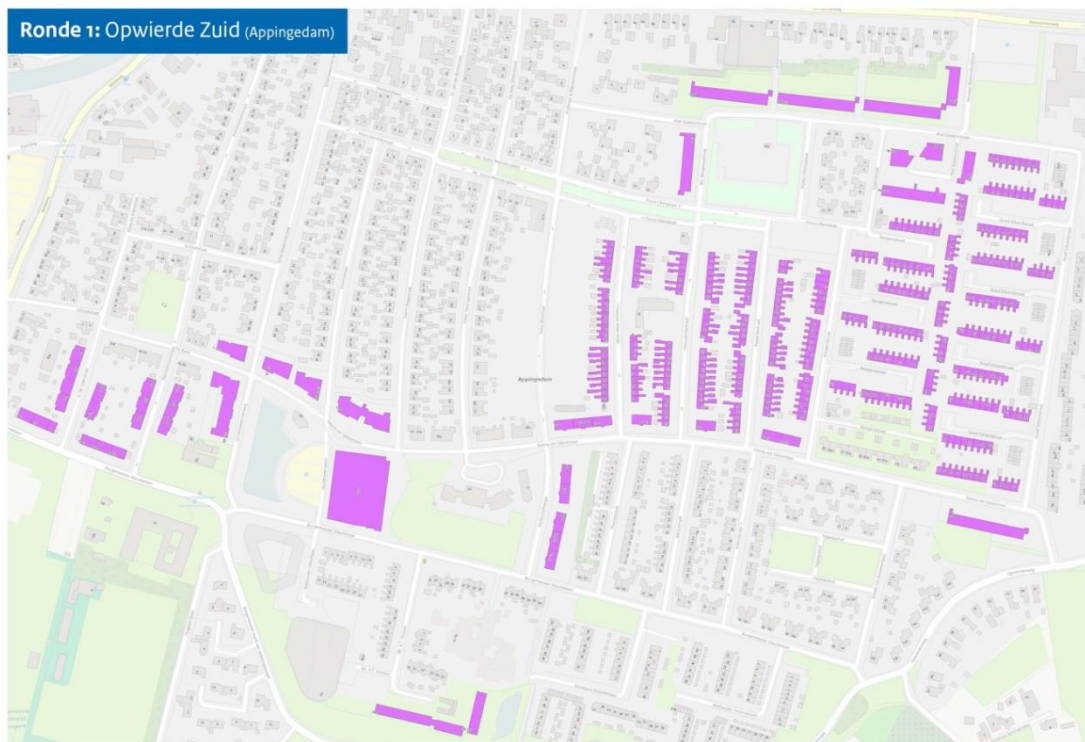
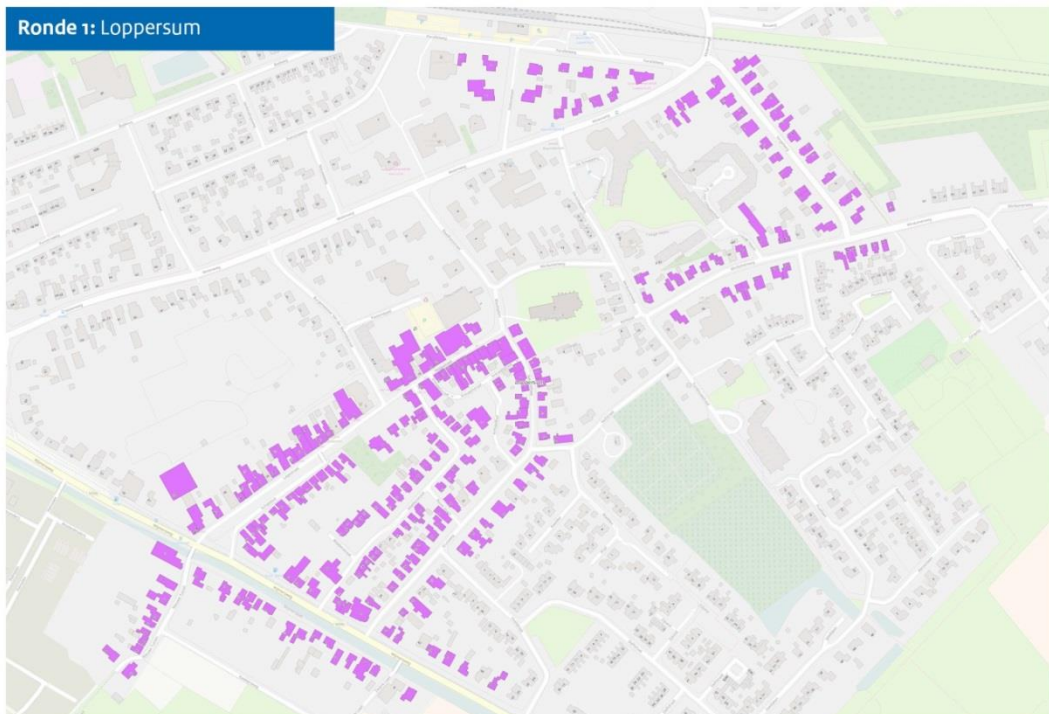
Bijlage III – Procesgang aanvraag Commissie Bijzondere Situaties

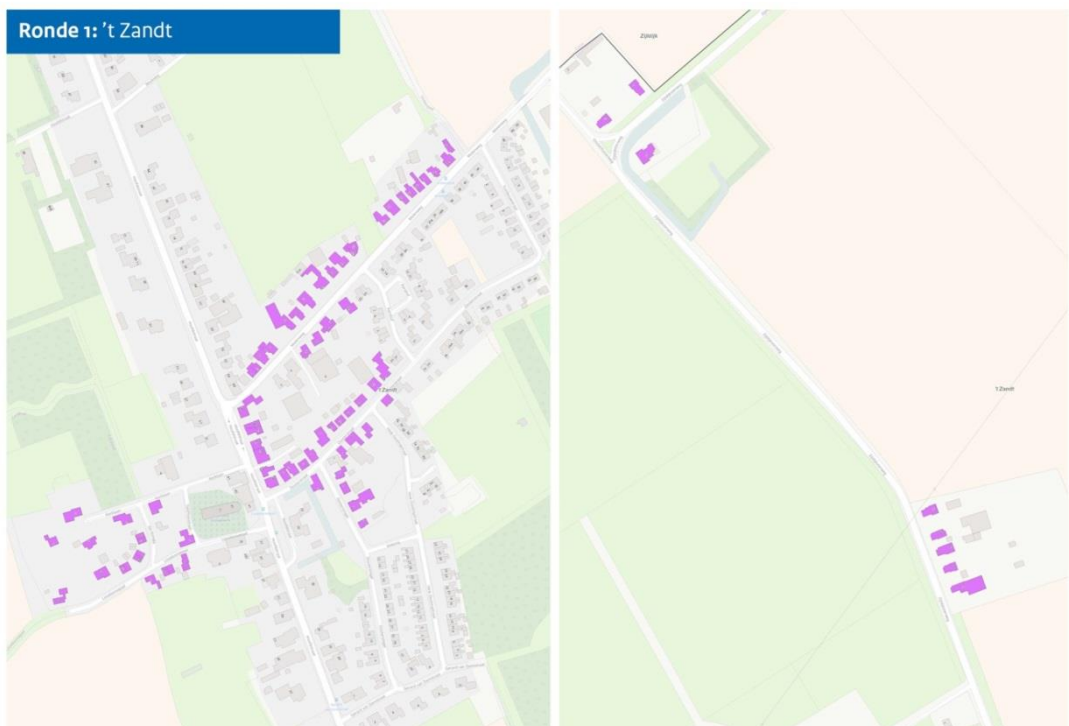
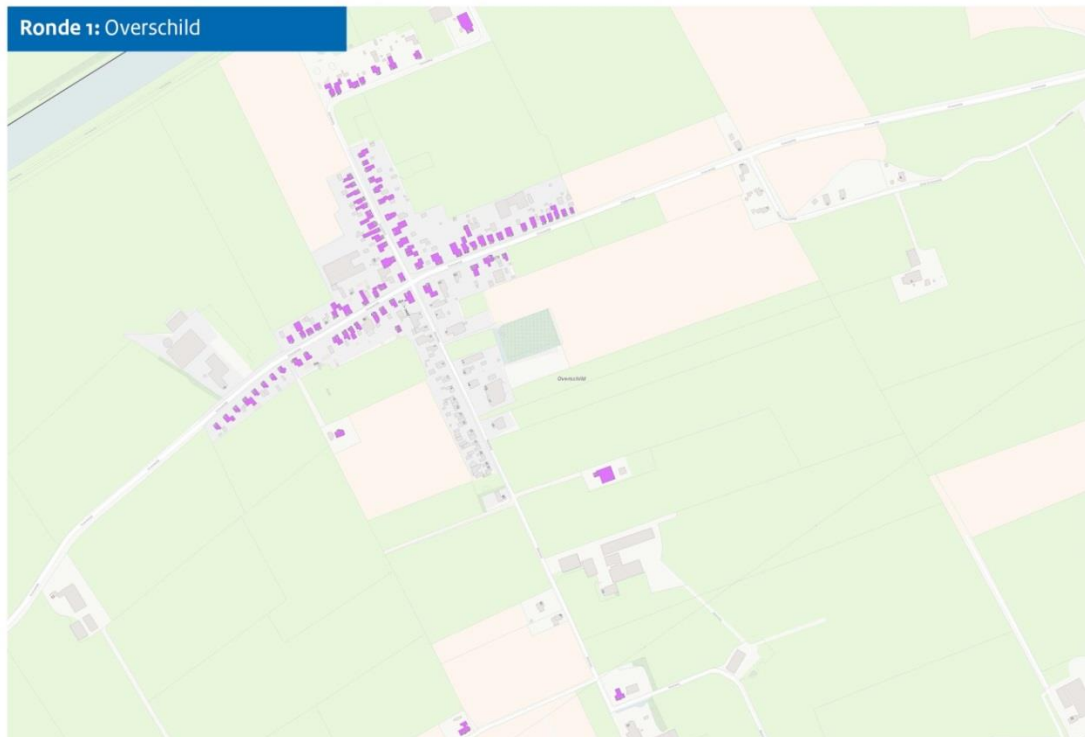

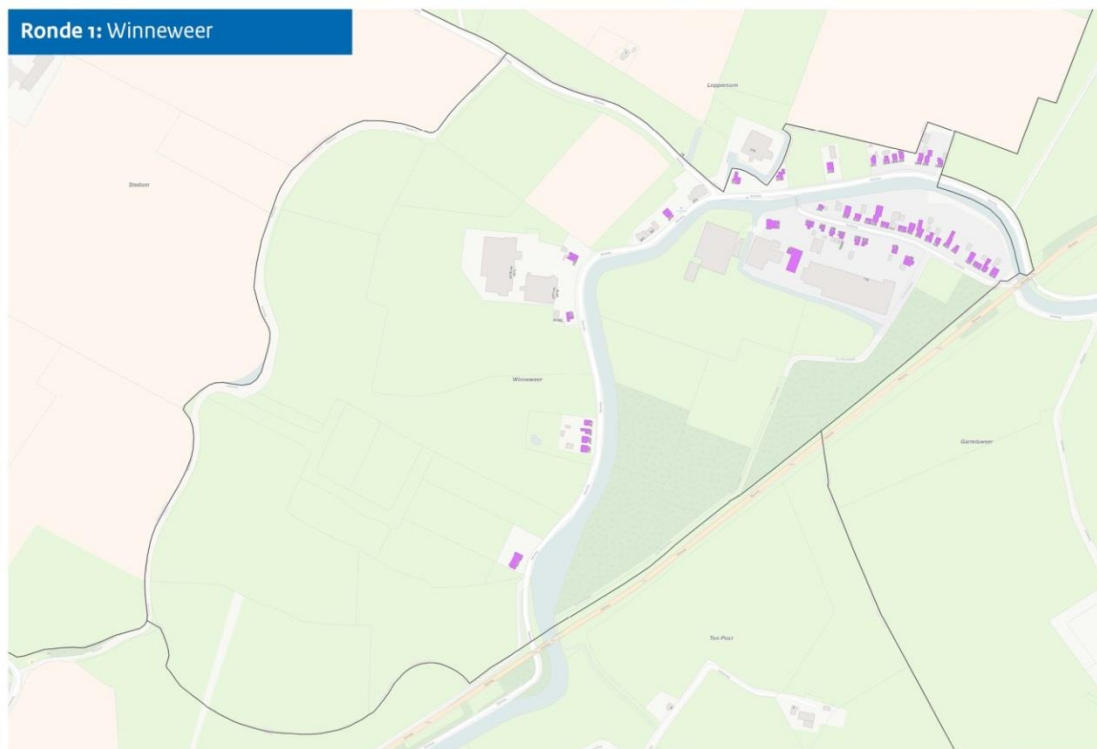
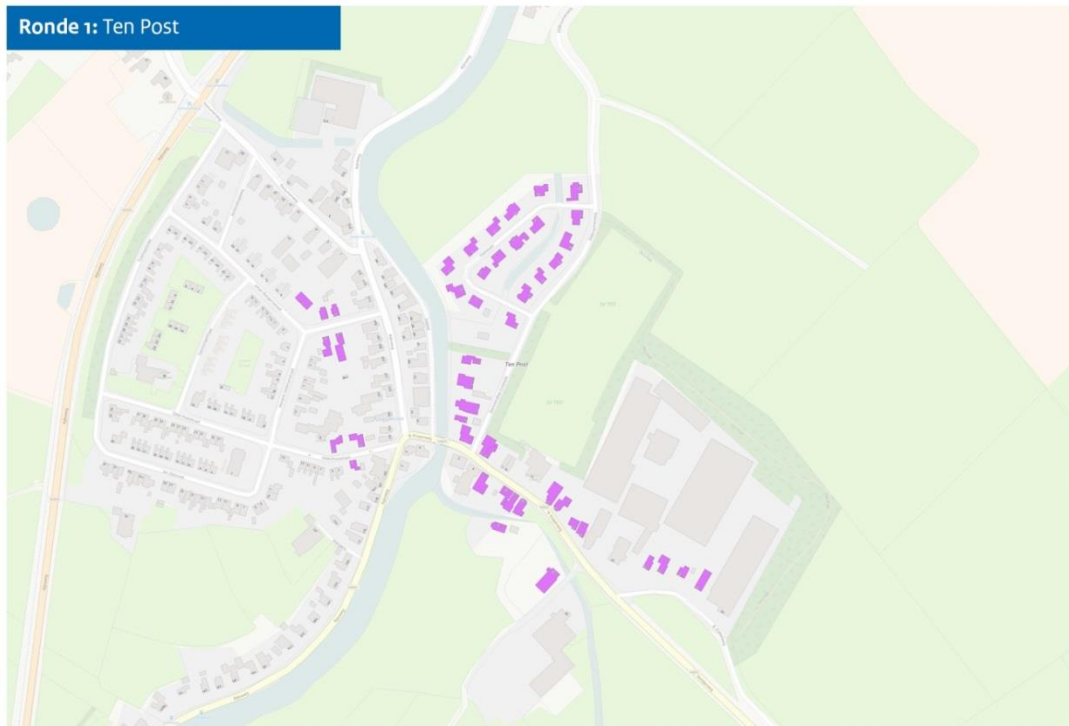
Bijlage IV – Kaarten ronde 1 en ronde 2

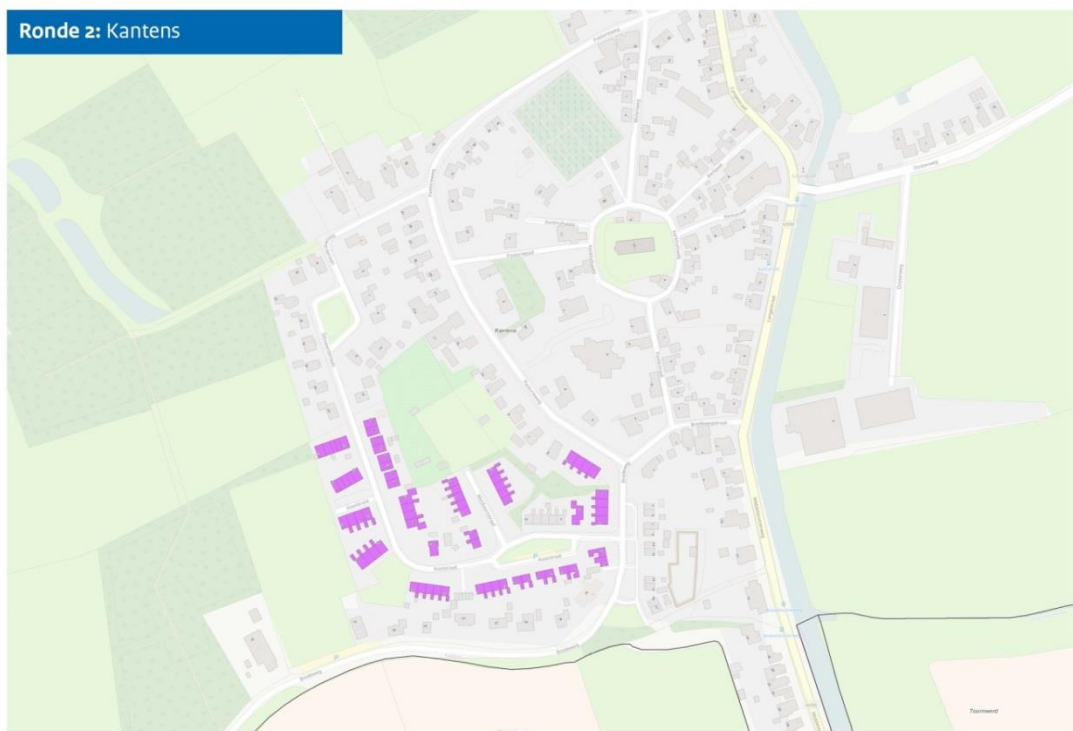
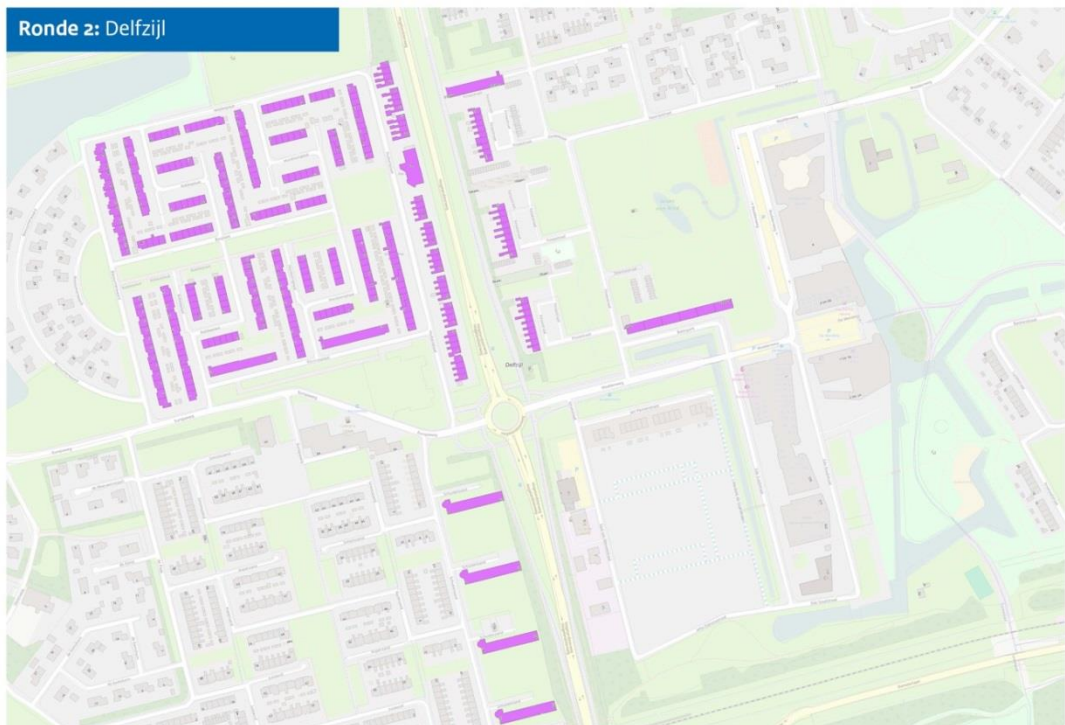
Eerste helft 2017

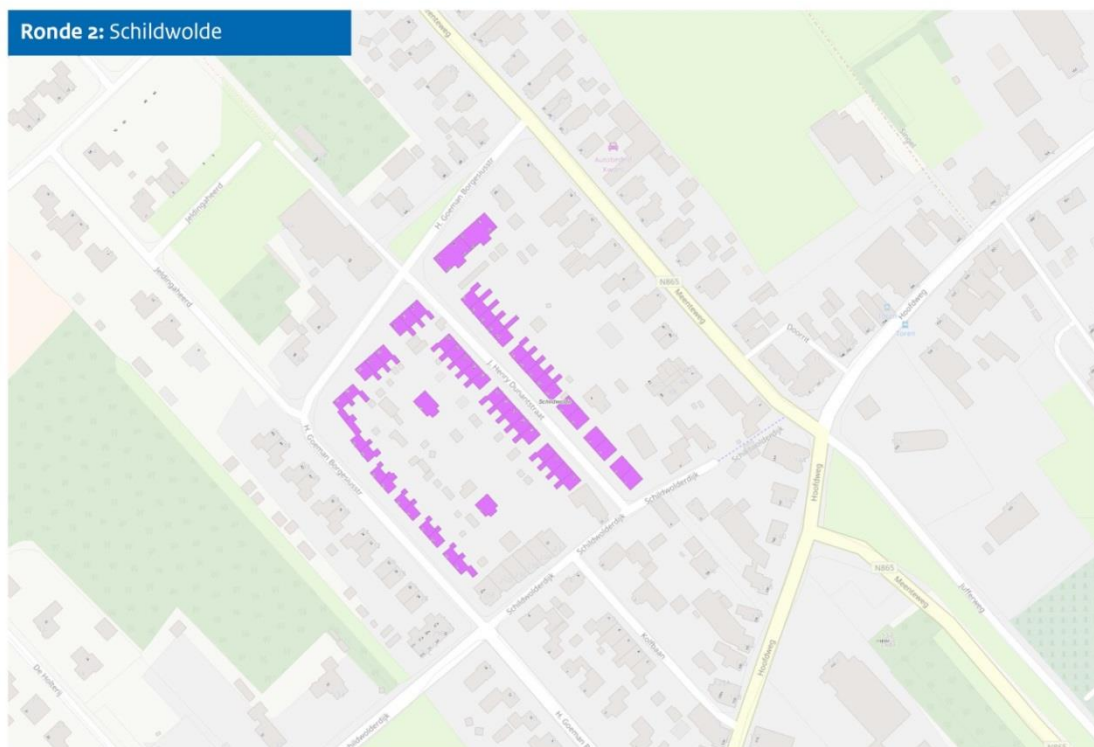
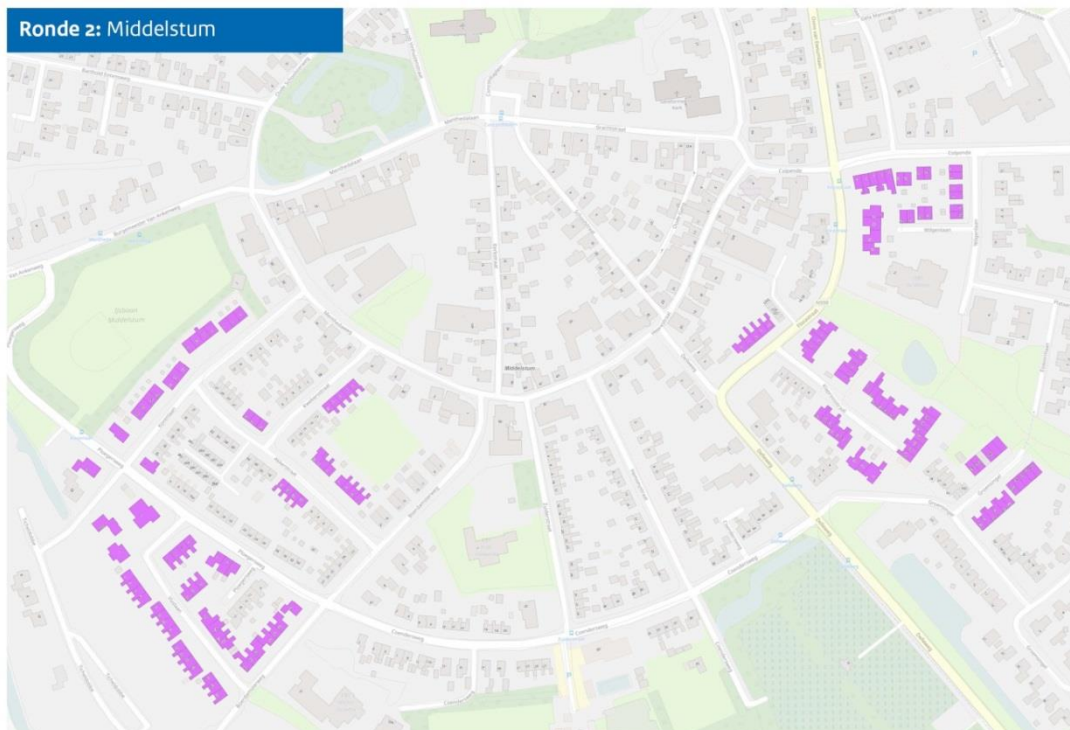

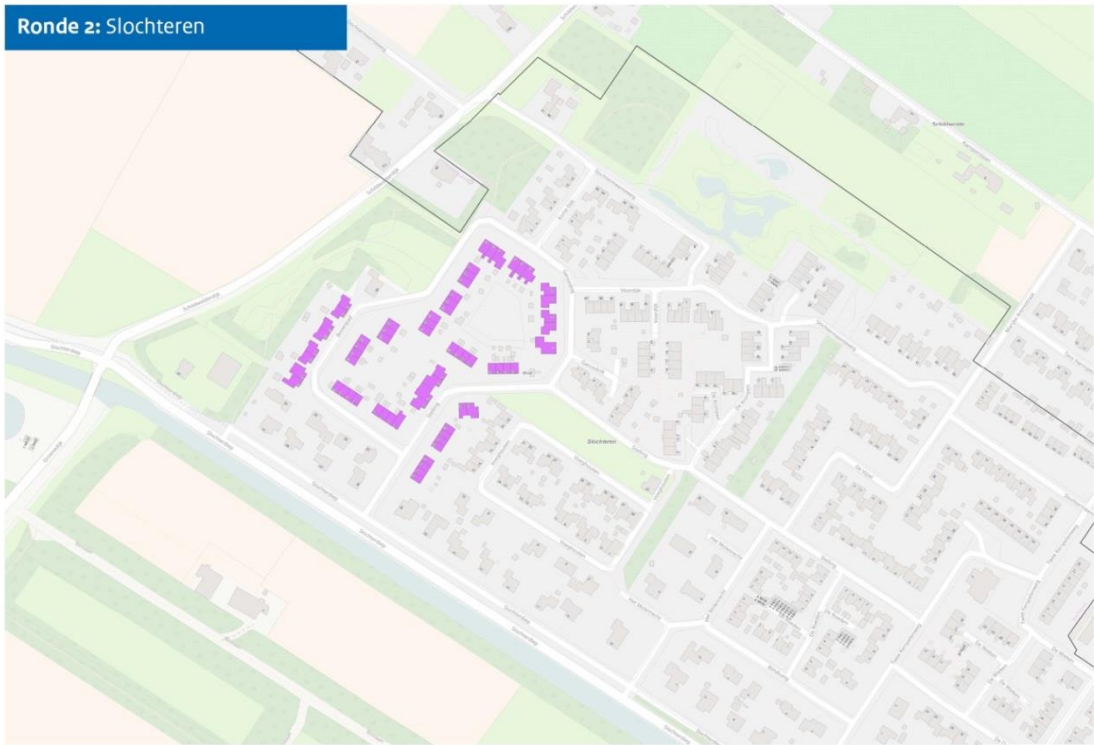

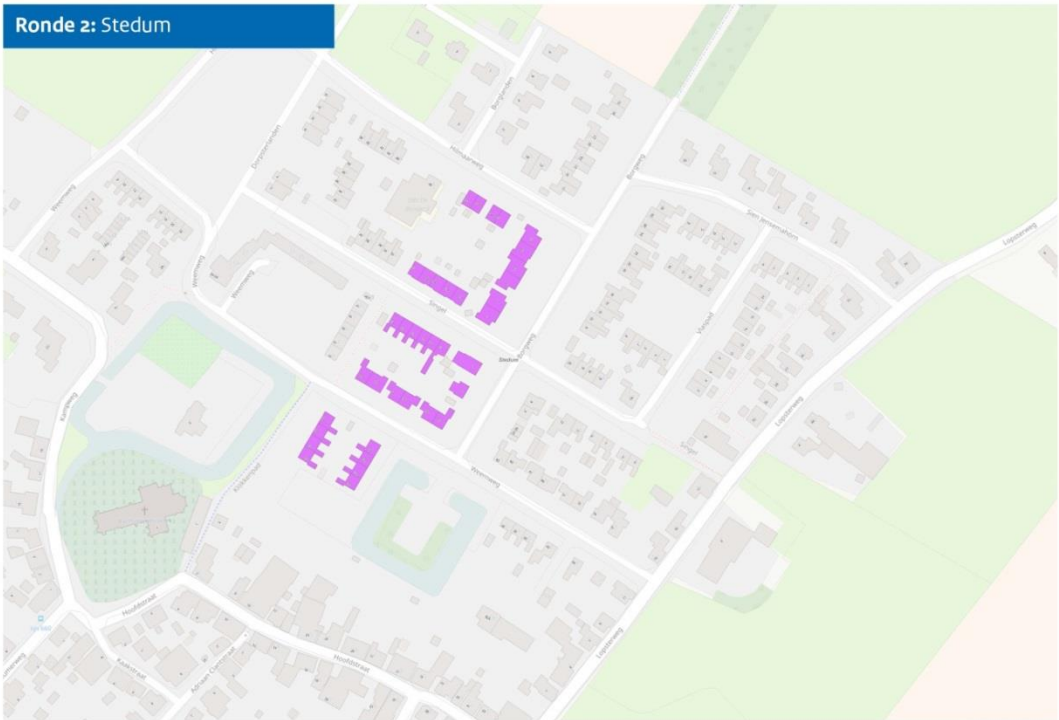

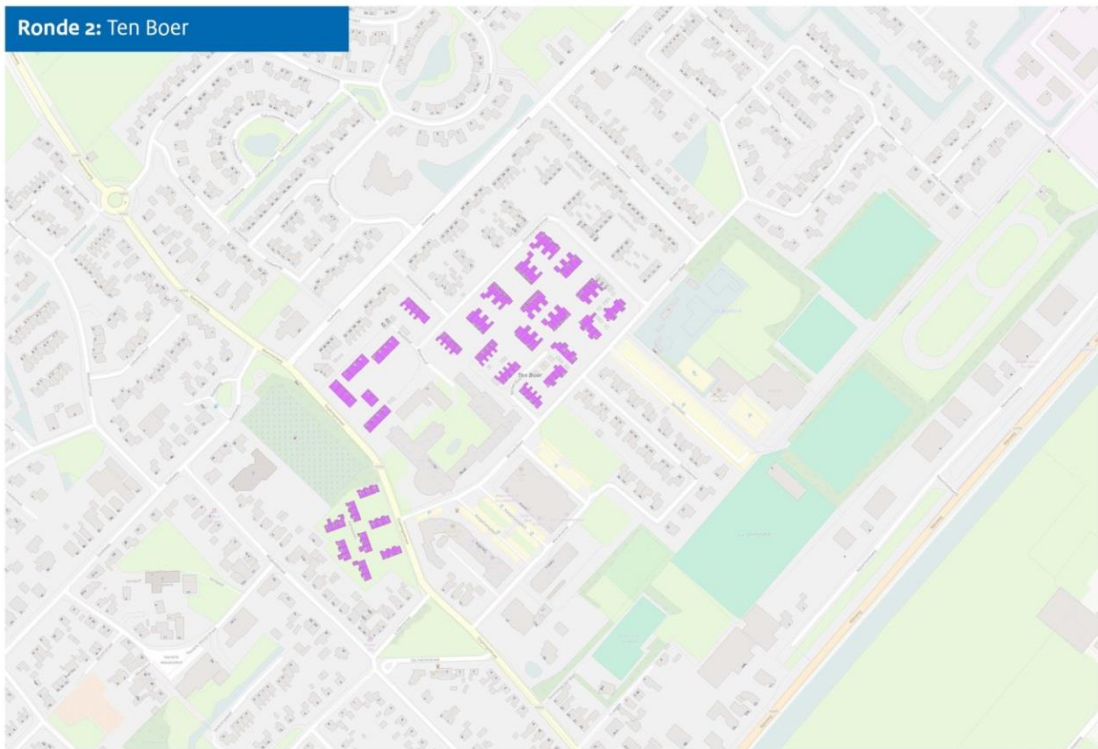

Ronde 2: Slochteren

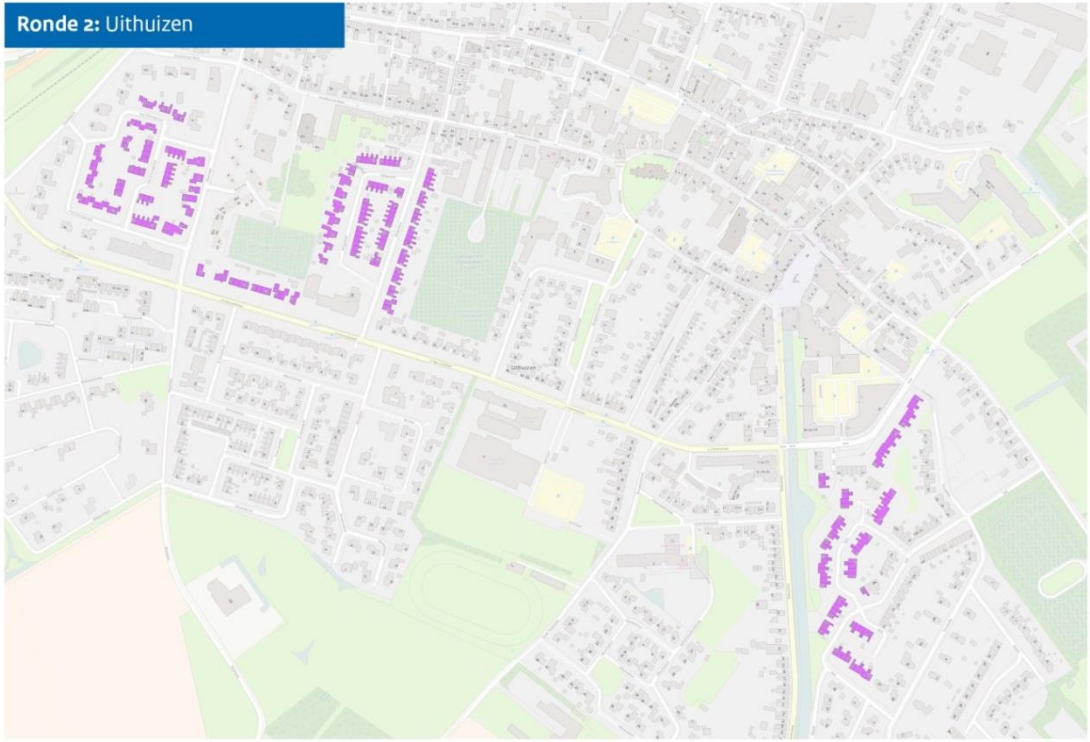

Ronde 2: Stedum

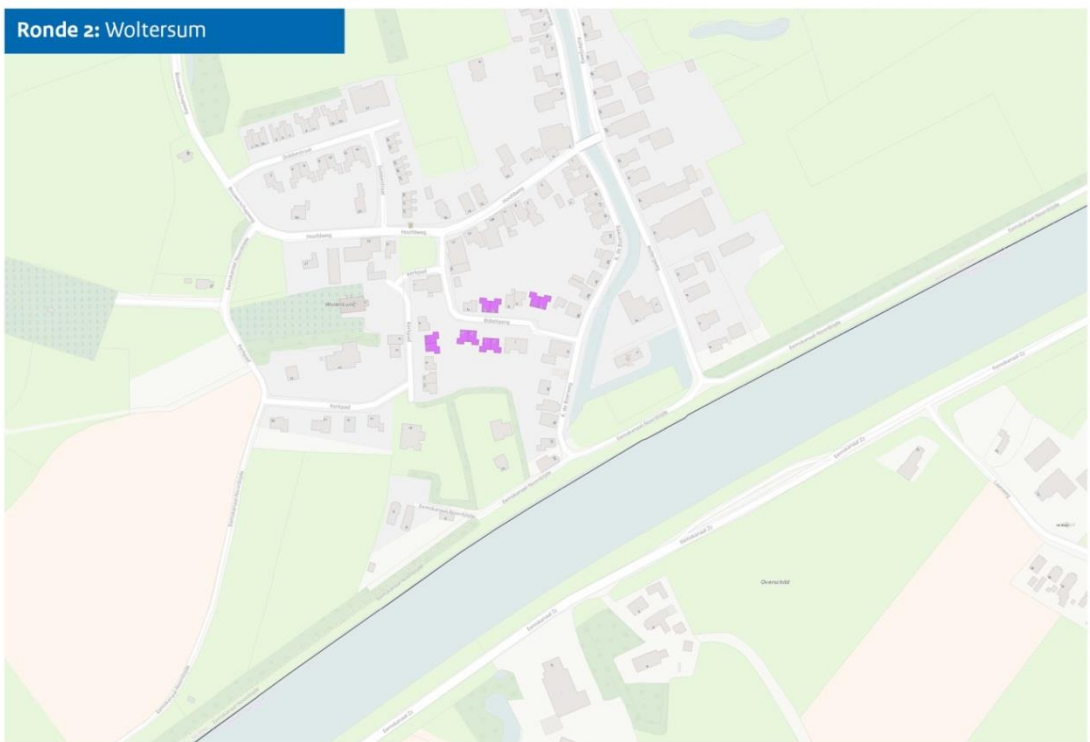

Ronde 2: Uithuizen

Ronde 2: Woltersum

Bijlage V - Verwijzingen

Voor de totstandkoming van dit Meerjarenprogramma is gebruik gemaakt van een aantal besluiten, rapporten en bijdragen. Een aantal daarvan kunt u raadplegen op onze website (www.nationaalcoordinatorgroningen.nl):

- Aanvullend bestuursakkoord 'Vertrouwen op herstel, herstel van vertrouwen' onderdeel Overheidsdienst Groningen.
- Governance programma Aardbevingsbestendig en kansrijk Groningen.
- Instellingsbesluit Nationaal Coördinator Groningen.
- Bouwkundig Versterken Prioriteringsadvies mid 2016.

Dit is een uitgave van:

Nationaal Coördinator Groningen

Postbus 3006 | 9701 DA Groningen

T 088 041 44 44

info@nationaalcoordinatorgroningen.nl

www.nationaalcoordinatorgroningen.nl

NCG is een samenwerking van twaalf Groninger gemeenten,
provincie Groningen en het Rijk.